

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

OSMANLI-SAFEVÎ İLİŞKİLERİ VE ÇALDIRAN SAVAŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Asiye ŞENOL

VAN-2018

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

OSMANLI-SAFEVİ İLİŞKİLERİ VE ÇALDIRAN SAVAŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Asiye ŞENOL

Danışman

Prof. Dr. Mehmet Salih ARI

VAN-2018

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

TEZ KABUL VE ONAY SAYFASI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, jürimiz tarafından İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI İSLAM TARİHİ BİLİM DALI'nda TEZLİ YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan (Danışman) : Prof. Dr. Mehmet Salih ARI

İmza:

ÜYE : Doç. Dr. Hüseyin Hüsnu KOYUNOĞLU

İmza:

ÜYE : Dr. Öğr. Üyesi Edip YILMAZ

İmza:

ONAY: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

26/06/2018

Doç. Dr. Bekir KOÇLAR
Sos. Bil. Enst. Müd.

Enstitü Müdürü

Yüksek Lisans Tezi

Asiye ŞENOL

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

2018

OSMANLI-SAFEVİ İLİŞKİLERİ VE ÇALDIRAN SAVAŞI

ÖZET

Osmanlı Devleti köklü tarihe sahip olan bir devlettir. Safevi Devleti ise 1501 yılında resmîyet kazanmış olmasına rağmen tarihi birikim bakımından Osmanlı kadar köklüdür diyebiliriz. Safevi Devleti, 1501’de kurulmadan önce Safeviyyun tarikatı olarak etrafına birçok mürid toplamıştır. Bu tarikat daha sonra Şiîleşmeye başlamıştır. Şah İsmal döneminde devlet haline gelen Safeviler, dini kimliğini kaybetmemiştir. Safevi Devleti’ndeki insanlar Şah İsmail’e şeyh-mürîd bağıyla bağlanmaya devam etmişlerdir.

Safeviler Devleti’nin ilk yıllarında Osmanlı Sultanı, II. Bayezid’dir. II. Bayezid’in karakteri gereği bu dönemde Osmanlı-Safevi ilişkileri sakin geçmiştir.

II. Bayezid’in oğlu Yavuz Sultan Selim’in Osmanlı Sultanı olmasıyla beraber ilişkiler olumsuz yönde seyretmeye başlamıştır. Yavuz Sultan Selim, Safeviler’in Anadolu’da çıkardığı isyanlardan dolayı, Şah İsmail’le savaşmak istemiştir. Şah İsmail, Osmanlı’nın gücünden çekindiği için, ilk başlarda savaştan kaçınsa da 1514’te Çaldıran Ovasında Osmanlı ile savaşmak zorunda kalmıştır. Şah İsmail bu savaşta kurtulmayı başardığı Safevi Devleti yıkılmamıştır.

Amacı Safeviler’i tamamen ortadan kaldırmak olan Yavuz Sultan Selim bunu başaramamış ancak Safeviler’e büyük bir kayıp yaşatmıştır. Çaldıran Savaşı’ndan sonra Safeviler, savaş meydanında Osmanlı ile bir daha karşı karşıya gelmemeye dikkat etmiştir. Bu yüzden Osmanlı ile mücadeleleri bir nevi çete mücadelesi halinde devam etmiş, vur-kaç taktikleriyle Osmanlı’yı zayıflatmaya çalışmışlardır.

Dönem dönem Osmanlı-Safevi arasında barış anlaşmaları olmuştur. Ancak Safeviler’in anlaşmaya aykırı davranmalarından dolayı anlaşmalar kısa

sürelolmuştur. Osmanlı-Safevi ilişkileri Nadir Şah'ın son dönemlerinde ılımlı bir hal almaya başlamıştır. Nadir Şah, Safevi Devleti'ni katı Şî inancından kurtarmak istemiştir. Bu yüzden Osmanlı Devleti'ne Caferiliği sünnî bir mezhep olarak kabul ettirmeye çalışmıştır. Osmanlı Devleti, Nadir Şah'ın tüm ısrarlarına rağmen Caferiliği sünnî mezhep olarak kabul etmemiştir. İki devlette yıllarca süren çatışmalardan dolayı insani ve ekonomik kayıplar vermiş, değişen dünya düzenine ayak uyduramamışlar ve yıkılmışlardır.

Anahtar Kelimeler :Kızılbaşlar, Safeviler, Osmanlı, Çaldıran, Şah İsmail, Yavuz Sultan Selim

Sayfa Adedi:140

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Salih ARI

Master School Thesis

Asiye ŞENOL

YÜZÜNCÜ YIL UNİVERSTY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

2018

OTTOMAN-SAFAVİD RELATIONS AND WAR ÇALDIRAN

ABSTRACT

Ottoman Empire is a country with a long history. The Safavid Empire in terms of accumulation formalized in 1501 although the date is rooted in Ottoman much we can say. Safavid Empire, the cult around as Safevîyye before the establishment in 1501 has gathered many disciples. This sect began to Şîleş later. Ismalia during the Safavid Shah became the state, not a religious identity kaybt. People in the Safavid Shah Ismail State continued to be bound by the sheikh-disciple bond.

Safavid Empire in the early years of the Ottoman Sultan, II. Bayezid is. II. Due to the character of Bayezid Ottoman-Safavid period was quiet past relationships.

II. Bayezid's relationship with his son, Sultan Selim I of the Ottoman Sultans began to be watching negatively. Yavuz Sultan Selim, because of the rebellion in Anatolia remove the Safavids, Shah Ismail was willing to fight. Shah Ismail, fearing the Ottoman power, although few in the beginning of the war in the 1514 Ringing Plain has had to battle with the Ottomans. Safavid Shah Ismail was the destruction of the State because it managed to survive in this battle.

Objectives of the Safavids it has failed to completely eliminate the Safavids Yavuz Sultan Selim, but has suffered a great loss. After Chaldiran Safavids, took care to avoid war with the Ottomans faced a challenge. So if a sort of anti-gang continued to fight the Ottomans, with hit-and-run tactics they have tried to weaken the Ottoman Empire. Period period has been peace agreements between the Ottoman-Safavid. But the deal due behaved contrary to the agreement of the Safavids was short-lived.

Ottoman-Safavid relations began to take a moderate state in the last period of Nadir Shah. Nadir Shah, the Safavid Empire sought to recover from the floor of the Shiite faith. So the Cafrilig as the Ottoman Empire tried to impose a Sunni sect. The Ottoman Empire, despite all of Nadir Shah's insistence Caferilig Sunni sect were not

considered. Two state has given the human and economic losses due to the many years of conflict, are destroyed and could not keep pace with the changing world order.

KeyWords :Qizilbashs, Safavid, Ottoman, Çaldıran, Shah Ismail Yavuz
Sultan Selim

Quantify of Page :140

ScientificDirector :Prof. Dr. Mehmet Salih ARI

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I.
ABSTRACT.....	II.
İÇİNDEKİLER.....	III.
ÖNSÖZ.....	IV.
KISALTMALAR.....	V.
GİRİŞ.....	VI
1. SAFEVİLER'İN TARİKATTAN DEVLET HALİNE GEÇİŞİ VE II. BAYEZİD DÖNEMİ SAFEVİ İLİŞKİLERİ	9
1.1. II. Bayezid Öncesi Osmanlı-Safevi İlişkileri.....	14
1.2. II. Bayezid Dönemi Osmanlı-Safevi İlişkileri	16
1.3. II. Bayezid'in Karakterinin Osmanlı-Safevi İlişkilerine Etkisi	22
1.4. II. Bayezid Dönemi'nde Diğer Türk Devletleriyle İlişkiler	27
1.5. Tasavvuf Hareketlerinin Şah İsmail'in Dâilerine Katkısı	32
1.6. Şahkulu İsyanı ve II. Bayezid'in İsyanı Bastırma Politikası	35
1.7. Şah İsmail'in Kişiliği Ve Şîh İnancına Etkileri.....	39
2. YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİ VE ÇALDIRAN SAVAŞI.....	43
2.1. Yavuz Sultan Selim'in Şehzadelik Yılları Ve Kişiliği	44
2.2. Yavuz Sultan Selim'in Taht Mücadelesi Ve Devlet Adamlarının Yavuz Hakkında Düşünce Ve Tutumları.....	46
2.3. Yavuz Sultan Selim'in Doğu Politikası.....	51
2.4. Çaldıran Savaşının Nedenleri	55
2.5. Çaldıran Savaşı.....	57
2.6. Çaldıran Savaşı'ndan Sonra Şah İsmail	65
2.7. Çaldıran Savaşından Sonra Yavuz Sultan Selim'in Faaliyetleri	67
2.8. Çaldıran Savaşı'nın Sonuçları	70

2.9. Yavuz Sultan Selim'in Ölümü Ve Celali İsyamları	73
3.ŞAH İSMAIL'DEN SONRA SAFEVİ-OSMANLI İLİŞKİLERİ	76
3.1. Kanuni Sultan Süleyman Dönemi Safevi İlişkileri	76
3.2. Amasya Anlaşmasından Sonra Osmanlı-Safevi İlişkileri	86
3.3. I. İstanbul (Ferhat Paşa) Anlaşması.....	95
3.4. Şah I. Abbas Dönemi Osmanlı – Safevi İlişkileri	97
3.5. IV. Murad Dönemi Osmanlı - Safevi İlişkileri.....	101
3.6. II. Tahmasb ve Nadir Şah Dönemleri Osmanlı-Safevi İlişkileri.....	105
3.7.Kaçarlar Dönemi Osmanlı - İran İlişkileri	116
SONUÇ.....	121
KAYNAKLAR.....	123
EKLER	130

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti, kurulduğu 1299 yılından itibaren egemenlik alanını genişletmiş ve yaklaşık altı asır üç kıtada hâkimiyet göstermiş bir devlettir. Hüküm sürdüğü zaman diliminde Osmanlı Devletinin en temel gayelerinden biri İslam dinine hizmet etmek olmuştur.

Her devlette görüldüğü gibi, Osmanlı Devleti'nin altı yüz yıllık tarihinde içeriden veya dışarıdan birçok tehdit unsuru Osmanlı'ya zarar vermek istemiştir. Bu unsurlardan birisi on beşinci yüzyılın sonlarına doğru İran'da ortaya çıkan Safeviyyun hareketidir.

On altıncı yüzyılda devlet haline gelen Safeviyyun tarikatı Osmanlı'nın otoritesine zarar vermeye çalışmıştır. Daîleri yani propagandacıları aracılığıyla Osmanlı topraklarında zar zor bastırılabilen büyük isyanlar çıkarmışlardır.

Safeviler'in devlet haline geldiği ilk yıllarda Osmanlı padişahı olan II. Bayezid, onları öz itibariyle Müslüman kabul ettiği için Safeviler'e savaş açmaktan kaçınmıştır. II. Bayezid'in bu politikasından dolayı Safeviler güçlenmeye devam etmiştir. II. Bayezid'den sonra tahta geçen I. Selim ise, Safeviler'in Şîi-Bâtini fikirleri Anadolu'da yaymaya çalıştıklarını fark edip Safeviler'i durdurmak istemiştir.

Şah İsmail ve Yavuz Sultan Selim'in ordularının 1514'te Çaldıran Ovası'nda yapmış oldukları savaşı Yavuz Sultan Selim'in ordusu kazanmıştır. Bu savaş Safeviler'e ciddi anlamda zarar vermiş, Anadolu'da Şîiliğin yayılmasını engellemiştir. Çaldıran Savaşı'nda büyük yenilgi alan Safeviler ile Osmanlı Devleti arasındaki münasebetler dönemden dönem dostane bir şekilde gelişse de genellikle saldırgan bir tavırla geçmiştir.

Bu çalışma, Safeviler'in tarikattan devlet haline gelme süreci ile başlanmış, Çaldıran Savaşı'na giden süreç ve Çaldıran Savaşı anlatılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde II. Bayezid dönemi üzerinde durulmuştur. Safeviler'in tarikat dönemi ve Şah İsmail'in Anadolu'daki yayılmacı politikasının anlatıldığı bu bölümde II. Bayezid'in Safeviler'e karşı tutumu anlatılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde Yavuz Sultan Selim'in tahta çıkması ve Safevi oluşumuna karşı tutumu üzerinde durulmuş, Çaldıran Savaşı ele alınmıştır. Üçüncü bölümde Yavuz Sultan Selim'den

sonra Osmanlı-Safevi münasebetleri ele alınmıştır.Bu bölüm Kaçar Hanedanı'nın 1925 yılında yıkılışına kadar incelenmiştir.

Safeviler ve Çaldıran savaşıyla ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalarda genellikle Şah İsmail ve Yavuz Sultan Selim dönemi, Şah İsmail'e destek veren Türk oymakları ve bazı çalışmalarda da tarikattan devlete geçiş süreci anlatılmıştır.Diğer çalışmalarda olduğu gibi bizde Safeviler'in Osmanlı ile ilişkilerini anlatırken; Safeviler'in tarikat geçmişini, Şiîleşme sürecini ve bunların sebep-sonuçlarını da anlatmaya çalıştık.Bizim çalışmamızın daha öncekilerden farkı ise hem Şah İsmail ve Yavuz Sultan Selim dönemi hem de ikisinden sonraki dönemler ana hatlarıyla anlatılmıştır. Yani II. Bayezid'le başlattığımız Osmanlı-Safevi ilişkilerini her iki devlette gerçekleşen rejim değişikliğine; 1900'lü yıllara kadar anlattık.

Bu çalışmanın her aşamasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Salih ARI'ya, kaynak bulmamda yardımcı olan araştırma görevlisi Sayın Selahattin POLATOĞLU'na, manevi desteğini esirgemeyerek motivasyonumu sağlayan Gülsün EBİRİ'ye şükranlarımı sunarım.

Asiye ŞENOL-VAN

KISALTMALAR

a.g.e.	:Adı geçen eser
a.g.m.	:Adı geçen makale
Bkz.	: Bakınız
bşk.	:Bařkaları
ev.	:eviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Edit.	: Editör
Hız.	:Hazreti
Haz.	:Hazırlayan
Sad.	: Sadeleřtiren
s.a.s.	:Sallallâhü aleyhi ve sellem
Terc.	:Tercüme eden

GİRİŞ

İran, tarihi açıdan oldukça köklü bir devlettir. Coğrafi olarak Anadolu'ya yakınlığından dolayı Türk devletleriyle her dönem siyasi ilişkileri olmuştur. Günümüz de Türk-İran ilişkilerini anlayabilmek için 1501 yılında İran'da kurulan Safeviler'i bilmemiz ve Osmanlı'yla olan ilişkilerine bakmamız gerekmektedir.

Osmanlı-İran ilişkilerini araştırdığımız zaman, uzun yıllar boyunca birbiriyle savaşmış iki devlet görülmektedir. İki devlet arasındaki savaşların sebeplerini araştırdığımızda ana unsur olarak dini sebepler karşımıza çıkmaktadır. Bu sebep de Şii'lik'tir. Safeviler hakim oldukları yerlerde Sünniliğin izlerini yok etmeye çalışmış, Şii'liği yaymayı ise devlet politikası haline getirmiştir.

Osmanlı-Safevi ilişkilerini üç döneme ayırmak mümkündür. İlk dönem II. Bayezid dönemi, bu döneme savaşın olmadığı sakinlik dönemi diyebiliriz. İkinci dönem savaşın başladığı Yavuz Sultan Selim dönemidir. Bu dönemde Yavuz Sultan Selim, Safeviler'e büyük bir darbe indirmiş, Şah İsmail'in bütün karizmasını yok etmiştir. Üçüncü dönem Yavuz ve Şah İsmail sonrası dönemdir. Bu dönemde Çaldıran Savaşı gibi büyük ve kanlı bir savaş hiç olmamış, genellikle Safeviler vurkaç taktiğiyle Osmanlı'yı yıpratmaya çalışmıştır. Aynı zamanda bu dönem en uzun süren dönemdir. İki devlet yıkılana kadar sürmüştür. İki devlet, birbirleriyle savaşmaktan etraflarında değişen durumlara ayak uyduramadığı için Osmanlı-Safevi çekişmesi ikisinin de yıkılmasıyla sonuçlanmıştır.

1501 yılında İran'da kurulan Safevi Devleti adını Şeyh Safiyüddin'den almıştır. Safevi Devleti, merkezi Hazar Denizi'nin güneyindeki Erdebil'de bulunan Şii eğilimli düşünceler barındıran bir tarikatken yayılmacı yapısından dolayı Suriye, Azerbaycan ve Anadolu gibi birçok yeri etkilemiştir.¹ Şah İsmail döneminde daha çok güçlenen Safeviler, önlerine çıkan her engeli aşmakta kararlı davranmışlardır. Akkoyunlu Devleti'de Safeviler'e engel teşkil etmiş, bundan dolayı Şah İsmail Akkoyunlular'ı da ortadan kaldırmıştır. Adlarına daî veya halife dedikleri propagandacılar vasıtasıyla Anadolu'da kızılbaşlığı yayarak insanları Osmanlı'ya karşı isyana teşvik etmiştir. II. Bayezid döneminde Safevi daîlerinden Şah Kulu,

---

¹ Tufan Gündüz , "Safeviler", *DİA*, İstanbul, 2008, XXXV,451.

Anadolu'da kendisini veli olarak tanıtmıştır. Takiyyesinde²son derece başarılı olan Şah Kulu'na birçok insanın inanmasının yanı sıra II. Bayezid bile para yardımıyla bulunmuştur. II. Bayezid'in dünya işlerinden uzaklaşmak isteyip devlet işlerini vezirlere bırakması, vezirlerin kendi içlerinde güç savaşı yapması, şehzadeler arasındaki taht kavgaları Şah Kulu'nun beklediği isyan ortamının meydana çıkmasına sebep olmuştur. ³II. Bayezid'in sultanlığının son dönemlerinde Osmanlı devlet adamlarının arasında; kadılar, müderrisler, müftüler, müritler de gevşeklik ve kendilerine verilen vazifeyi kötüye kullanma yaygın hale gelmiştir. Ali b. Abdülkerim Halife adında bir kişi Şîh hareketlerini de içine alacak şekilde durumu I. Selim'e bildirmiştir.⁴

I. Selim, Şîh tehlikesine karşı gerekli tepkiyi gösteremediğini düşündüğü babasını tahtan indirerek 1512 yılında Osmanlı tahtına geçtiği zaman kırk altı yaşındadır.⁵ Selim'in tahta geçmesiyle sükûnet dönemi bitmiş, savaş dönemi başlamıştır. Yavuz Sultan Selim, tahta geçtiği zaman devlet adamlarını toplayarak Şah İsmail'in itikadı bozuk, batıl mezhepli biri olduğuna vurgu yaparak Şah İsmail'le mücadelenin gerekli olduğunu söylemiştir.⁶

Yavuz Sultan Selim, şehzadelik yıllarında Safeviler'in Şîh hareketlerini titizlikle takip etmiş, Osmanlı Devlet adamlarından, Şah Kulu'na sempatisi olanları tespit ettirmiştir. Tahta geçtiği zaman ise tespit ettirdiği Kızılbaşları ölüm ya da tutuklama yoluyla etkisiz hale getirmiştir. Yavuz Sultan Selim'in Anadolu'daki Kızılbaşları etkisiz hale getirmeye çalışmasındaki esas amacı daha sonra Şah İsmail'le yapacağı mücadelede içeriden bir ihanetle karşılaşmayı engellemeye çalışmak istemesindedir. Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail'e karşı bu hazırlıkları yaparken Şah İsmail, Özbekleri de yenilgiye uğratarak güçlenmeye devam etmektedir. Şehzade Ahmed'in oğlu Murad'ın Şah İsmail'in himayesine girmesi Şîh-Safevi tehlikesinin Osmanlı sarayını bile etkileyecek derecede arttığının en önemli

---

² Kişinin canına veya malına yönelik bir tehlike karşısında inancını gizleyip gerektiğinde aksini söylemesi anlamında bir terim. Detaylı bilgi için Bkz.: Mustafa ÖZ, "Takiyye", *DİA*, İstanbul, XXXIX, 453, 454.

³ Ali Sevim-Yaşar Yücel, *Osmanlı Klâsik Döneminin Üç Hükümdarı (Fatih- Yavuz-Kanuni)*, Ankara, 1991, 65-69.

⁴ Selâhattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara, 1969, 20-23.

⁵ Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, 10.

⁶ Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, 25.

göstergesidir.⁷Yavuz Sultan Selim, Safevi Devleti'yle mücadele etmekte son derece kararlı davranmıştır. Ülkedeki Safevi sempatanlarını tespit ettirip hapsedirmesi veya öldürmesi bunun en büyük göstergesidir.

Yaklaşık yüz bin askerden oluşan Safevi ordusu Çaldıran Ovası'na vardığı zaman; sayı bakımından hemen hemen Şah İsmail'in ordusuyla eşit olan Osmanlı askerleri aylarca yol yürüdükleri için bir gün dinlenip savaşmak istemişlerdir. Yavuz Sultan Selim, ordusu içerisinde fitne çıkma ihtimalini göz önünde bulundurarak bir gün bile ara vermeden savaşı başlatmıştır. 1514 yılında yapılan bu savaşı Osmanlı ordusu kazanarak Safeviler'i büyük bir yenilgiye uğratmışlardır.⁸Çaldıran Savaşı, Safeviler'i tamamen tarih sahnesinden silmediği için Osmanlı ve Safeviler yıkılana kadar ilişkiler genellikle hasmane zaman zaman dostane bir şekilde ilerlemiştir.

---

⁷ Sevim-Yücel, *a.g.e.*,65-69.

⁸ Sevim-Yücel, *a.g.e.*,65-69.

1. SAFEVİLER'İN TARİKATTAN DEVLET HALİNE GEÇİŞİ VEİL. BAYEZİD DÖNEMİ SAFEVİ İLİŞKİLERİ

Safeviler, devlet haline gelmeden önce Sünnî bir tarikattır. Bu tarikatın bilinen ilk kurucusu Safiyüddîn'dir. Tarikatın merkezi Azerbaycan'a bağlı Erdebil şehridir. Tarikatın merkezinden dolayı müritlerine Erdebil Sûfileri demişlerdir. Safiyüddîn, Şeyh olmadan önce Zahidiyye tarikatının bir mürididir. Bir müddet sonra etrafında insanları toplayıp kendisi şeyh olmuştur. Bu yüzden ilk yıllarında Zahidiyye tarikatının bir kolu gibi görülmüştür. Daha sonra Zahidiyye tarikatı unutulmuş Halvetiyye ve Safeviyye olarak devam etmiştir.⁹

Şeyh Safiyüddîn kısa zamanda halkın çoğunu etrafında toplamıştır. Bir müddet sonra Şeyh Safiyüddîn, İlhanlı Devleti'nin de dikkatini çekmeyi başarmıştır. Dönemin İlhanlı Hükümdarı Gâzân Han, Safeviyye tarikatını desteklemiştir. İlhanlı Devleti'nin de desteğini alan Safiyüddîn, Hindistan, Çin Türkistanı, Horosan, Buhara, Türkmenistan, İran, Irak, Suriye, Lübnan, Serendib, Hicaz, Azerbaycan, Anadolu ve Rumeli gibi birçok coğrafyadan kendisine mürit bulmuştur. Şeyh Safiyüddîn, kendisinden sonra tarikatın başına oğlu Sadreddîn'in geçmesini vasiyet etmiştir.¹⁰ Safiyüddîn'in bir hükümdar gibi kendisinden sonra oğlunu vasi olarak göstermesi oldukça ilginçtir. Tarikatlar, kişinin manevi şahsiyetine öncelik veren kurumlardır. Şeyhlik saltanat gibi babadan oğula geçebilecek bir durum değildir. Bu durum Safeviler'in asıl hedefinin devletleşmek olduğu, tarikatı ise yeterince güçlenene kadar bir basamak olarak kullandıkları ihtimalini akla getirmektedir.

Safeviyye'nin yeni şeyhi Sadreddîn, babasının izinden giderek farklı tarikatlarla muhabbet kurmuş, siyasilerin beğenisini kazanmış, böylece mürit sayısını artırmıştır. Kübreviyye, Mevleviyye ve Ahilik gibi tarikat ve itikadî yapılanmalardan kendisine mürit devşirmiştir.¹¹

Şeyh Sadreddîn döneminde İlhanlılar yıkılma aşamasına gelmiştir. Bu durumdan dolayı siyasi karışıklıklar yaşanmaktadır. Siyasi ve toplumsal olayları lehine çevirmek için kırsal yerlerde müritlerini silahlandırmıştır. Önemli merkezlere ve dağlık bölgelere silahlı müritlerini yerleştirerek fikren etkili olamadığı yerde

⁹ Reşat Öngören, "Safeviyye", *DİA*, İstanbul, 2008, XXXV, 460.

¹⁰ Öngören, a.g.m., XXXV, 460.

¹¹ Mirza Abbaslı, "Safevîlerin Kökenine Dair", *Bellekten*, XL-158, Ankara, 1976, 295, 296.

isyanlarla etkili olmaya çalışmıştır. İlhanlılar gibi yıkılma durumunda olan devletlerde ve küçük emirliklerde Şeyh Sadreddîn, halifelerine isyan çıkarmaları emrini vermiştir. Şeyh'in bu tutumundan dolayı Melik Eşref Çobânî¹²(1344-1356)'nin öfkesini kazanmıştır. Melik Eşref, Şeyh Sadreddîn'e birçok kez suikast düzenlemiş ancak yandaşları Sadreddîn'i korumuştur.¹³Tarikat ehli insanların müritlerini silahlandırıp isyanları desteklemesi yukarıda bahsetmiş olduğumuz ihtimali güçlendirmektedir. Sadreddîn babasından aldığı Şeyhliğin coğrafi sınırlarını Gürcistan ve Horosan'ın birçok yerine kadar genişletmiştir. Sadreddîn, dönemin büyük hükümdarı Timur'un takdirini kazanmıştır.Doksan yaşında (1392) vefat eden Sadreddîn, ölmeden önce Şeyhliğe oğlu Alâeddîn'i vasiyet etmiştir. Yeni Şeyh Alâeddîn'e Hâce Ali denilmektedir. Hâce Ali dönemi Safeviyye Tarikatının en parlak dönemi olmuştur. Timur,Ankara Savaşı'nda ele geçirdiği 30.000 Türk esiri Hâce Ali'nin isteği üzerine serbest bırakmıştır. Esirleri serbest bırakan Timur, Erdebil şehrini köyleriyle beraber tarikata bağışlamıştır. Serbest bırakılan bu esirler Hâce Ali'ye minnet duyarak Safevviyye tarikatına mensup olmuşlardır.Tarikat Hâce Ali döneminde Talvâr, Kızıluzun, Kumrâhiisfahan ve Hemedan gibi yerlerde birçok vakıf arazisine sahip olmuştur.¹⁴Hâce Ali'nin taraftar kazanmak için başka tarikatlarla görüşmesi Sünnî olan Safevviyye'ye Şiî inançların girmesine sebep olmuştur. Hâce Ali dönemi Safeviyye'nin Şiîliğe meylettiği bir dönem olmuştur.¹⁵Hâce Ali, saltanat haline gelen tarikat şeyhliğine kendisinden sonra oğlu İbrâhim'i vasiyet etmiştir. İbrâhim'e Şeyh Şah denilmiştir. Şeyh Şah, ataları gibi tarikatı yaymaya çalışmış; Anadolu'nun doğusu, İran'ın kuzeybatısı, Suriye'nin kuzeyine doğru yayılmıştır. Tarikat, en çok Türkmen kabileleri arasında yaygınlık göstermiştir.¹⁶

---

¹² Melik Eşref Çobânî, 1335 yılında Hülâgû Devleti yıkıldıktan sonra Azerbaycan'da hüküm süren Türk-Moğol soyundan gelen Çobânî ailesindedir. Melik Eşref'in hüküm sürdüğü 1344-1356 yıllarında hem Azerbaycan halkı hem de Azerbaycan uleması Çobânî ailesinden memnun değildir. Çünkü Melik Eşref Çobânî, iktidarını sağlamlaştırmak için baskıcı bir tutum kullanmıştır. Bkz. Cevat İzgi, "Camî Bek Han Devrinde (1342-1357) Altınordu Hanlığında Bilim Hayatı", *Divan Dergisi*, 2, İstanbul, 1996, 147-172.

¹³ Abbashî, a.g.m.,XL-158, 293, 294.

¹⁴ Öngören, a.g.m.,XXXV, 460.

¹⁵ Sayın Dalkıran, "İran Safevî Devleti'nin Kuruluşuna Şiî İnançların Etkisi ve Osmanlı'nın İran'a Bakışı",*Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18, Erzurum, 2002, 65. Ayrıca Bkz; Ethem Ruhi Fırlı, *İmâmîyye Şîası (Câferîyye Mezhebi) Doğuşu, Gelişmesi ve Görüşleri*, İstanbul, 1984, 92.

¹⁶ Öngören, a.g.m.,XXXV, 461.

Şeyh İbrâhim'den sonra yerine Şeyh Cüneyd geçmiştir. Şeyh Cüneyd, dedesi Hâce Ali döneminde Şîleşmeye başlayan tarikata belirgin derecede siyaset karıştırmaya başlamıştır. Şeyh Cüneyd, Şîî taraftarlarının sayıca çokluğuna güvenerek devletleşmek niyetine girmiştir. Şeyh Cüneyd'in yapılanmasından Karakoyunlu Hükümdarı Cihan Şah, rahatsızlık duymaya başlamıştır. Şeyh Cüneyd'in müritlerinin çokluğundan dolayı doğrudan müdahale edememiş; Şeyh Cüneyd'in amcası Cafer'den yardım istemiştir. Amcası Cafer ve Cihan Şah karşısında tutunamayan Şeyh Cüneyd, Erdebil'i terketmek zorunda kalmış; Daha önce Osmanlı'dan kendilerine gönderilen hediyelere güvenerek Anadolu'da kendisine yurt edinmek istemiştir. II. Murad'tan Kurtbeli'ni istemiş ancak II. Murad, Şîî unsurların Anadolu'ya zarar vermesi ihtimalinden dolayı kabul etmemiştir.¹⁷ Şeyh Cüneyd, şah olma yani devlet kurma düşüncesinde olduğunu açık açık belli etmeye başlayan ilk Safeviyye şeyhidir. Cihan Şah ve II. Murad'ın Şeyh Cüneyd'i topraklarında istememelerinin nedeni budur. Şeyh Cüneyd, Anadolu'da kaldığı günlerde bile etrafına Şîî taraftar toplayıp silahlandırmıştır.¹⁸ Osmanlı topraklarında kabul görmeyince Karaman'a sığınmış ancak Sünnî Şeyh Sadreddin ile ilmi münakaşasında Şîî kimliğini belli etmiştir. Şîî itikadından daha farklı fikirleri olan Şeyh Cüneyd, Şeyh Sadreddin'in tepkisinden dolayı Karaman'dan da ayrılmak zorunda kalmıştır. Karaman'dan Suriye'ye kaçan Şeyh Cüneyd, Irak ve Osmanlı'dan kendisine intisap eden müritleriyle 1416'da isyana sebep olmuştur. Bu isyan I. Mehmet tarafından güçlükle bastırılabilmiştir. İsyana bastırılınca Osmanlı'nın gazabından kaçan Şeyh Cüneyd, Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'a sığınmıştır. Uzun Hasan ise rakibi gördüğü Karakoyunlulara karşı Şeyh Cüneyd'in taraftarlarından istifade etmek istemiştir. Bundan dolayı Uzun Hasan, kız kardeşiyle Şeyh Cüneyd'i evlendirmiştir.¹⁹ Bu evlilik devlet olmak isteyen Safeviyye'ye siyasi bir kuvvet kazandırmıştır. Uzun Hasan, Şeyh Cüneyd'in taraftarlarıyla rakiplerine gözdağı vermiş, Şeyh ise kendisine siyasi destek bulmuştur.

Şeyh Cüneyd, başlarda Sünnî olan Safeviyye'ye aşırı Şîî fikirleri sokarak Şîîleşirmiştir. Şeyh Cüneyd, Şîîlerin de desteğini alıp güçlenmek için Şîa itikadını kabul etmiştir. Politik bir karar olarak başlasa da Şeyh Cüneyd, Safeviyye'yi

¹⁷ Tahsin Yazıcı, "Cüneyd-i Safevî", *DİA*, İstanbul, 1993, VIII, 123, 124.

¹⁸ Dalkıran, "İran Safevî Devleti'nin Kuruluşuna..." 65.

¹⁹ Dalkıran, "İran Safevî Devleti'nin Kuruluşuna..." 66, 67.

atalarının çizgisinden bambaşka bir yere taşımıştır. Bundan sonra Safeviyye Şîi temelli bir tarikat haline gelmiştir.²⁰

Şeyh Cüneyd'den sonra yerine oğlu Şeyh Haydar geçmiştir.Şeyh Haydar, otoritesini sağlamlaştırmak ve siyasi gücünü artırmak için dayısı Uzun Hasan'ın kızı ile evlenmiştir.²¹Şeyh Haydar müritlerini asker gibi yetiştirmiştir. Şeyh Haydar müritlerine on iki dilimden oluşan kırmızı bir başlık giydirmiştir. Bu başlıktan sonra Safeviyye mensuplarına “Kızılbaş” denilmiştir. Şeyh Haydar, Osmanlı, Suriye, Irak gibi birçok yerden topladığı müritleri siyasi emellerine uygun yetiştirmiş; onları ordu haline getirmiştir.²² Adel Allouche'ye göre Şeyh Haydar bu orduyu Türkmen aşiretlerinin baskısıyla kurmuştur.²³ Müritleri arasından yetenekli olanları “Halife” olarak Anadolu'ya göndermiştir. Bu halifeler gönderildikleri yerlerde halkı etkileyip Osmanlı'ya karşı isyana teşvik etmişlerdir.Şeyh Haydar, siyasi faaliyetlerinin neticesiyle Şirvanşah Ferruh Yesar tarafından öldürülmüştür. Şeyh Haydar'ın Ali, İsmail ve İbrahim adında üç oğlu vardır. Akkoyunlular'ın siyasi çekişmelerinin sonucunda Ali ve İbrahim öldürülmüştür. İsmail ise müritler tarafından öldürülmemesi için gizlenmiştir. Şîi inanç ve akidesine göre eğitilen İsmail, on iki yaşında babasından kalan şeyhliği almıştır. İsmail, çoğunluğu Türkmenlerin oluşturduğu müritleriyle Şirvanşah Ferruh Yesar ve Elvend Mirza'yı yenmiştir. Bu galibiyetten sonra 1501 yılında Safeviler'i kurmuştur.²⁴Şah İsmail, Şirvanşah Ferruh Yesar'ı yenerek atalarının intikamını almıştır. Çünkü Şeyh Cüneyd ve Şeyh Haydar, Şirvan'ı almak için dönemin Şirvanşah'ı Ferruh Yesar'a karşı harekete geçmişler ve Ferruh Yesar tarafından öldürülmüşlerdir. Şirvanşahlar, XI-XII. yüzyıllarda Sâsânî Devleti döneminde sınırları korumak amacıyla Şah ünvanıyla atanan kişilerdir. Şirvanşahlar, özellikle devletin kuzeyindeki sınırları göçebe Türkler'den korumaktadırlar. Şirvan'ı Araplar kuşattıktan sonraŞirvanşahlık, Araplar'a daha sonra ise evlilik yoluyla Şirvanşahlık farklı kabilelere geçmiştir. Zamanla kendilerinin Sâsânî soyundan geldiklerini iddia ederek İran isimlerini

²⁰ Dalkıran, “İran Safevî Devleti'nin Kuruluşuna...”, 67.

²¹ Mehmet Saray, *Türk-İran İlişkileri*, Ankara, 1999, 18.

²² Dalkıran, “İran Safevî Devleti'nin Kuruluşuna...”, 68.

²³ Mehmet Çelenk, *16. Ve 17. Yüzyıllarda Safevî Şiiliği*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Bursa, 2005, 53.

²⁴ Dalkıran, “İran Safevî Devleti'nin Kuruluşuna...”, 69, 70.

almışlardır.²⁵ Safeviler'in devletleşmesinden sonra Osmanlı ile ilişkileri daha gergin bir hal almaya başlamıştır.²⁶ Şah İsmail, atalarının hayalini kurduğu ve emek verdiği şeyi gerçekleştirmiştir. Şeyh Cüneyd'de belirgin hale gelen devlet kurma hayali İsmail döneminde başarıya ulaşmıştır. Safeviyye artık Safevi Devleti olmuştur. Devlet haline gelse de İsmail'in liderliğini benimseyenler ona şeyh-mürit ilişkisiyle bağlanmıştır. Aslında siyasi kimliğine kavuşmuş olmaları tarikat yapısından çıktıkları anlamına gelmemektedir. Safeviler, Şî inancına sahip dini bir devlet haline gelmiştir. Değişen tek şey Şeyhlere bundan sonra Şah denilmesidir de diyebiliriz. Şeyh İsmail değil Şah İsmail denilmektedir. Şah İsmail'den sonrakiler de "Şah" unvanı kullanılmıştır.

Şah İsmail'in taraftarlarından birçoğu Anadolu halkından oluşmaktadır. Osmanlı'nın bünyesinde bulunan Anadolu'da Şah İsmail'in halifeleri halkı Osmanlı'ya karşı kıskırtmışlardır. Osmanlı Hükümdarı II. Bayezid'in döneminde yönetimdeki gevşeklik ve doğal afetler halkı sıkıntıya sokmaktadır. Osmanlı devlet adamlarının kötü davranışları halkı Şah İsmail'e itmiştir. Osmanlı'daki leventler bile Şah İsmail'den medet ummaya başlamıştır.²⁷ Safevi taraftarları, II. Bayezid'in yaşadığı Cem Sultan meselesini bile fırsat bilip Osmanlı'ya karşı ayaklanmışlardır.²⁸ II. Bayezid döneminde Şah İsmail'e karşı yoğun bir mücadele olmamış, bazı tedbirler alınmıştır. Şah İsmail'le asıl mücadele II. Bayezid'in oğlu Yavuz Sultan Selim döneminde yaşanmıştır. Şah İsmail'in, "Zülm u 'udvânla sâni-yi âdd ve küfr ü ilhâdda sâlis-i nemrûd ve şeddâdidi" olması ve dört büyük sahabeye açıktan hakarete bulunması gibi birçok sebepten dolayı Yavuz Sultan Selim, Safevi meselesine büyük bir ciddiyetle yaklaşmıştır.²⁹ II. Bayezid'in, Şeyh Haydar'ın Anadolu'daki müritlerinin sayısının fazla olmasından dolayı doğrudan savaşmaktan kaçınmış olma ihtimali bulunmaktadır. Çünkü Şeyh Haydar'a Peygamber nazarıyla

---

²⁵ Sara Aşurbeyli, "Şirvanşahlar", *DİA*, İstanbul, XXXIX, 211.

²⁶ Abdürrahim Küçükaya, *Yavuz Sultan Selim'in Doğu Politikası*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van, 2000, 22.

²⁷ Dalkıran, "İran Safevî Devleti'nin Kuruluşuna...", 71, 72.

²⁸ Küçükaya, *a.g.e.*, 22.

²⁹ Ali Kökoğlu, *Kemal Paşa-Zâde'nin Selim-Nâmesi*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 1994, 15.

bakan ve o nazarla itaat eden bu müritlerin Şeyhlerine karşı bir saldırıya kayıtsız kalmaları pek mümkün görülmemektedir.³⁰

1.1.II. Bayezid Öncesi Osmanlı-Safevi İlişkileri

Şeyh Safî ya da Şeyh Safiyüddin, öldükten sonra yerine oğlu Sadreddin geçmiştir. Şeyh Sadreddin'den sonra da oğlu Hâce Ali geçmiştir. Bu geçişler tarikat mantığına aykırı olduğu için taht gibi babadan oğula geçen bir karaktere bürünmüştür.³¹ Hâce Ali'den sonra tarikat postuna oturan Şeyh Cüneyd'in, şeyhliğini istemeyen amcası, Karakoyunlularla işbirliği yapmış ve Cüneyd'i tarikatın merkezi sayılabilecek Erdebil'den uzaklaştırmışlardır.³² Karakoyunlular ise resmen Şîî olmamakla birlikte Ali evladına karşı sevgi beslemektedirler. Bağdat hâkimi İsfahan Mirza on iki imam adına hutbe okutmuş ve sikke bastırmıştır.³³

Şeyh Cüneyd, Erdebil'den çıkıp Anadolu'ya gelince köyleri dolaşarak Şîî fikirlerini yaymaya devam etmiş beş-on bin kişilik mürit toplayarak silahlandırmıştır. Müritlerini silahlandıran Şeyh Cüneyd, Trabzon Rûm Devleti topraklarına girerek müritleriyle yağmayapmıştır. Şeyh Cüneyd'den sonra Şeyh Haydar tarikatın başına geçmiştir. Şeyh Haydar döneminde tarikat Anadolu topraklarında iyice yayılmış ve güçlenmeye başlamıştır. Şeyh Haydar kabiliyetli ve zeki müritlerini daî veya halife olarak Anadolu'ya göndermiş, yapılanmalarına insan ve para kaynağı bulmalarını istemiştir. Bu daîlerden en önemlisi; Hasan Halife diğer adıyla Şeytan Kulu'dur. Bu kişi II. Bayezid döneminde Anadolu'da büyük ve zor bastırılan isyanı çıkaran Şah Kulu'nun babasıdır. Şeyh Haydar döneminde tarikatın müritleri o kadar çoğalmışlardır ki Erdebil'deki şeyhlerini akın akın ziyarete gittiklerini gören Sünni komşularının, o kadar zahmet çekip Erdebil'e gideceklerine Medine'ye gidip Hz. Muhammed(s.a.s)'in kabrini ziyaret etseler ya, yorumlarına karşılık; "Biz ölüye değil, diriye gideriz" demişlerdir.³⁴ Müritlerin bu tepkisi şeyhlerini her şeyin üstünde tuttuklarını aynı zamanda daîlerin insanları ne kadar etkilediğini göstermektedir.

³⁰ Çelenk, *a.g.e.*, 56,57.

³¹ Gündüz, "Safevîler", XXXV, 451.

³² Gündüz, "Safevîler", XXXV, 451.

³³ Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara, 1976, 13.

³⁴ Sümer, *Safevîlerin Kurulmasında ...*, 13,14.

1240 yılında Anadolu'da isyan çıkaran Baba İshak'a müritlerin Baba Resûl ya da Baba Resûlullah demeleri insanların bu daîleri mehdi hatta Allah kabul ettikleri, Anadolu Kızılbaşların, şeyhleri için ölüme hazır olduğunu göstermektedir.³⁵

Şeyh Cüneyd ve Şeyh Haydar döneminde yani XV. yüzyılın ikinci yarısında İran halkının çoğunluğunun Sünni olduğu görülmektedir. Şah İsmail'in emrindeki Anadolu Kızılbaşların baskı ve eziyetleriyle Şîî inançları İran'daki Sünni halka kabul ettirilmiştir. Anadolu'dan İran'a XIV. yüzyıldan beri siyasi sebeplerden dolayı sistemli olarak Türkler göç ettirilmiştir. Buyüzen İran'da çok sayıda Türk bulunmaktadır. Hatta XIX. yüzyılda İran'daki Türk oymaklarının çoğu Anadolu'dan geldiklerini söylemektedirler. İran ve Türkler arasındaki bazı şeylerin benzemesinin sebeplerinden birisi de budur diyebiliriz. Örneğin Osmanlılar ile Safeviler arasında sürekli bir düşmanlık olmasına rağmen iki devlet arasındaki kültürel alışveriş devam etmiştir. Şah İsmail'in Farsça'dan çok Türkçe şiirler yazması, XVII. yüzyılda âşıklar tarafından söylenen Koroğlu Destanı, Dede Korkut Destanı gibi Türklere ait sözlü edebiyat ürünlerinin İran halkı tarafından sevilmesi Anadolu'daki Kızılbaş Türklerinin İran kültürüne etkilerini göstermektedir. Eski İran müellifleri, Erdebil'deki Safevi tarikatının mensuplarının Timur'un İran'dan getirip Timur döneminde Safevi şeyhi olan Hâce Ali'ye saygısından dolayı serbest bıraktığı tutsakların ve onların neslinden olduğunu düşünmektedirler.³⁶

Safevi ve Türk oymakları arasındaki kültürel benzerliklerden yola çıkarak Safevilerin aslında Türk olduğunu söyleyenlerin, durumu yanlış yorumladıklarını söyleyebiliriz. Safeviler'de Türkçe'nin ve Türk kültürünün yaygın olması, Safeviler'in Türk olduğunu kanıtlayacak bir unsur değildir. Türkçe'nin Safeviler'de yaygın olması birçok sebeple izah edilebilir fakat bu durumu kısaca şöyle özetleyebiliriz; Safeviler kalabalık bir Türk topluluğuna sahiptirler. Müritlerinin çoğu Anadolu'daki Türklerden oluşmaktadır. Devlet teşkilatında isimler, deyimler, şekiller bakımından Türkçe isimler kullanılmaktadır. Devlet dairelerinde Türkçe yazıları okuyup yazabilen görevliler bulunmaktadır. Şahların Avusturya ve Lehistan'a

---

³⁵ Sümer, *Safevilerin Kurulmasında...*, 13.

³⁶ Sümer, *Safevilerin Kurulmasında...*, 9-11.

Osmanlı Türkçesi ile; Özbeklere Çağatay Türkçesi ile; bazen de Osmanlıca mektuplar yazmaları bu duruma örnektir.³⁷

Akkoyunluhükümdarlarından Uzun Hasan, rakibi gördüğü Karakoyunlulara karşı üstünlük sağlamak maksadıyla Şeyh Cüneyd'in müritlerinin sayıca fazlalığı ve Şeyhin Anadolu'daki itibarını göz önünde bulundurarak kızkardeşi Hadice Begüm'ü Şeyh Cüneyd ile evlendirmiştir.³⁸

Safevilerle akrabalık tesis eden Uzun Hasan Fatih Sultan Mehmed döneminde Osmanlılara sorun teşkil etmiştir. Fatih Sultan Mehmed, Osmanlılar'ı sıkıntıya sokmak için hristiyanlarla bile işbirliği yapmaktan çekinmeyen Karamanoğulları beyliğini sonlandırmak istemiştir. Karamanoğulları, Çelebi Sultan Mehmed ve II. Murad dönemlerinde Osmanlı aleyhine faaliyetler yapmışlardır. Fatih Sultan Mehmed, bu beyliği yok ederek Osmanlı topraklarını güvenli hale getirmek istemiş fakat Karamanoğullarının güvendiği Akkoyunlu Devleti sorun teşkil etmiştir. Aynı zamanda Akkoyunlu Devleti, evlilik yoluyla Trabzon Rum İmparatorluğuyla akrabalık tesis etmiş; Fatih Sultan Mehmed'in Trabzon'u almasına engel olmaya çalışmıştır.³⁹ Karamanoğlu İbrahim Bey, İsfendiyar topraklarında hak iddia edebilme potansiyeline sahip Kızıl Ahmed'i, Osmanlı'ya karşı kışkırtmaya çalışmıştır. Kızıl Ahmed, Karamanoğlu İbrahim Bey'den maddi destek aldıktan sonra Uzun Hasan'a sığınmıştır. Karamanoğulları zaman zaman Osmanlı topraklarına tacizlerde bulunmuş Akkoyunlular ise her seferinde Karamanoğullarına destek vermişlerdir. Otlukbeli savaşından önce Akkoyunlular'ın desteklemiş olduğu Karamanoğullarıve Osmanlı birlikleri arasında birkaç kez çarpışma meydana gelmişse de Uzun Hasan 1473 yılında Otlukbeli savaşında aldığı yenilgiden sonra akıllanmış, yenilgilerinin sebebini kendilerini Osmanlıya karşı kışkırtan Karamanoğullarına bağlamışlardır.⁴⁰

1.2. II. Bayezid Dönemi Osmanlı–Safevi İlişkileri

³⁷Faruk Sümer, *Türk Devletlerinde Şahıs Adları*, İstanbul, 1999, I, 121.

³⁸Kerim Yans, *IV. Murad Devrinde Osmanlı-Safevî Münâsebetleri*, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyet Tarihi Kürsüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1977, 21.

³⁹Selâhattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri*, Ankara, 1953, 149.

⁴⁰Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre...*, 150-161.

II. Bayezid, babasının vefatıyla Osmanlı tahtına çıkmıştır. II. Bayezid dönemi Osmanlı'da bir nevi duraklama yaşanmıştır. Bunun en önemli sebebi Bayezid'in babası Fatih Sultan Mehmed'in yerini dolduracak kişiliğe sahip olmamasıdır.⁴¹

II. Bayezid babası Fatih Sultan Mehmed ve oğlu Yavuz Sultan Selim arasında Osmanlı padişahı olduğu için, selefi ve halefiyle kıyaslandığında pasif bir padişah olarak nitelendirilebilir. II. Bayezid'in ülke içindeki ve dışındaki olaylara sakin kalmasının sebebi olarak sadece karakteri gösterilemez. Aslında onun dönemindeki bazı şeylere baktığımız zaman II. Bayezid'i pasif olarak nitelendirmenin yanlış olduğu sonucuna varmak mümkündür.

II. Bayezid, babasının vefat etmesinden sonra kardeşi Cem'den erken davranarak Osmanlı tahtına çıktığı zaman Avrupa devletleri adeta Osmanlı'ya karşı Haçlı birleşmesi yapmışlardır. II. Bayezid, isyan eden kardeşi Cem ile mücadele ederken bir yandan da Avrupalı devletlere karşı siper almak zorunda kalmıştır. Kardeşi Cem'i 1481 yılında Yenişehir Savaşı'nda yenmesi bu durumu ne yazık ki sonlandırmamış aksine; Cem Sultan, Osmanlı Devleti'ne düşmanlık besleyen başta Avrupa devletleri olmak üzere diğer devletlerin de suistimal ettiği bir boyuta ulaşmıştır. Osmanlı Devleti'ni kendine rakip gören Memlûkler ve Osmanlı'yı İslam'ın koruyucusu olarak gören Avrupa, Cem'in Batı'ya kaçmasını ellerine geçen büyük bir koz olarak değerlendirmiştir. Memlûkler, Cem'in kontrolünü ellerine geçirip Osmanlı'ya zarar vermek istemişler fakat II. Bayezid, aba altından sopa göstererek Cem'in Fransa'da kalması gerektiğini belirten bir mektup yollayarak Cem meselesini kontrol altına almaya çalışmıştır. II. Bayezid, Osmanlı'ya karşı diğerlerinden daha büyük tehlike olan Venedik'le rahat bir şekilde mücadele etmek için, Macarlar ile olan barış anlaşmasını yenileyerek olası Macar tehdidini savuşturmuştur. II. Bayezid dönemi siyasi açıdan olduğu gibi doğal afetler açısından da oldukça şanssız bir dönem olmuştur. Depremler, yıldırımlar, yangınlar bu dönemde silsile halinde ortaya çıkmıştır. Bayezid, kan dökmekten hoşlanmayan, halkının güven ve huzur içerisinde yaşamasını herşeyin üstünde tutan bir devlet adamıdır. Osmanlı Devleti'ne karşı iç ve dış tehlikeleri önce diplomasiyle halletmeye

---

⁴¹Yavuz Ercan, "Yavuz Sultan Selim Dönemi", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, IX, 768.

çalışmış, mecbur kalmadıkça savaş yapmamıştır. II. Bayezid, savaşı gerekmedikçe yapmama prensibinden dolayı Osmanlı sınırlarını çok genişletmemekle beraber Osmanlı'ya kattığı az sayıdaki toprak parçalarının önemli olduğu ortadır.

II. Bayezid'in Anadolu'daki Safevi tehdidine karşıolan oğlu Yavuz Sultan Selim kadar sert ve kararlı gidememesinin sebebi olarak yukarıda belirtmiş olduğumuz durumları gösterebiliriz. Cem'in durumu ve Avrupa'dan gelebilecek tehlikelerden daha büyük bir sorun olan Safevi tehdidine karşı oldukça sakin ve hassas davranmıştır. Çünkü Safeviler'in lideri Şah İsmail'in Anadolu'daki destekçilerinin sayısı oldukça fazladır. Safeviler'in büyük bir sorun haline gelmesinin en önemli sebebi Şîî inancını benimsemiş bir devlet olmasıdır. Üstelik bu devletin halk ayağını Türk aşiretleri oluşturmaktadır. Türk aşiretlerinin Şîî temelli bu devlete destek vermesini birçok sebebe bağlamak mümkündür ancak Safevilerin Türkler arasında bu kadar destek bulmasının bir sebebi de tarikatlardır. İslamiyet Anadolu ve birçok Türk bölgelerinde Mevlevilik, Bektaşilik gibi tarikatlar aracılığıyla yayılmıştır. Safeviler Anadolu topraklarında Türk aşiretleri arasında halifeler vasıtasıyla kendilerini tarikat ehli olarak tanıtmışlar ve destek toplamışlardır. Çeşitli isimler olarak ortaya çıkan bu tarikatlar arasında Bâtınî-Alevî inancını benimsemiş olanlar da vardır. Böyle tarikatlara genellikle köylerde yaşayan Türkmen aşiretleri destek vermiştir. Köydeki insanlar şehirlerdeki gibi yeterli dini eğitime sahip olamadıkları için eski kavmi inançlarının etkisinde kalarak Şii temelli tarikatları daha çok benimsemişlerdir.

Safeviler, bazı ilim adamlarına göre, Türk soyundan gelen Şeyh Safiyüddin'in kurmuş olduğu tarikatin zamanla siyasileşmesi sonucu kurulan Şîî temelli bir devlettir. Şeyh Cüneyd'in, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın kız kardeşi Hadice Begüm ile evliliğinden dolayı tarikat daha da güçlenmiş, birçok yerde rahat bir şekilde yayılma fırsatı bulmuştur.

II. Murad'a birtakım hediyeler yollayarak kalmaları için Kurtbeli'nin kendilerine verilmesini isteyen Şeyh Cüneyd'e, karşılık olarak hediye ve ihtiyaçları için para gönderilmiş; fakat Kurtbeli verilmemiştir. Kurtbeli'ni alamayan Şeyh Cüneyd, Karaman ve Suriye'ye giderek kendisine taraftar toplamıştır.⁴²

---

⁴²Selâhattin Tansel, *Sultan II. Bâyezit'in Siyasî Hayatı*, İstanbul, 1966, 155.

Uzun Hasan'dan sonra tahta geçen Rüstem döneminde Safeviler daha da güçlendikleri için tehlikeli bir vaziyet almıştır. Safeviler'in lideri Şah İsmail, Uzun Hasan ile olan akrabalığından dolayı kendisini Trabzon Rum Devleti'nin varisi olarak görmüştür.

Safeviler'le Osmanlı arasındaki ilk resmi münasebet II. Bayezid döneminde olmuştur. Şah İsmail Erzincan seferindeyken, Ustaclu kabilesinden geriye kalan yaşlı ve güçsüz olanların korunmasını II. Bayezid'den talep etmiştir. Bu talebe II. Bayezid'in ne cevap verdiği bilinmemektedir. Cevabının ne olduğunu bilmese de II. Bayezid'in, Şah İsmail'le doğrudan çatışmayı uygun bulmadığını söyleyebiliriz. II. Bayezid, doğrudan Şah İsmail'i karşısına almamış, Şah İsmail'in düşmanlarını destekleyerek pasif birmücadele sergilemiştir. Akkoyunlu Elvend Mirza'nın, Şah İsmail'e karşı II. Bayezid'e gönderdiği himaye ve yardım talebini doğrudan kabul etmemiştir. II. Bayezid, Elvend Mirza'nın talebini onu Şah İsmail'e karşı cesaretlendiren bir mektupla karşılamıştır.⁴³

Anadolu'daki Şah İsmail hayranlığının farkına varan Osmanlı Devleti, Anadolu'dan İran'a gitmeyi ve İran'dan Anadolu'ya gelmeyi yasaklamış; Safeviler'edaha çok destek veren Teke yöresindeki Kızılbaşların önemli bir bölümünü Modon ve Koron'a⁴⁴ sürgün etmiştir. Safeviler, güçlenmek için makam mevki sahibi kişileri yanlarına çekmeye, dostluklarını kazanmaya çalışmıştır. Bu amaçları doğrultusunda Şehzade Ahmet'i tesir altına almışlar onun oğlu Murad'ı ise Kızılbaş yapmışlardır. Şah İsmail'in Bağdat'ı ele geçirip Diyarbakır'ı taciz etmesinden tedirgin olan Alâuddevle'nin himaye talebini kabul etmeyen II. Bayezid, Şah İsmail'i başarısından dolayı tebrik ederek onunla ters düşmek istemediğini göstermiştir. Şah İsmail de II. Bayezid gibi temkinli davranarak Osmanlıyla ters düşmekten ilk başlarda kaçınmıştır. Şah İsmail, Dulkadiroğulları'nın üstüne yürürken Osmanlı sınırlarını ihlal etmiş; bu davranışından dolayı da özür dilemiştir. Dulkadiroğulları, Şah İsmail'in zulmünden kurtulmak için Memlûklerden ve Osmanlılar'dan yardım istemiş, Memlûkler Şah İsmail'in Mısır'a saldırabilme

---

⁴³ Maryam Akbarinoshad, *Şah İsmail ve Osmanlı ile İlişkileri*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslâm Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2011, 108,109.

⁴⁴ Modon ve Koron, Yunanistan'a ait iki yerin ismidir. Bkz. Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, Ankara, 2017, 491, 570.

ihtimalinden yardım edememiş fakat II. Bayezid, dörtbin kişilik ordusu Şah İsmail'in üzerine yollamıştır. Durumu haber alan Şah İsmail hızla geri çekilerek Osmanlı ordusuyla savaşa girmekten kaçmıştır. II. Bayezid sadece Dulkadiroğlu Alâuddevle'ye yardım amaçlı ordusunu yollamamış; Safevi tehdidini ortadan kaldırmak istemiş olabilir. Dulkadiroğullarının üzerine yürümek bahanesiyle Osmanlı sınırlarını taciz etmesinden sonra Osmanlı-Safevi ilişkileri bozulmuştur. Dulkadiroğulları meselesiyle Şah İsmail'in asıl niyeti ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti'ne karşı tek başına mücadele edemeyeceğini iyi bilen Şah İsmail, Uzun Hasan döneminde Venediklilerle kurulan iyi ilişkileri fırsat bilerek Osmanlı'ya karşı destek istemiş fakat Venedikliler Şah İsmail'e hediye ve övgü dolu ifadelerden başka bir şey vermemiştir.⁴⁵

II. Bayezid yaşı ilerlediği dönemde dünya işlerinden uzaklaşmak istemiş devlet idaresini güvendiği vezirlerine bırakmıştır. Vezirlerse onun bu güvenini kötüye kullanarak rüşvet almışlar, sipahilerin tımar topraklarını alıp istediklerine vermişlerdir. Tımarları ellerinden alınan sipahilerde Safevi saflarına katılmıştır. Şah İsmail, Dulkadiroğulları üzerine yürüdüğü zamanda kumandanlarından birisini de Trabzon'u ele geçirmesi için göndermiştir. Trabzon valisi Şehzade Selim ise bu birliğin amacına ulaşmasına engel olarak Erzincan ve Bayburt'a kadar Safevi birliğine rahatsızlık vermiştir. Şah İsmail, II. Bayezid'e elçi göndermiş Dulkadiroğulları meselesinde amacının Alâuddevle olduğunu Osmanlı Devleti'yle sorun yaşamak istemediğini fakat şehzade Selim'in kendilerini rahatsız ettiklerini iletmiştir. II. Bayezid, vezirlerinin kışkırtmasıyla oğlu Selim'i azarlayarak Şah İsmail'den almış olduğu kaleyi geri vermesini söylemiştir.⁴⁶ II. Bayezid'in oğlu Selim'e vermiş olduğu bu tepki vezirlerin yönetimde çok etkili olduğunun bir kanıtı sayılabilir. Şah İsmail'in Dulkadiroğulları'nı bahane ederek Osmanlı topraklarının bazı yerlerine yaptığı tacizlerden sonra Şehzade Selim'in babasından gördüğü karşılık oldukça ilginçtir.

II. Bayezid'in, Safeviler'in Dulkadiroğullarına yaptığı sefere engel olmaması sonucu Diyarbakır Safeviler'in hakimiyetine girmiştir.⁴⁷ Şeytan Kulu ya da Şah Kulu

⁴⁵ Tansel, *Sultan II. Bâyezit'in Siyasî Hayatı*, 155-162.

⁴⁶ Tansel, *Sultan II. Bâyezit'in Siyasî Hayatı*, 162-163.

⁴⁷ Akbarinoshad, *a.g.e.*, 112.

isyani denilen Baba Tekelü isyanı da II. Bayezid döneminde çıkmıştır. Daha öncede belirtildiği gibi bu zat Teke(Antalya) yöresine yerleşerek kendisini veli olarak tanıtmış bir dâidir. Şehzade Korkut'un tahtı kardeşlerine kaptırma endişesinden dolayı Antalya'yı bir gece ansızın terketmesini padişahın öldüğüne yorumlayan Şah Kulu Baba Tekelü, müritleriyle büyük bir isyan çıkarmıştır. Bu isyanın Teke yöresiyle sınırlı kalmaması için Anadolu ve Rumeli'deki Kızılbaşlara da mektuplar göndererek isyana teşvik etmiştir. Şehzade Korkut'un subaşı Hasan Bey, isyanı engellemek için topladığı kuvvetlerle Şah Kulu'nun adamları arasında kanlı bir çatışma çıkmıştır. Şah Kulu ve adamları çatışmada başarılı olamamıştır. Ancak daha sonra Hasan Bey'in askerlerinden bir kısmı Şah Kulu'nun safına katılmıştır. Sayıca üstün bir konuma gelmesi Şah Kulu'na büyük bir özgüven vermiştir. Böylece Şah Kulu, küfrünü artık saklama gereği duymamış; Kur'an- ı Kerimleri yakmış, yağma ve tecavüzlerde bulunmuştur. Şah Kulu Kütahya üzerine yürüyerek Kütahya'yı yakmış, Hasan Bey'i öldürmüştür, Şehzade Korkut'u da Manisa Kalesine sığınmaya mecbur etmiştir. Bursa üzerine yönelmeye niyetlenen padişahın ölmediğini anlayınca Şah Kulu, Osmanlı'dan korkmuş ve geri çekilmiştir. Şah Kulu isyanından oğlu Korkut'un mektubuyla haberdar olan II. Bayezid bu konuyla ilgili söylentileri önemsiz bularak örtbas eden vezirlerine kızarak devlet işlerini oğlu Ahmet'e bırakmayı düşünmüştür.⁴⁸

Şah İsmail'den önce Safeviler, tarikat yapılanması şeklinde hareket ederek kendilerini dünya işleriyle uğraşmayan derviş, mürit, veli gibi tanıtmışlar ve insanları kendileri için canını verecek derecede etkilemişlerdir. II. Bayezid Dönemi'nde, Safeviler'in lideri Şah İsmail'dir. Şah İsmail döneminde, atalarının mürit kazanma adı altında yapılanmaları için taraftar elde etme dönemi meyvelerini vermiş, tarikat Anadolu, Rumeli ve Doğu'da önemli sayılara ulaşmış ve güçlenmiştir. Kızılbaşların sayıca çokluğunun yanında Şah İsmail'i insanüstü biri olarak kabul etmeleri ve Şah İsmail'in Yavuz Sultan Selim'le karşılaşana kadar ciddi bir mağlubiyet almaması açısından, bu dönemi Safeviler'in en parlak dönemi kabul edebiliriz. II. Bayezid'in ise vezirlerine çok güvenmesi ve savaştan kaçınan tabiatından dolayı Safevi

---

⁴⁸ Tansel, *Sultan II. Bâyezit'in Siyasî Hayatı*, 164-166.

tehlikesini fark etmekte gecikmesi, Anadolu'da Kızılbaş ayaklanmalarının yayılmasına sebep olmuş ve Kızılbaş sorununun çözülmesini zorlaştırmıştır.

II. Bayezid, hoşgörülü yapısına rağmen Şah İsmail'e karşı bazı tedbirler almıştır. Şah İsmail, kendisine adam toplamak için Erzincan'a gelmiştir. II. Bayezid, Şah İsmail'e engel olmak için üzerine kuvvet yollamıştır. Şah İsmail'in niyeti savaşmak değil asker toplamak olduğundan savaş olmamıştır. Anadolu'daki bazı yörelerin Kızılbaşlığı benimsedikleri bilinmektedir. Bu yörelerin başında Teke ve Hamidli gelmektedir. Bu bölgedeki müritler ve Kızılbaşlar Moton'a sürülmüştür. Uç beylerine emir gönderilerek Sûfî adında kişiler sınırlardan engellenmiştir. Bu tedbir taraftar kazanmaya çalışan Şah İsmail'e epey zarar vermiştir. Bu yasağı kaldırması için Osmanlı'dan istekte bulunmuştur. Osmanlı, Şah İsmail'in isteğini kabul etmemiştir.⁴⁹ Şah İsmail'in tarikat değil dünyalık peşinde olduğunu anlayan II. Bayezid, mektup yollayarak Şah İsmail'e tavsiyelerde bulunmuştur. Mektubunda; "Katliam olayları ve halk üstünde önemli rolü olan âlim ve bilim adamlarının mezarlarını harap etmek, hükümdarların adlarını tarihte kötüye çıkarır. Bir tarikatı yaymak amacı ile o tarikatı bir siyasi propaganda vesilesi haline getirmek İslam ümmeti arasında ayrımcılığa sebep olur, bunun yanı sıra İslam dinin maddi ve manevi kuvvetini azaltır. Bundan dolayı düşmanlar bu durumdan faydalanıp güçlenirler. İran coğrafyasına hâkim olabilmek için kılıç yolunu tutup sert politika takip etmek, Doğuda ve Batıda bulunan pek çok devletin Safevîler'e karşı kafa tutmaları ve siyaset sahasında olumsuz olaylara sebep olur. Yukarıda beyan edilen fikir ve telkinlerin dikkate alınması durumunda Osmanlı-Safevî dostluk ilişkileri tesis edilecektir."⁵⁰ demiştir. Mektuptan da anlaşıldığı gibi Şah İsmail'in amacının farkında olduğunu ve faaliyetlerini takip ettiğinin mesajını vermiştir. II. Bayezid, mektubunda verdiği tavsiyelerde hem tehdit hem de Şah İsmail'in gücünü küçümseme açıkça görülmektedir.

1.3. II. Bayezid'in Karakterinin Osmanlı-Safevi İlişkilerine Etkisi

II. Bayezid, 1448 yılında Dimetoka'da doğmuştur. Annesi Gülbahar Hatun, babası Fatih Sultan Mehmed'tir.⁵¹ Fatih Sultan Mehmed vefat edince, Osmanlı

⁴⁹ Hoca Sadettin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*(Çev.: İsmet Parmaksızoğlu), I-V, İstanbul, 1979, III, 177,178.

⁵⁰ Akbarinoshad, *a.g.e.*, 111.

⁵¹ Şerafettin Turan, "Bayezid II", *DİA*, İstanbul, 1992, V, 234-235.

tahtına II. Bayezid, diğer şehzadelerle mücadele ederek geçmiştir. Bayezid'in taht yolunda kendisini en çok sıkıntıya sürükleyen kardeşi Cem'dir. Diğer kardeşi şehzade Mustafa, babası vefat etmeden önce Karamanlılarla savaşta vefat etmiştir. Vezir-i Âzam Karamanî Mehmed Paşa, Fatih Sultan Mehmed ölünce şehzade Cem'in tahta geçebilmesi için Sultan'ın öldüğünü herkesten gizleyerek Cem'e gizlice haber yollamıştır. Sultan'ın ölümünü; Yeniçerilerin II. Bayezid'in tarafına geçmesini engellemek ve bu süre zarfında Cem'in tahta gelip oturması amacıyla gizlemeye çalışmıştır. Fakat Fatih Sultan Mehmed'in ölüm haberi kısa zamanda yayılmıştır. Sultanlarının öldüğü haberini alan Yeniçeriler Üsküdar'daki gemileri ele geçirip karşıya geçerek Fatih Sultan Mehmed'i görmek istemişler, göremeyince büyük bir isyan çıkararak her yeri yakıp yıkmaya başlamışlardır. Babasının ölüm haberini alıp yola çıkan II. Bayezid'i Yeniçeriler karşılamışlardır. İshak Paşa, isyanı bastırabilmek için Yeniçerilerin ağası Sinan Paşa'yla bir nevi pazarlık yaparak yeniçerilerin ücretinin iki katına çıkarılması şartıyla isyanı durdurmayı başarmıştır. İlk ulağın yakalanmasından dolayı Şehzade Cem ikinci ulak aracılığıyla olaylardan haberdar olmuş bu arada abisi Bayezid çoktan Osmanlı'nın yeni padişahı olmuştur. II. Bayezid tahta geçtiği zaman İshak Paşa'yı sadrazam yapmıştır. Şehzade Cem iki bin kişilik bir orduyla Bursa'yı ele geçirmiştir. Abisinin üzerine geldiği haberini alınca Osmanlı topraklarından Anadolu'yu kendisinin, Avrupa kısımlarının abisinin olmasını teklif ederek uzlaşmaya çalışmıştır. Şehzade Cem'in bu teklifi II. Bayezid tarafından kabul görmemiştir.⁵² II. Bayezid, Osmanlı tahtına oturmayı başarmasına rağmen Şehzade Cem tehlikesi tamamen bitmemiştir. Bundan dolayı II. Bayezid, bazı tedbirler almıştır. İshak Paşa'yı sadrazam yaparak tahta çıkmasında vermiş olduğu emeklerini taltif etmiştir. Üsküdar'dan Mustafa Paşa'yı getirip vezirlikle taltif etmiştir. Tehlikeli bulunduğu Manisa Çelebisi'ni vezirlikten uzaklaştırıp başka bir vazife vermiştir. Çevredeki beylere çeşitli hediyeler göndererek gönüllerini almıştır. Kendisine destek veren askerlerine çeşitli övgü ve ihسانlarda bulunmayı ihmal etmemiştir.⁵³ Şehzade Cem'in durumundan sadece Avrupa değil Osmanlı'yı rakip olarak gören Müslüman devletler de yararlanmaya çalışmıştır. Karamanoğlu Kasım Bey, Şehzade Cem'in isyanına destek olmuştur.

⁵²Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, (Çev.: Nilüfer Epçeli), I-VII, İstanbul, 2011, II, 356-358.

⁵³Hoca Sadettin Efendi, *a.g.e.*, III, 101.

Şehzade Cem, Karamanoğlu'yla Ankara'ya gelmiş fakat II. Bayezid kardeşini yenmiştir.⁵⁴Şehzade Cem ve II. Bayezid arasında asıl büyük savaş 20 Haziran 1481'de Yenişehir ırmağının kenarında cereyan etmiştir.⁵⁵İki kardeş Yeniçeri Ovası'nda taht için tekrar savaşmışsa da Şehzade Cem, bu savaşta canını zor kurtarmıştır. II. Bayezid, yeniden başlayan Yeniçeri isyanını bastırmak için kişi başı bin akçeyi askerlere dağıtmıştır. Osmanlı topraklarında iyice sıkışan Şehzade Cem, Avrupa'ya giderek güçlenip tekrar mücadele etmek gibi boş hayallere kapılmıştır. Avrupa'ya giden Şehzade Cem, Osmanlı'ya karşı haçlı birliğinin en büyük kozu olmuştur. ⁵⁶Cem'in sığınmış olduğu Rodos şövalyeleri ve Papa Cem'i Osmanlı tahtına oturtabilmek ve Hristiyanlık lehine birtakım payeler elde etmek niyeti taşımaktadırlar.⁵⁷Şehzade Cem'in bu durumu II. Bayezid'in, siyasi ve askeri faaliyetlerini kısıtlamıştır. Memlûk Sultanı bile Osmanlı'ya karşı kalkan olarak kullanabilmek için şehzade Cem'i Avrupa'dan almaya çalışmıştır.⁵⁸Hristiyan dünyası ise Şehzade Cem'in Osmanlı tahtına oturmasını beklememiş durumu lehlerine çoktan kullanmaya başlamışlardır. Papa, Şehzade Cem'le bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşmaya göre Şehzade Cem'in Osmanlı tahtına çıkması durumunda Osmanlı limanları şövalyelerin gemilerine açılacak ve fidyesiz bir şekilde her yıl üç yüz Hristiyan esir serbest bırakılacaktır. Bu anlaşmada Şehzade Cem'in imzası olduğu ve anlaşmanın Malta arşivlerinde mevcut olduğu söylenmektedir.⁵⁹II. Bayezid, kardeşi Cem'i alabilmek için Bulgaristan, Bosna ve Sırbistan'ı vermeyi teklif etmiş ancak Papa tarafından teklifi kabul edilmemiştir. II. Bayezid, Papa'nın elinde kendisine karşı büyük bir koz olan kardeşi Cem için elinden gelen her şeyi yapmış fakat kardeşini daha büyük şeyler için kullanmaya çalışacaklarını anladığında üç yüz bin duka altını karşılığında Papa'ya tehdit barındıran bir şekilde kardeşinin dünyevi sıkıntılardan arınıp huzur bulması için öldürülmesini istemiştir. Şehzade Cem, Papa'nın zehirlemesi sonucunda hayatını kaybetmiştir.⁶⁰ Papanın, Şehzade Cem'i, II.Bayezid'in isteği üzerine öldürmüş olması kesin olmamakla beraber Cem'in

⁵⁴ Aşıkpaşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi* (Haz: Kemal Yavuz-M.A. Yekta Saraç), İstanbul, 2003, 275.

⁵⁵ Hoca Sadettin Efendi, *a.g.e.*, III, 104.

⁵⁶ Zinkeisen, *a.g.e.*, II, 358-360.

⁵⁷ Alphonse de Lamartine, *Osmanlı Tarihi Cihan Hakimiyeti* (Çev.: Reşat Uzmen), I-III, İstanbul, 2005, II, 43-46.

⁵⁸ Zinkeisen, *a.g.e.*, II, 362-365.

⁵⁹ Lamartine, *a.g.e.*, II, 46.

⁶⁰ Zinkeisen, *a.g.e.*, II, 362-370.

ölümünde Papanın payı olduğu yüksek bir ihtimaldir. Papa, Şehzade Cem'i Fransa kralına göndermeden önce bir tellak tutarak Cem'i tıraş etmesini istemiştir. Papa, Cem'in tıraş edileceği usturaya önceden zehir sürdüğü için Şehzade aniden hastalanmıştır. Fransa kralının görevlendirdiği hekim Şehzade Cem'i kurtaramamıştır.⁶¹ Şehzade Cem, güçlenip geri dönme hayallerini kurarken Papanın elinde oyuncak olmuştur. Şehzade Cem kendi hayallerini suya düşürdüğü gibi II. Bayezid'i de yıllarca zor durumda bırakmıştır.Şehzade Cem'in durumu II. Bayezid'in elini kolunu on altı yıl bağlamıştır. II. Bayezid'i pasif olarak eleştirmek bu durumda çok doğru görülmemektedir. Karakter olarak savaş sevmeyen, sakinlikten yana bir padişah olmasına rağmen kardeşi Cem'in durumunu göz önünde bulundurursak on altı yıl dengeleri koruyarak devleti idare etmiştir. Bu da II. Bayezid'in başarılı bir siyaset yürüttüğünü göstermektedir. II. Bayezid, sakin kişiliğinden dolayı dünyevi şeylerle alakadar olmamaya uhrevi bir hayat sürmeye çalışmıştır.⁶² Şiiri çok seven II. Bayezid, "Adlî" mahlasını kullanmıştır. İlim ve irfana büyük önem vermiştir. Acem diyarından Molla İdris-i Bitlisi'yi getirtmiş ve alimleri maddî olarak desteklemiştir.⁶³ II. Bayezid, naif karakterinden dolayı sert bir idareciden ziyade gönül insanı diyebiliriz.Kendisine asi olan kardeşi Cem'e şiirle vermiş olduğu yanıtında bile naif karakterinin izleri görülmektedir. II. Bayezid, asi kardeşi Cem'in hacı olduğunu öğrenmesinden sonra; "Hâccü'l-Harameynim diyuben dâ'vâ kılursun. Bu saltanat-ı dünya için bunca taleb ne" demesi bu duruma örnektir.⁶⁴

II. Bayezid ataları gibi gözü pek, cihat için can atan bir yapıda olmamıştır. Bu yüzden Osmanlı'ya yükselme dönemi içinde adeta duraklama dönemi yaşatmıştır. Fatih Sultan Mehmet'in kendisinden sonra oğlu Cem'in tahta geçmesini istediği hatta Bayezid'i ortadan kaldırmayı düşündüğüne dair rivayetler mevcuttur.⁶⁵

II. Bayezid'in savaş sevmeyen karakterinde kardeşi Cem'in de payı bulunmaktadır. Avrupa'nın elinde olan şehzade Cem, abisinin sadece Avrupa'ya

---

⁶¹ Hoca Sadettin Efendi, *a.g.e.*, III, 120.

⁶²Zinkeisen, *a.g.e.*, II, 371.

⁶³ Sehî Bey, *Tezkire "Heşt Behişt"*, İstanbul, 1980, 45.

⁶⁴ Sehî Bey, *a.g.e.*, 45.

⁶⁵Zinkeisen, *a.g.e.*, II, 372.

yönelik yapacağı seferlere ket vurmakla kalmamış II. Bayezid'in tüm siyasi ve askeri hamlelerini yönlendirmiştir.

Bayezid, tahta çıktığı zaman sadece şehzade Cem meselesiyle uğraşmamış; aynı zamanda Fatih Sultan Mehmed'in ölümünü haber alan ve büyük bir umutla Osmanlı'ya karşı Haçlı ittifakı kurmaya çalışan Avrupa ile de uğraşmıştır. Fatih Sultan Mehmed döneminde ele geçirilmek için düzenli akınlar yapılan hatta Türk birliklerinin devamlı gözetiminde tuttuğu bir yer olan İtalya'nın Otronto şehri Bayezid döneminde kaybedilmiştir. II. Bayezid, Osmanlı tahtına geçince Otronto'da bulunan birliğin kumandanı Gedik Ahmet Paşa kendisine ihtiyaç olunmadığı kanaatine varıp askerleri kaleye yerleştirmiş ve Otronto'dan dönmüştür. Haçlı kuvvetleri seksen sekiz gemiyle yaklaşık sekizbin kişilik Osmanlı askerine saldırınca destek kuvvet göndermeleri için Bayezid'den yardım istemişlerdir. Bayezid, kardeşi Cem'in isyanını bastırmakla meşgul olduğu için Otronto'yla ilgilenememiş; bu yüzden Otronto kaybedilmiştir. Haçlı askerleri zuhur eden salgın hastalığı bahane ederek daha fazla ilerlememişlerdir. Ayrıca Fatih Sultan Mehmed'ten kalan güçlü bir devlet ve ordu yapılanmasından çekindiği için Kral Napoli II. Bayezid'e barış teklifinde bulunmuş bu teklifi reddetmeyen Bayezid ve Napoli arasında barış anlaşması yapılmıştır. Bayezid'in savaştan kaçınmak için diplomasiye ve barış anlaşmalarına öncelik veren yapısı nedeniyle bazı anlaşmalarda zarar eden taraf olunmuştur. Venediklilerle yapılan anlaşmada Venedik'e tanınan imtiyazlar, aynı zamanda küçük bir devlet olan Ragusa Cumhuriyeti'ne bile bazı haklar verilmesi bu duruma örnek gösterilebilir. Kardeşi Cem'in isyan hareketleri Osmanlı-Macar mücadelesini de etkilemiştir. Macarlarla Osmanlı askerlerinin mücadelesinin ciddi boyutlara ulaştığı zamanda o, Karamanoğullarıyla işbirliği yaparak isyan çıkaran kardeşinin isyanını bastırmak için uğraşmıştır. Bazı taktiklerle Macar kralı Mathias'a gözdağı vermesinin neticesinde Mathias barış yapmak istemiş ve böylece Macarlarla da barış yapılmıştır. Neticede pasif olarak görülen Bayezid kardeşinin isyanını iki defa bastırması, dış devletlerin tehdidini barış yoluyla da olsa bertaraf etmiştir.⁶⁶

---

⁶⁶Tansel, *Sultan II. Bâyezid'in Siyasî Hayatı*, 98-103.

Bayezid, babası Fatih Sultan Mehmed döneminde başlatılan akınlara son vererek Venedik, Macaristan ve İtalya ile barış anlaşmaları yapmıştır.⁶⁷

Bayezid, bir yandan Batılı devletlerle sorunları halletmeye çalışırken bir yandan da doğudaki İslam devletleriyle de bazı sorunlar yaşamıştır. Bu devletler Memlûkler, Karamanoğulları, Dulkadiroğulları ve Şîî-Batınî bir devlet olan Safevilerdir. Fakat bu konular ilerleyen başlıklarda daha detaylı anlatılacağı için burada durumu belirtmekle yetineceğiz.

Genellikle şehzadeler babaları öldüğünde taht kavgasına düşmüşlerdir. Fakat Bayezid yaşarken oğullarının taht çekişmelerine şahit olmuştur. Bayezid'in sekiz oğlundan hayatta olan üç oğlu; Şehzade Ahmed, Şehzade Korkut ve Şehzade Selim babaları hayattayken taht kavgasına tutuşmuşlardır. Şehzade Selim'in taht çekişmesine girmesinin en büyük sebebi Anadolu'da yayılan Safevi tehlikesidir. Tüm bu gelişmelerden rahatsızlık duyan II. Bayezid, kendisinden sonra yerine oğlu Ahmet'in geçmesini istemesine rağmen mecbur kaldığı için tahtına Şehzade Selim'i varis kılarak tahttan çekilmiştir. Tahttan çekilirken kendisine isyan etmedikleri müddetçe kardeşlerine zarar vermeyeceği konusunda oğlu Selim'den söz almıştır.⁶⁸ Diğer oğulları için Selim'den söz alması bile II. Bayezid'in kişiliğini ele veren bir durumdur. Oğlu tarafından tahtan feragat etmeye mecbur kalan bir Sultan'ın tahttan ayrılırken evlatlarının hayatını korumaya alma çabası oldukça nadir bir durumdur. Kendisinden sonra yerine Şehzade Ahmed'in geçmesini istemesinin altında yatan nedende bile Bayezid'in merhameti ve halkını savaşıtlardan koruma isteğini görebiliriz. Çünkü Şehzade Ahmed karakter olarak kendisi gibi sakin ve işlerini diplomasiyle yürütmeye çalışabilecek kabiliyettedir. Aynı şekilde Bayezid'in kendisinden sonra yerine geçmesini istemediği oğlu ise Şehzade Selim'dir. Çünkü Selim gözü kara, dediğim dedik ve sert tabiatlı birisidir. II. Bayezid ise halkın rahatı ve huzuru için sağduyulu ve sakin yapısından dolayı Şehzade Ahmed'in Sultan olmasını istemiş fakat Şehzade Selim tahta geçmiştir.

1.4. II. Bayezid Dönemi'nde Diğer Türk Devletleriyle İlişkiler

---

⁶⁷Zinkeisen, *a.g.e.*, II, 374-388.

⁶⁸Sevim-Yücel, *a.g.e.*, 63.

Bu bölümde Memlûk, Dulkadiroğulları ve Karamanoğullarıyla münasebetler incelenecektir.

Osmanlı-Memlûk ilişkileri Fatih Sultan Mehmed'in vefatıyla birlikte bozulmaya başlamıştır. Hindistan'dan Fatih Sultan Mehmed'e gönderilen hediyeleri taşıyan heyet Cidde'ye vardıklarında; Fatih Sultan Mehmed'in vefat ettiğini öğrenen Memlûk Sultanının Cidde'deki naibi hediyeyi getiren heyeti gasp ederek Memlûk Sultanına yollamıştır. Memlûk Sultanı ise naibinin yolladığı hediyelerden değerli bir hançeri kendisine almıştır.⁶⁹ Şehzade Cem'in, II.Bayezid'e isyan edip Memlûk topraklarına sığınması, Memlûklerin,Cem'i büyük bir ihtimam ile koruması Osmanlı ve Memlûklerin arasını bozmaya devam etmiştir.⁷⁰ Ayrıca Memlûklülerin, Dulkadiroğulları'na saldırması üzerine Dulkadiroğulları Beyi Alaüddevle'nin Osmanlı'dan yardım istemesi ve Osmanlı'nın bu isteği geri çevirmemesi Osmanlı-Memlûk ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir.⁷¹ Osmanlı'nın güney sınırındaki komşusu Memlûkler, Osmanlı'nın gelişip güçlenmesini istememişler adeta Osmanlı'yı rakip olarak görmüşlerdir. Bundan dolayı ellerine geçen her fırsatı Osmanlı aleyhine çevirmeye çalışmışlardır.Memlûkler, Osmanlı'ya karşı Akkoyunlularla ittifak yapmaya çalışmış fakat yine de Osmanlıyla savaşa girmekten kaçınmışlardır. Abbasi Halifesi Mütevekkil Alallah, iki Müslüman devletin arasını düzeltmeye çalışmış ancak II. Bayezid, halifenin bu girişimine olumsuz cevap vermiştir. Çünkü Memlûkler, Osmanlı'ya karşı Haçlılardan bile medet ummuş ve onlardan yardım isteyecek kadar ileri gitmişlerdir. Memlûkler ve Osmanlı'nın arası Adana ve Tarsus kalelerinden dolayı açılmaya devam etmiştir. Osmanlı ordusu Adana ve Tarsus kalelerini almaya çalışmış, Memlûk Sultanı ise bu kalelerin Osmanlı'nın eline geçmesini kendi gelecekleri için sakıncalı bir durum olarak görmüştür. Bundan dolayı Seyhan Nehri kenarında iki devletin orduları çarpışmış, Osmanlı ordusu bu çarpışmada ağır kayıplar vermiştir.⁷² Osmanlı ordusunun ağır kayıplar vermesinin asıl sebebi Alâuddevle'nin sahtekârlığıdır. Alâuddevle, yardıma yetiştirebilmeleri için Karagöz Paşa'ya yolladığı haberde, savaşı bir iki gün ertelemesini istemiştir. Karagöz Paşa da Alâuddevle'nin yardımını beklemiştir.

⁶⁹Tansel, *Sultan II. Bâyezid'in Siyasî Hayatı*, 66.

⁷⁰ Adel Allouche, *Osmanlı-Safevî İlişkileri Kökenleri ve Gelişimi*, İstanbul, 2001, 27.

⁷¹Kenan İnan, "II. Bayezid Dönemi", *Türkler*, Ankara, 2002, IX, 702.

⁷² Tansel, *Sultan II. Bâyezid'in Siyasî Hayatı*, 69-74.

Alâuddevle beklenen yardımı yapmamış, Karagöz Paşa'nın kuvvetleri ani bir baskınla perişan olmuştur. Kasım 1485'de cereyan eden Memlûk-Osmanlı arasındaki çarpışmada Osmanlı kuvvetleri ağır zayıat vermiştir.⁷³ Osmanlı Devleti, bu başarısızlıktan sonra bazı tedbirler alarak yeniden Adana ve Tarsus kalelerini ele geçirmek için faaliyete girişmiştir. Tarsus kalesini ele geçirmeyi başaran Osmanlı komutanları Adana kalesini zapt etmeyi başaramamışlardır. II. Bayezid başarısızlıkta suçlu bulunanları cezalandırmıştır. Memlûk-Osmanlı mücadelesinde tarafsızmış gibi görünen Akkoyunlu Alâuddevle her zaman ikili oynamış; sonunda Memlûkler tarafına geçmiştir.⁷⁴ Karagöz Paşa'ya yapmış olduğu ikiyüzlülüğü 1486'da Hersekoğlu Ahmed Paşa'ya dayapmıştır. Sultanın emri üzerine Hersekoğlu Ahmet Paşa'ya yardım çağrısına uymuş ancak yardım işini ağırdan aldığı için Ahmet Paşa esir düşmüştür. Alâuddevle, Memlûk-Osmanlı arasında kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir.⁷⁵ İki devlet arasında süren bu savaş Tunus'tan gelen elçinin gayretiyle barış anlaşmasıyla sonlanmıştır. Bu anlaşmada karşılıklı olarak esirler serbest bırakılmış, Adana, Tarsus ve diğer kaleler Memlûkler'e bırakılmıştır.⁷⁶

Memlûklerin giderek zayıflaması Osmanlı'nın ise güçlenmesi Memlûklerin Osmanlı'yı kıskanmasına sebep olmuştur. Bundan dolayı Memlûkler başta Cem meselesi olmak üzere Osmanlı aleyhine olan şeyleri desteklemiştir.⁷⁷

Güneyde bunlar olurken doğuda da Osmanlı'ya karşı saldırılar olmaktadır. Emir Özbek, Osmanlı sınırını ihlal ederek Kayseri'ye girmiştir. Daha sonra bu yaptığını inkâr ederek suçu Çerkezlere atmış; Memlûk sultanının bu durumdan habersiz olduğunu iddia edip barış teklif etmiştir. II. Bayezid, kardeşi Cem'in durumundan ve Haçlıların Osmanlı'ya karşı hazırlık içerisinde olduğundan dolayı savaşmaktan vazgeçmiştir. Çünkü Memlûk-Osmanlı arasındaki savaşlardan iki taraf da oldukça zarar görmüş, kazanılan zaferler iki tarafa da büyük faydalar sağlamamıştır. İki devlet arasındaki ilişkiler 1507'den itibaren iyileşmeye başlamıştır. Safeviler'e karşı iki devlet birbirlerini desteklemişler, II. Bayezid Memlûklere silah yardımında bile bulunmuştur. Alâuddevle ise Şah İsmail'in Osmanlı'ya karşı ittifak

⁷³ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara, 1989, 93.

⁷⁴ Tansel, *Sultan II. Bâyezid'in Siyasî Hayatı*, 75-78.

⁷⁵ Yinanç, *a.g.e.*, 92-95.

⁷⁶ İnan, *a.g.m.*, IX, 703.

⁷⁷ İsmail Yiğit, *Memlûkler (649-923/1250-1517)*, İstanbul, 1991, 79.

teklifini reddetmiştir.⁷⁸ Memlûk-Osmanlı yakınlaşmasının en önemli sebebi ortak düşman olarak görülen Safeviler olmuştur. II. Bayezid vefat ettikten sonra bile Safevi unsuru iki devleti zaman zaman ittifaka götürmüştür.⁷⁹

Karamanoğulları, Osmanlı'nın kuruluş yıllarından beri Osmanlı'yı kendilerine rakip olarak gördükleri için sürekli sorun çıkarmışlardır. Karamanoğlu Kasım Bey, şehzade Cem'in ayaklanmasını fırsat bilerek Varsak ve Turgutlu ümerasının desteğini almıştır. Şehzade Cem'in Yenişehir ovasında abisi Bayezid'e yenilmesi Karamanoğullarında Kasım Bey'e olan bağlılığı olumsuz bir şekilde etkilemiştir.⁸⁰Şehzade Cem'e, Kasım Bey ve Mehmed Bey mektup göndermiştir. Mektupta, halkın II. Bayezid'i istemediğini, Şehzade Cem'i sultan olarak istediğini yazmış ve Cem'i Haleb'e davet etmişlerdir. Şehzade Cem, sığınmış olduğu Memlûk sultanından müsaade isteyip Haleb'e gitmiş, oradan da Mehmed Bey'in desteği ile sınırı anlaşma yapılmıştır. Anlaşmaya göre Şehzade Cem, Osmanlı tahtına oturursa Karaman ilini Kasım Bey'e verecektir.⁸¹ Kasım Bey'in yardım ve desteğiyle Konya'ya geçen Şehzade Cem, orayı muhasara altına almak istemiş, ancak başarısız olmuştur. Şehzade Cem Ankara Kalesini muhasara altına almaya çalışırken II. Bayezid'in ordusunun Ankara'ya gelmekte olduğu haberini almıştır. Şehzade Cem, bu haber üzerine Kasım Beyle Ereğli'ye çekilmiştir. II. Bayezid, kardeşine yıllık bir milyon akçe karşılığında Kahire'ye dönmesini ve bu mücadeleden vazgeçmesini teklif etmiştir. Şehzade Cem, bu teklifi reddetmiş ve Rodos'a gitmiştir.⁸² Şehzade Cem'in Rodos'a sığınması Kasım Bey'in Osmanlı'ya karşı tüm çabalarını boşa çıkarmıştır.

Osmanlı'ya karşı Venediklilerden yardım isteyen Kasım Bey, Fatih Sultan Mehmed döneminde yaptıkları anlaşmadan dolayı Venediklilerden olumsuz cevap almıştır. II. Bayezid, Karamanoğulları ile mücadele için Gedik Ahmet Paşa'yı görevlendirmiştir. Gedik Ahmed Paşa, Kasım Bey'i takibe almış, onu Silifke civarında sıkıştırmıştır. İki taraf arasındaki cengin akşam karanlığına kalmış

⁷⁸Tansel, *Sultan II. Bâyezit'in Siyasî Hayatı*, 78-84.

⁷⁹ Ahmed Mohammed Selim, *Osmanlı Yönetimi Altında Memlûkler 1517-1660*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih(Genel Türk Tarihi) Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2001, 30-33.

⁸⁰ Tansel, *Sultan II. Bâyezit'in Siyasî Hayatı*, 84-90.

⁸¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I-VI, Ankara, 1988, II, 191, 192.

⁸² Ziya Nur Aksun, *Osmanlı Tarihi*, I-VI, İstanbul, 1994, I, 179, 180.

olmasından faydalanan Kasım Bey, kaçmayı başarmıştır. Gedik Ahmed Paşa, II. Bayezid'e kışı geçirip baharda tekrar Kasım Bey'in peşine düşeceğinden geri dönmeyeceğini bildirmiştir. Kasım Bey, oldukça hırslı bir karaktere sahiptir. Daha önce birçok şey denemiş, başarısız olmuştur. Son çare olarak Şehzade Cem'i Rumeli'ye gelmeye ikna etmeye çalışmış fakat Cem Avrupa'ya gidince Kasım'ın tüm umutları tükenmiştir. Kasım eğer Cem Rumeli'ye gitse orada mutlaka karışıklık çıkacağını ve karışıklıktan faydalanıp II. Bayezid'den bir şeyler koparabileceğini düşünmektedir. Sonunda başarısızlıklarını kabul edip II. Bayezid'den af dilemiştir. Kasım Bey öldükten sonra yerine geçen Karamanoğlu Mahmud Bey de geleneği bozmayarak Osmanlı aleyhine çalışmıştır. Osmanlı kumandanı Karagöz Bey'in birlikleriyle çatışan Mahmud Bey yenilip Memlûklere sığınmıştır. Mahmud Bey'in yenilgisinden sonra Karamanoğullarından olduğunu söyleyen Mustafa Bey ortaya çıkmıştır. Osmanlı-Karaman anlaşmazlığı olduğu dönemde İran'a gitmiştir. II. Bayezid'in Mora seferinde olmasını fırsat bilenler Mustafa Bey'i Anadolu'ya çağırdılar. Mustafa Bey, Anadolu'da Osmanlı aleyhine bazı Türk boylarından taraftar toplamıştır. Memlûkler'in desteğiyle Dulkadiroğulları ve Osmanlı topraklarına birçok defa saldırı da bulunmuş olan Mustafa Bey öldükten sonra Osmanlı sınırları Karamanoğulları tarafından taciz edilmemiştir. Dulkadiroğlu Bey'i Alâuddevle, Memlûkler ve Osmanlı arasında adeta denge politikası gütmüştür. Şartlara göre kimi zaman Memlûkler'e kimi zaman da Osmanlı'ya yanaşmıştır. Alâuddevle, II. Bayezid'in kayınpederi olmasına rağmen, bir takım davranışlarından, aslında Memlûkler tarafında olduğunu söyleyebiliriz. Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi Adana ve Tarsus kaleleri konusunda Osmanlı kumandanı Karagöz Paşa'yı yardım göndereceği vaadiyle oyalamış ve Osmanlı birliklerinin başarısız olmasına sebep olmuştur. Alâuddevle sadece Adana ve Tarsus meselesinde değil birçok olayda Osmanlı ordusunu ya yardım gönderme ya da karşı tarafın sulh isteğinde olduğu iddialarıyla oyalayıp rehavete kapılmasını sağlamıştır. Alâuddevle'nin ikiyüzlü tavırları Hadım Ali Paşa'nın onun bu durumunu "dâire-i itaattan uzaklaşma" olduğunu ilgili makamlara arz etmesiyle anlaşılmaktadır. II. Bayezid, bu duruma karşı bazı tedbirler almış olmasına rağmen Osmanlı birlikleri Memlûklere karşı başarısız olmaya devam etmiştir. Alâuddevle, Memlûk kumandanı Emir Özbek'in oğuluyla kızını evlendirmek istediğini, kendi oğlunu da Osmanlıyla mücadele etmek

için Mısır'a yani Memlûklerin hizmetine vereceğini belirtmiştir. Bu gelişmelerden haberdar olan II. Bayezid, Alâuddevle'nin yerine Şahbudak Bey'i Dulkadiroğullarının başına geçirerek Alâuddevle'nin oğlu Şahruh'u yakalaması için görevlendirmiştir. Ancak Şahbudak Bey, aceleci davranıp Osmanlı'dan gelecek yardımı beklememiş, Türkmenlerin yardım edeceğine güvenerek hareket etmiş fakat, başarısız olmuştur. Şahbudak Bey, başarısızlıktan dolayı cezalandırılacağını düşünmüş olmalı ki Memlûklere sığınmıştır. Dulkadiroğulları ve Osmanlı arasındaki buzlar Alâuddevle 'nin II. Bayezid'den af dilemesiyle erimeye başlamıştır. Şah İsmail'in Dulkadiroğullarına saldırması neticesinde Alâuddevle'nin Osmanlı'dan yardım istemesiyle ilişkileri düzelmiştir.⁸³

1.5. Tasavvuf Hareketlerinin Şah İsmail'in Dâilerine Katkısı

Şah İsmail'in Anadolu'ya yollamış olduğu daîlerinin kendilerini tarikat ehli olarak tanıtp Osmanlı aleyhine kışkırttıklarını daha önce belirtmiştik. Özel olarak Anadolu'ya gönderilen bu daîlerden bazıları büyük isyanlar çıkarmıştır. Anadolu halkının bu daîleri neredeyse insanüstü bir varlık gibi görüp onlar için canlarını verecek seviyeye gelmeleri oldukça ilginçtir. Bu durum pek çok yönden açıklanabilir. Başlıca sebepleri dini, ekonomik, siyasal ve toplumsal olarak gruplandırabiliriz. Fakat biz bu bölümde Osmanlı Devleti'nden önce Anadolu'yu İslamlaştırmak için faaliyet gösteren tasavvuf ve tarikatların etkisine değineceğiz.

XIII. yüzyılda Anadolu'ya gelen Türkler tarafından kurulmuş olan ahilik teşkilatının mesnevi ve sanatkârların sadece mesleki anlamda geliştirmek amacını gütmeye başladığı görülmektedir. Ahlaklı ve faziletli olmayı esas alan bu teşkilat bir tarikat gibi işlev görmüş; tarikatlarda yapılan benzer uygulamalar bu teşkilatta da görülmüştür. Ahilik teşkilatına alınan birisine tuzlu su içirmek tarikatlarda yapılan uygulamalara benzetilebilir. Çünkü su saflığı, tuz adaleti simgelemektedir.⁸⁴ Ayrıca ahilikte Hz. Ali ve ehl-i beyt'i sevip saygı duymak önemlidir. Alevilik ve Bektaşiliğin yansımalarını bu teşkilatta görmek mümkündür. Anadolu Selçuklularının, İlhanlıların

⁸³Tansel, *Sultan II. Bâyezid'in Siyasî Hayatı*, 84-97.

⁸⁴Kutluay Erdoğan, *Alevilik Bektaşilik*, İstanbul, 1993, 18.

hâkimiyetine girmesiyle beraber ahilik teşkilatı hemen hemen Anadolu'nun her yanına yayılmıştır.⁸⁵

Safevi daîlerinin kendilerini halka “ermiş,eren” olarak tanıttıklarını daha önce belirtmiştik. Daîlerin böyle yapması Anadolu halkının alışkın oldukları “abdal” diye nitelendirilen sûfilere taklit etmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü “abdal” veya “baba” denilen bu sûfiler sadece halka dinlerini öğretmekle kalmamış gerektiği zaman savaşlarda sultanların yanında yer alarak askerlerin manevi motivasyonunu sağlamışlardır.⁸⁶

Bu tasavvufî akımlar İslam coğrafyasında yaklaşık IX. yüzyıldan itibaren görülmeye, XI. yüzyılda da tarikat haline gelmeye başlamıştır. Mevlevîlik, Rifâîlik, Kadirîlik, Vefâîlik gibi tarikatlar meydana gelmiş, zaman içerisinde bu tarikatların sayısı artmıştır. XIII. yüzyılda Seyyid Ebu'l Vefâ Bağdadî tarafından kurulan Vefâîlik tarikatında zaman içerisinde başka bir akım meydana gelmiştir. Anadolu Türkmen çevrelerinde Baba İlyas Horasani'nin temsil etmiş olduğu bu akıma Babaîlik denilmiştir. XIV-XV. yüzyıllarda Baba İlyas'ın halifelerinden olan Hacı Bektaşî Velî'nin etrafında toplanarak adına Bektaşîlik dedikleri yeni bir tarikat kurulmuştur. Osmanlı'nın ilk yıllarında devlet eliyle desteklenen tarikat ve tasavvuf akımları aynı zamanda devletin fetih hareketlerinde ve iskân politikalarında önemli yardımları dokunmuştur.⁸⁷Bazı tassavvufî akımlar zamanla heterodoksi⁸⁸ halini almışlardır.⁸⁹

İlk başlarda iyi niyetlerle kurulan tarikatlardan bazıları zaman zaman çizgisinden kaymış, zararlı bir hâl almıştır. Şeyh Safiyüddin'in kurmuş olduğu Safeviyyun tarikatı Safiyüddin'den sonra farklı şeylere temayül etmiştir. Safeviyyun tarikatının liderliğine Şeyh Cüneyd gelince, Suriye, Anadolu, Azerbaycan'da bulunan Şî-Bâtînî boyların desteğini almak için Şîliği kabul etmiştir.⁹⁰Şeyh Cüneyd öldükten sonra yerine geçen Şeyh Haydar, on iki dilimden oluşan kızıl bir taç

---

⁸⁵Erdoğan, *a.g.e.*,18.

⁸⁶Erdoğan, *a.g.e.*,19.

⁸⁷Ahmet Yaşar Ocak, *Alevi-Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İstanbul, 1983, 14.

⁸⁸Dinsel geleneklerde yaygın bir şekilde savunulan temek öğreti ve tutumlara karşı yeni birbakış açısı getirmeye heterodoksi denir. Bkz. Şinasi Gündüz, “Başkaldırı Geleneği ve Heterodoksi”, *Bilimname*, 4, İstanbul, 2004, 75-85.

⁸⁹Yılmaz Soyuer, *SosyolojikAlevî- Bektaşî Geleneği*, İstanbul, 1996, 94.

⁹⁰Mehmet Eröz, *Türkiye'de Alevîlik ve Bektaşîlik*, Ankara, 1990, 48.

giymeye, kızıl sarık kullanmaya başlamış hatta kademesine göre müritlerine de bu taç ve sarıkları kullanmıştır. Merkezi Erdebil’de bulunan bu hareket insanların inançlarını kullanarak bir örgüt haline gelmiştir. Selçuklular Dönemi’nden beri zaman zaman isyanlara sebep olmuşlardır. Baba İlyas, Baba İshak, Şeyh Bedrettin hareketleri bu isyanlara örnek olarak verilebilir. Çünkü bu kişilerin etrafına Erdebil’i ziyaret etmiş Kızılbaşlar hatta Hristiyan Rumlar toplanmıştır.⁹¹

Tarihçilerin birçoğuna göre Şah İsmail, Osmanlı Devleti’ne karşı yapacağı devrim için Şiîlik’i kullanmıştır.⁹²Şiîlik, Safeviler’de tasavvufun yardımıyla fıkıh ve kelam gibi aklî ilimleri bertaraf ederek yayılmıştır. Sûfi yaşayış Safeviler’in yayılmasında en büyük etken olmuştur. İnsanların sosyal hayatlarında bile tarikat şeyhlerinin çok büyük etkileri bulunmaktadır. Bu tarikatlardan, Şiî fikirlerin yayılması için sûfi filozoflar bile yetiştirilmiştir. Kubraniyye tarikatı mensuplarından Alâuddin es-Semmanîve Seyyid Ali el- Hemedani Şiî düşüncesine ait bazı şeylere eserlerinde yer vermişlerdir.⁹³

Osmanlı Devleti, Selçuklu Devletinde ortaya çıkan Şiî-Bâtînî hareketlerin devlete ve halka zararlarını görmüş; bir takım tedbirler almıştır. Orhan Bey kendi döneminde “ışıklar” denilen bir tarikatın tüm müritlerini çeşitli yerlere sürgün etmiştir. Zor bastırılan isyanlara sebep olmuş Şeyh Bedrettin’i de yakalayıp idam etmişlerdir. Safeviyyun hareketinin liderleri Şeyh Cüneyd, Hoca Ali gibi birçoğu bertaraf edilmişse de Şah İsmail ile hareket güçlenmeye devam etmiştir. ⁹⁴Şah İsmail’in dedelerinin Anadolu’daki faaliyetlerinden dolayı birçok müridi bulunmaktadır. Bu müritleri yeterli sayıya ulaşmadan, elde etmek istediği Anadolu’yu alamayacağını düşünmektedir. Osmanlı Devleti’nden Anadolu’yu ancak müritleri ve daîlerinin propagandalarıyla yıprattıktan sonra savaşa başvurarak alabileceğini bilmektedir.⁹⁵

---

⁹¹ Eröz, *a.g.e.*, 48.

⁹² Vecih Kevserânî, *Osmanlı ve Safevilerde Din-Devlet İlişkisi*, Ankara, 1992, 156.

⁹³ Kevserânî, *a.g.e.* 152.

⁹⁴ Eröz, *a.g.e.*, 49.

⁹⁵ Bekir Şahin, *Osmanlı Ansiklopedisi Tarih/Medenyet/Kültür*, İstanbul, 199, 182,183.

Yavuz Sultan Selim, Çaldıran Savaşıyla Şii-Bâtınî inancına büyük bir darbe indirmiş fakat tamamen ortadan kaldıramamıştır. Anadolu’da Alevîlik olarak inançlarını devam ettirmişlerdir.⁹⁶

Anadolu insanı;ermiş, eren, şeyh, seyyit, dede gibi adları tasavvufi akıma göre değişebilen insanlara daima sahip çıkmış, inanmıştır. Ne yazık ki bazen bu insanlar koyun postuna bürünen kurt gibi halkı kandırmış, halkın temiz duygularını kendi siyasi emelleri için kullanmıştır.Osmanlı Devleti’nin Erdebil’e her yıl Çerağ Akçesi adı altında yardım göndermesi, bu kişilerin asıl niyetlerini saklama konusunda ne kadar mahir olduklarının bir göstergesidir.⁹⁷

İdris- i Bidlîsî, Safevilerin ilk durumlarından son durumlarına geçiş sürecini şu cümleleriyle özetlemiştir. “... Anadolulu saf ve temiz inançlı muhlis kişilerden büyük bir topluluk onlara uymaktaydı. Erdebilli Safeviye şeyhlerinden ve mürşitlerinden bazıları, şeriat yolunda ve tarikat seccadesinde sabit kadem olup hak taliplerini irşat etmede ve onlara yol göstermede tam bir gayret ve mücadele gösterdiklerinden, özetle daha önce bahsedildiği üzere Osmanlı ve Şam memleketlerinden birçok din büyüğü ve hak ehli kimseler o şeyhlere bağlanmışlardır... O şeyhlerin geride kalanları İran krallarının ve sultanlarının kızlarıyla evlenip akrabalık kurdular ve böylece hileci tâbilerin kafalarında padişahlık sevdası uyandı. Memleketin hükümdarlığında hakları bulunduğunu ispat için belirsiz bir seyyitlik iddiasında bulundular...”⁹⁸ Safeviyye’nin önceleri tarikat iken daha sonra dünya hevesine kapılıp dini argümanları çıkarları için kullanmaya başladıkları görülmektedir.

İslam’ı yaymak, yeni fethedilen yerleri İslamlaştırmak için başlayan tasavvufi akımlar Anadolu’nun kemikleşmiş bir geleneği haline gelmiştir. Anadolu’nun bu geleneği zaman zaman Şah İsmail gibi insanların kendi lehine kullandığı bir durum olmuştur.Şah İsmail, ikna kabiliyeti yüksek, yetenekli müritlerini Anadolu’nun çeşitli yerlerine yollayarak halkı Osmanlı Devleti’ne karşı kıskırtmıştır.

1.6.Şahkulu İsyanı ve II. Bayezid’in İsyanı Bastırma Politikası

⁹⁶ Kutbeddin Türkmani, *Alevilik*, Ankara, 1948, 10.

⁹⁷ Tansel, *Sultan II. Bâyezit’in Siyasî Hayatı*, 154.

⁹⁸ İdris- i Bidlîsî, *Selim Şah Nâme*(Haz.: Hicabi Kırılancı), Ankara, 2016, 158,159.

Şahkulu diğer ifadeyle Şeytankulu, babasıyla beraber Tekeli yöresinde yaşayan Türkmen kökenli birisidir. Şahkulu'nun babası Hasan Halife, Şah İsmail'in babası Şah Haydar'ın halifelerindedir. Şahkulu, babası Hasan Halife'nin izinden giderek, sistemli bir şekilde, kendini Osmanlı Devleti'ni devirmeye adanmıştır. Şah İsmail'in adına çalışıyor olmasına rağmen Osmanlı Devleti'ne bağlıymış gibi görünerek Anadolu'da Şah İsmail'e taraftar kazandırmaya çalışmıştır. Takiyye yapmada mahir olan Şahkulu'na, II. Bayezid bile inanmış hatta yıllık altı bin civarında akçe göndermiştir.⁹⁹Şahkulu, babası Hasan Halife ile beraber Şah İsmail için çalışmışlar, babası ölünce Safevilerin Anadolu propagandasını yürütme liderliği Şahkulu'na geçmiştir.¹⁰⁰

Teke yöresindeki hareketlenmeyi farkederek Osmanlı yönetimi Şehzade Korkut'u Teke'de vazifelendirmiştir. Şehzade Korkut'un gelmesinden dolayı Kızılbaşlar daha dikkatli davranmış, bilhassa nüfuz sahibi insanları kendi yanlarına çekmeyi başarmışlardır. Faaliyetlerini gizli yapmaya büyük özen gösteren Şahkulu ve adamları bu sırada Amasya valiliğini yapan Şehzade Ahmed'in sempatisini kazanmaya muvaffak olmuşlardır. Şehzade Ahmed'in oğlu Murad'ın ise Kızılbaş olduğuna dair rivayetler bulunmaktadır. Hatta Karaman valisi Şehinşah'ın Şahkulu'yla işbirliği yapmaya karar verdiği bilinmektedir.¹⁰¹

Şehzadelerin lalası Haydar Paşa'nın şehzadelerin bu durumlarından haberi olmuş ve herşeyi Osmanlı Devletine mektup göndererek haber vermiştir. Kızılbaş tehlikesinin saraya kadar ilerlemesi Osmanlı Devleti'ni oldukça kaygılandırmıştır. Çünkü Yeniçeriler Bektaşî tarikatına bağlıdırlar ve Osmanlı Devleti'nin güney sınırlarında yaşayan kabile ve boyların birçoğu Kızılbaşlardan oluşmaktadır.¹⁰²

Şahkulu'nun faaliyetleri Osmanlı Devleti'nin şehzadelerini etkileyecek derecede kalmamış, müritlerinin gözünde kendisini yanılmaz otorite olarak göstermeyi de başarmıştır. Öyle ki Şahkulu'nun taraftarları onu mehdi hatta bir peygamber olarak görmüşler, Şahkulu'na inanmayanların cehennemlik olduğunu ileri sürmüşlerdir. Şahkulu'nun önce Mehdi olarak daha sonra ilah olarak görülmesi Osmanlı kayıtlarına bile geçmiştir. "Cemi' âlem halkına avâze yapmışlardır ki,

⁹⁹Baki Öz, *Osmanlı'da Alevi Ayaklanmaları*, İstanbul, 1992, 166.

¹⁰⁰Öz, *a.g.e.*, 169.

¹⁰¹Tansel, *Sultan II. Bâyezit'in Siyasî Hayatı*, 156.

¹⁰²Tansel, *Sultan II. Bâyezit'in Siyasî Hayatı*, 156.

zerdalü vaktinde Şah da gelse gerekdir, memleket bizimdir deyü mühmelât söyler, gâh Mehdilik da'vasın eder, gâh Şah öldü onun velâyeti bana değdi, memleket benimdir der gâh birkaç günlük ömrüm vardır, memleket benimdir deyü birbirine muhâlif kelimât eder.” Şahkulu’na ait olduğu düşünölen bu ifadelerde Şahkulu’nun kendisini Şah ile bir tuttuğu görölmektedir.¹⁰³

Bütün bu gelişmeler Şahkulu’na gerekli cesareti sağlamış olmalı ki Şahkulu, sipahilerden oluşın yaklaşık beş bin kişilik bir kuvvetle Şehzade Korkut’a saldırmıştır. Şehzade Korkut’un defterdarı ve Antalya Subaşısı Hasan Bey, birliğini toplayarak Şehzade’ye desteğe gitti fakat Şahkulu’na yenilerek Antalya kalesine sığınmıştır. Bu çatışmadan sonra Şahkulu, Antalya, Kızılcakaya, İstanos, Elmalı, Burdur ve Keçiborlu’yu ele geçirdiler.¹⁰⁴

Tımarları hususunda sıkıntı ve belirsizlik yaşayan sipahiler genel karakter olarak Osmanlı yönetiminden memnun olmamışlardır. Şahkulu’nun taraftarlarının azımsanmayacak bir kısmını bu sipahiler oluşturmaktadır. Şahkulu’nun sipahi taraftarları sadece Karamanlı olmayıp, Rumeli sipahileri de destek vermiştir.¹⁰⁵ Rumeli’deki sipahiler, İnan seferine katılmamak için tımarlarını bırakıp gitmişlerdir. Sipahiler, “tımar hatırı için ere kılıç çekemeyeceklerini” belirtmişlerdir.¹⁰⁶ Sipahilerin, İnan askerleri için “er” ifadesi kullanması ve tımarlarını bırakmaları dâilerin etkisinin göstergesidir

Osmanlı Devleti, Şahkulu’yla mücadele etmesi için Anadolu Beylerbeyi olan Karagöz Ahmet Paşa’yı görevlendirmiştir. Şahkulu’nun adamlarıyla Karagöz Ahmed Paşa’nın arasında Kütahya civarında çarpışma gerçekleşmiş, bu çarpışmada Karagöz Ahmed Paşa, Şahkulu’na yenilmiştir. Bu çarpışmadan sonra Şahkulu, önce, tekrar Şehzade Korkut’un üzerine yönelmiş sonra Bursa’ya hareket etmeye niyetlenmiştir.¹⁰⁷ Şehzade Korkut, bölgedeki bu gelişmeleri merkeze haber vermiş, bunun üzerine Hadım Ali Paşa, Şehzade Ahmet, Şehzade Şehinşah’ın oğlu Şehzade Mehmet ve oğlu Şehzade Osman, Şahkulu isyanlarını bastırmakla

¹⁰³ Feridun M. Emecen, “İhtilalci Bir Mehdilik” Hareketi mi? Şahkulu Baba Tekeli İsyanı Üzerine Yeni Yaklaşımlar” *Ötekilerin Peşinde Ahmet Yaşar Ocak’a Armağan* (Haz.: Mehmet Öz-Fatih Yeşil), İstanbul, 2015, 524,525.

¹⁰⁴ Öz, *a.g.e.*, 169.

¹⁰⁵ Emecen, “İhtilalci Bir Mehdilik” Hareketi mi?...”533.

¹⁰⁶ Sayın Dalkıran, *Osmanlı Devleti’nde Ehl-i Sünnet’in Şii Akidesine Tenkitleri*, İstanbul, 2000, 12.

¹⁰⁷ Emecen, “İhtilalci Bir Mehdilik” Hareketi mi?...”531,532.

görevlendirilmişlerdir. Şahkulu, önce Konya'ya çekilerek şehri kuşatma altına almış ancak Osmanlı kuvvetleri, Konya'ya yaklaşınca kuşatmayı kaldırmış Kızılkaya boğazına saklanmıştı. Karamanoğulları da Şahkulu'na karşı Osmanlı'yı desteklemişlerdir. Bundan dolayı Karaman Beylerbeyi Haydar Bey, Kızılkaya boğazından çıkmaya çalışan Şahkulu'yla Derbendi'de çatışmaya girmiş ve öldürülmüştür. Bu olaydan kısa bir süre sonra Hadım Ali Paşa'nın kuvvetleriyle Şahkulu arasında Sivas yakınlarında şiddetli bir çarpışma meydana gelmiş, bu çarpışmada Hadım Ali Paşa ölmüş fakat Şahkulu da öldürülmüştür.¹⁰⁸ Osmanlı kuvvetlerini birçok kez yenilgiye uğratan Şahkulu'nun, Hadım Ali Paşa ile girmiş olduğu savaşta kendi sonu ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Bazıları onun tüfekte vurularak, bazıları okla vurularak öldüğünü söylemiştir. Kemal Paşazade gibi önemli bir Osmanlı tarihçisi ve bir kısmına göre Şahkulu'nun sonu bilinmemektedir. Kemal Paşazade; "yer delindi yere mi girdi, göğe mi yükseldi kimse bilmedi."¹⁰⁹ Kemal Paşazade'nin sözleri dikkatle incelendiğinde Şahkulu'nu ve ona inanları tamamen alaya almak maksatlı olduğu görülmektedir. Kemal Paşazade, Şahkulu'nun taraftarlarının kullandığı argümanlarla açıkça alay etmiştir. Taraftarlarına göre Şah Kulu, insanüstü meziyetlere sahip görülmüştür. Kemal Paşazade, Şahkulu'nun ölümünü kabul etmek istemeyenlerle alay ederek Şahkulu hakkındaki kanaatleri çürütmüştür. Kemal Paşazade'nin bu sözlerinin başka bir anlam ifade ettiği düşünülemez. Çünkü Kemal Paşazade, Yavuz Sultan Selim'in Kızılbaşlarla savaşmak için fetva aldığı bir alimdir.

İsyanların bitmesini sağlayan Şahkulu'nun ölümü olmuştur. Onun ölümü üzerine Şahkulu'nu peygamber, ilahi bir güç olarak gören müritleri manevi olarak çöküntü yaşamıştır. Şahkulu'na Mehdilik hatta İlahlık atfeden insanların bir kısmı ölümünü kabullenememiş olsalar dahi Şahkulu hareketi etkisini kaybetmiştir.

Şahkulu'nun ölümü isyancılar arasındaki birliğin ve disiplinin bozulmasına sebep olmuştur. Osmanlı Devleti böylece isyancılara karşı üstün duruma geçmiş, isyancıların bir kısmı İran'a kaçmışlardır. Osmanlı Devleti Teke ve Hamidli'deki Kızılbaşları Modon ve Koron'a yollamıştır.

---

¹⁰⁸Öz, *a.g.e.*, 171.

¹⁰⁹ Emecen, "İhtilacı Bir Mehdilik" Hareketi mi?...", 532, 533.

Şahkulu isyanlarını güçlükle de olsabaştırabilen Osmanlı Devleti, Safevilerin öncülüğündeki Kızılbaş tehlikesini I. Selim döneminde durdurmayı başaracaktır.

1.7.Şah İsmail'in Kişiliği Ve Şiî İnancına Etkileri

17 Temmuz 1487 tarihinde dünyaya gelmiş olan Şah İsmail'in babası Şeyh Haydar, annesi Uzun Hasan'ın kızı Âlemşah Halime Begüm'dür. Şah İsmail'in çocukluğu mücadeleler içinde geçmiştir. Babası Şeyh Haydar, Şah İsmail bebekken öldürülmüş, annesi ve abileriyle İstahr Kalesi'ne hapsedilmiştir. Rüstem Bey Akkoyunlu tahtına oturunca kardeşinin muhalefetine karşı Safeviler'in desteğini almak için Şah İsmail ve ailesini hapisten çıkartıp Tebriz'e getirtmiştir. Rüstem Bey, saltanatını tehdit eden unsurlardan kurtulunca Safeviler'in lideri Sultan Ali'yi öldürtmüştür. Sultan Ali ölünce henüz küçük bir çocuk olan Şah İsmail'i şeyh ilan etmişlerdir. Küçük yaşta büyük bir sorumluluk üstlenen Şah İsmail'in çocukluğu Akkoyunlu tehlikesinden kaçarak ve saklanarak geçmiştir.¹¹⁰

Yaşının küçük olmasına rağmen insanlar Şah İsmail'i adeta peygamber olarak görmeye başlamış, Şah İsmail için kendilerini feda edecek seviyeye gelmişlerdir. Şah İsmail'in etkisi Anadolu topraklarına da sıçramış Karaman ve Hamidili'nin neredeyse tamamını etkilemiştir. Şah İsmail'in insanları etkilemedeki başarısı sadece Şah İsmail'den değil atalarının İsmail'den önceki faaliyetlerinden de kaynaklanmaktadır.¹¹¹

İsmail, kendisine bağlı müritleri sayesinde Rüstem Bey'in adamlarına yakalanmamıştır. Akkoyunlu hükümdarı Rüstem Bey, Lâhican, Geylan, Erdebil'i aratmış olmasına rağmen İsmail'i bulamamışlardır. İsmail için canını verecek derecede bağlı olan müritleri onu dikkatli bir şekilde korumuşlardır. Akkoyunlu hükümdarı Rüstem Bey'in 1497'de öldürülmesiyle İsmail, müritlerini organize etme fırsatı bulmuştur. Lâhican'dan ayrılarak dedesi Uzun Hasan'ın mirasına sahip olmak amacıyla otuz bini aşkın taraftarıyla Erdebil'e gitmiştir. İsmail'in taraftarlarının çoğu Ustaclu, Şamlu, Rumlu, Tekelü, Dulkadir, Avşar, Kaçar oymaklarından meydana gelmektedir. Henüz on dört yaşında olmasına rağmen İsmail, kendi etrafında toplanan üstelik sayıları sürekli olarak artan binlerce insanı idare etmeyi başarmıştır. Sayısı

¹¹⁰ Tufan Gündüz, "Şah İsmail", *DİA*, İstanbul, 2010, XXXVIII, 253.

¹¹¹ M. Fuat Köprülü, *Anadolu'da İslamiyet*, İstanbul, 1996, 17.

otuz bini aşkın taraftarıyla Erdebil'e gelen İsmail, dedelerinin mezarında Şiilere baskı uygulayan herkesten intikam alacağına yemin etmiştir. Yeminin ilk aşamasını babasını öldüren Ferruh Yesâr'ı öldürerek gerçekleştirmiştir. Ferruh Yesâr'ı öldürdükten sonra Bakü'yü ele geçiren İsmail, Nahcivan civarında yeni Akkoyunlu hükümdarı Elvend Bey'le 1502 yılında şiddetli bir çarpışma yaşamış, bu çarpışma da Akkoyunlular'ın topraklarının neredeyse yarısını ele geçirmiştir.¹¹² İsmail, henüz 15 yaşında bir delikanlı olmasına rağmen yenilgiyi hiç tatmadan gâlibiyetler elde etmiştir. 1503'te, Irak-ı Acem, Irak-ı Arab'ı almak için Akkoyunlu hükümdarı Sultan Murad ile savaşmıştır. Sultan Murad'ın savaş meydanından kaçması Şah İsmail'e istediği zaferi getirmiştir. Bu zafer sonucu arzu ettiği toprakları ele geçirmiştir. Şah İsmail, aldığı toprakları, kendisine itaat eden Türkmen Beyleri arasında paylaşmıştır.¹¹³

Özellikle 1502'de yapılan savaş İsmail ve müritleri için bir dönüm noktası olmuş, Tebriz'e gelen İsmail hükümdarlığını ilan etmiştir. Bundan sonra İsmail'e müritleri "Şah" diye seslenmeye başlamışlardır. Şah İsmail'in hükümdarlığını ilan etmesiyle devlet halini alan Safeviler, tarikat yapılanmasını korumaya devam etmiş, Şah İsmail'e, bir halkın devlet liderine bağlılığından ziyade bir müridin şeyhine olan bağlılığıyla bağlanmaya devam etmişlerdir. Bu bağlılığı onun uğruna canlarını vermelerinden anlayacağımız gibi günlük sıradan şeylerde bile görmek mümkündür. Birbirlerine selam verirken bile "Selamün aleyküm" ifadesi yerine "Şah" diye seslenmeleri, hastalarına dua ederken "Şah" demeleri, Sünnî komşularının, Erdebil'e gidene kadar Mekke'ye gidip Hz. Peygamber'i ziyaret etmelerinin daha iyi olduğunu söylemelerine karşılık; "Biz ölüye değil, diriye varırız." demeleri bunun kanıtıdır. Şah İsmail, taraftarlarının giderek artan sayısına ve ele geçirdiği topraklara güvenerek ilerlemeye devam etmiştir. Tebriz'den sonra Irak'a saldırarak Akkoyunlular'a son vermiştir. Saldırdığı topraklarda Sünnî halkı katletmekten geri durmayan Şah İsmail, Sünnî inancıya sahip Osmanlı Devleti'yle zıtlaşmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti, Akkoyunlular ve Karakoyunlular ile pek çok defa karşı karşıya gelmiş fakat iki devlet de Türk kökenli olduğu için Osmanlı hiçbir zaman bu devletlere karşı bitirici hamlelerde bulunmamış, hatta zaman zaman

---

¹¹² Saray, *a.g.e.*, 19, 20.

¹¹³ Sümer, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu...*, 20,21.

yardım etmiştir. Ne yazık ki Uzun Hasan'ın Şîîlerin desteğini alıp güçlenme politikasıyla Şîîleşmeye başlayan bu devletlerin Osmanlı'ya karşı haçlılarla bile ittifak yapmaya çalışmaları, Osmanlı'nın bu devletlere karşı hoşgörüsünü azaltmıştır.Şah İsmail, dedesi Uzun Hasan gibi hareket etmiş İran'da kurduğu Safeviler Devleti'ni Şîî inancı üzerine inşa etmiş ve Sünnîlere karşı zulmü mübah görmüştür.¹¹⁴Şah İsmail, çoğunluğu Sünnî İran halkını Şîîleştirmiştir. Bu konuda birey veya devlet olarak kendisine mukavemet gösterene zorbalık yapmaktan çekinmemiştir. Dulkadiroğulları ve Osmanlı kendi halkının inançlarını korumak için İran'a gitmelerini engellemeye çalışmıştır.¹¹⁵ Şeyh Cüneyt döneminde Şîîliği benimseyen Safeviler, Şah İsmail döneminde daha katı bir hale gelmiştir. Şah İsmail, çoğunluğu Sünnî olan İran halkına On İki İmam Şîîliğini dayatmıştır. Şîî inançlarını kabul etmeyenlere eziyet edilmiş hatta öldürülmüştür. Şah İsmail'in Şîîlik kabul etmeyen annesini bile öldürdüğü bazı kaynaklarda geçmektedir.¹¹⁶

Türkistan Türk'lerinin lideri olan Muhammed Şeybâni, Şah İsmail'in Sünnîlere yaptığı katliamları ve Türkistan'da yayılmaya çalışan Şîîliğe engel olmak için 1508'de Horasan'a kadar gelmiş fakat Kazak isyanı nedeniyle geri dönmek zorunda kalmıştır. Kin ve nefretle dolu olan Şah İsmail, Kazak isyanından faydalanarak Horasan'a girmiş, Sünnîlere karşı kötü muamelelerde bulunmuştur. Ülkesinde çıkan isyanları bastırmaktan yorgun düşen ordusu nedeniyle Muhammed Şeybâni, 1510 yılında Şah İsmail ile yaptığı savaşı kaybetmiştir. Şah İsmail, Muhammed Şeybâni'nin ölü bedenine işkence yapmıştır. Bu savaşta Buhara, Semerkant ve Hive'yi işgal etmiştir. Türkistan'da yaptığı zulümlerden dolayı halkın nefretini kazanan Şah İsmail, Türkistan'da daha fazla tutunamayacağını anladığı için Afganistan'daki Timurlulara yönelmiştir. Timurlular'ın lideri Babür'e askerlerinin başına on iki dilimli serpuş giydirmesini kabul etmesi halinde Türkistan'ı kendisine vereceğini vadetmiştir. Babür, cazip görünen bu teklifi kabul etmiş fakat Türkistan'a varıp Safeviler'in yaptığı zulümleri görünce Afganistan'a geri dönmüştür. Türkistan halkı, Şah İsmail'in geride bıraktığı kuvvetlerle savaşarak, onların İran'a kaçmasına sebep olmuşlardır. Ne yazık ki, Şah İsmail'in zulümlerinden sonra Türkistan dağılma sürecine girmiştir. Şah İsmail'in yaptıkları Osmanlı Devleti'nin de dikkatini çekmiş

¹¹⁴ Saray, *a.g.e.*, 20-22.

¹¹⁵ Sümer, "Safevî Devleti'nin Kuruluşu...", 21-24.

¹¹⁶ Karaca, *a.g.m.*, IX, 746.

fakat dönemin padişahı II. Beyazid'in ihtiyatlı politikasından dolayı Safeviler'le büyük bir savaşa girilmemiştir. Safeviler'le ciddi mücadeleyi II. Beyazid'in oğlu Yavuz Sultan Selim yapmıştır. ¹¹⁷

Şah İsmail, dedesi Şeyh Safiyüddin'in adına nispetle kurmuş olduğu Safeviler Devleti'ni Şî inancı temellerine oturtmuştur. Sünnîlere karşı kin ve nefreti onun siyasi hareketlerini de etkilemiş; işgal ettiği topraklarda Sünnîlere eziyet etmekten çekinmemiştir. Şah İsmail'in bu kadar nefretle dolu olmasının nedeni küçük yaşta ailesiyle beraber hapiste kalmasının ve sürekli kaçarak korku içerisinde büyümesinin de etkisi olabilir. Genç ve tecrübesizliğine rağmen girdiği mücadeleleri kazanması ve tecrübeli devlet adamlarını öldürmesi kendisine kibir derecesinde güven kazandırmıştır.

Daha önce de belirtildiği gibi taraftarlarınca peygamberleştirilmesi, yanılmaz ve tek otorite kabul edilmesi Yavuz Sultan Selim'le karşılaşmaya kadar yenilmemesinin sebeplerindedir.

---

¹¹⁷ Saray, *a.g.e.*, 22-24.

2. YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİ VE ÇALDIRAN SAVAŞI

Yavuz Sultan Selim, İran'dan gelen Safevi tehlikesini şehzadelik yıllarında farketmiştir. Şah İsmail'in liderliğinde gelişen bu tehlike Osmanlı'yı rahatsız eden boyutlara ulaşmıştır.

Şah İsmail, Akkoyunlu ve Karakoyunluları ortadan kaldırmış, Özbek Şeybek Han'ı yenmiş, Diyarbakır'ı ve birçok yeri ele geçirmiş, sürekli güçlenerek ilerlemeye devam etmiştir. Ele geçirdiği topraklarda zalimlikten de geri durmamıştır. Özbek Hanı Şeybek'in kafatasını altınla kaplatarak kadeh olarak kullanması zalimliklerinden sadece birisidir. Safevi Şah'ı İsmail'in zalimliğinden başka Kızılbaş propagandaları Osmanlı'yı endişelendiren diğer sebeptir. Şah İsmail, Anadolu gibi birçok yerde Kızılbaş propagandası neticesiyle 100-120 binlik bir ordu oluşturmuştur. Bu gücün etkisiyle on dört hükümdarı yenmeyi başarmıştır. Kazandığı bu zaferler taraftarlarının kendisine olan bağlılığını daha da güçlendirmiştir. Taraftarları ve peşi sıra kazandığı önemli zaferler kendine olan güvenini iyice güçlendirmiştir.¹¹⁸

Osmanlı Devleti, Şiî inançlı yapıya sahip Fâtımî ve Büveyhoğulları'nın yaptıkları zulümleri bildikleri için Safevi tehlikesinin farkındadır. Tarihin tekerrür etmemesi için Yavuz Sultan Selim, bu tehlikeyle mücadelede kararlıdır. Safeviler, Fâtımî ve Büveyhoğulları gibi aşırı Şiî uygulamalardan kaçınmamıştır. Besmele yerine Bismişah, selam olarak Şah demeleri, ehli sünnete hakaret etmeleri, uygulamalarına bir örnektir. Yavuz Sultan Selim, Anadolu'daki Kızılbaşları tespit ettirip etkisiz hale getirmiştir. Böylece Şah İsmail ile yapacağı mücadelede topraklarında çıkabilecek isyanı engellemiştir. Şah İsmail, on dört hükümdarı yenince, taraftarlarının etkisiyle zafer sarhoşu olmuştur. Bu sarhoşlukla Osmanlı sınırlarını çiğneme gafletinde bulunmuş, Yavuz Sultan Selim'in savaşmak için beklediği bahaneyi vermiştir.¹¹⁹

---

¹¹⁸Aksun, *a.g.e.*, 207, 208.

¹¹⁹Aksun, *a.g.e.*, 208.

2.1. Yavuz Sultan Selim'in Şehzadelik Yılları Ve Kişiliği

Yavuz Sultan Selim, Alâuddevle'nin kızı Ayşe Hatun'dan 1470 yılında Amasya'da dünyaya gelmiştir. Küçük yaşından itibaren Osmanlı şehzadesi olarak iyi bir eğitim almaya başlamıştır. Şehzade Selim'in eğitiminde dönemin önemli alimlerinden Halimî Çelebi, Taşköprülü Muslihuddin Mustafa Efendi, Amasyalı Şeyh Hamdullah, Molla Muhittin gibi isimlerin etkisi bulunmaktadır. Arapça ve Farsça eğitiminin yanı sıra edebiyat, fen, atıcılık, binicilik, kılıç ve yay dersleri de almıştır. 1495 yılında Hafsa Hatun'la evlenmiştir. Tek oğlu Süleyman ve altı kızı, Hafsa Hatun'dan olmuştur.¹²⁰ Babası II. Bayezid'in tahtta çıkmasıyla Şehzade Selim, Trabzon sancak beyi olmuştur. Şehzade Selim, orta boylu, yuvarlak yüz hattına sahip, kırmızıyla karışık beyaz tenli, çatık kaşlı, beyaz dişli, sakalsız ve uzun bıyıklı bir adamdır.¹²¹

Şehzade Selim; korkusuz, girişken, kararlı ve aktif bir karaktere sahiptir. Bu özelliklerinden dolayı Yavuz lakabını almıştır. Atılgan yapısına rağmen asla hayalci ve tedbirsiz olmamıştır. Bütün tedbirleri almaya her zaman dikkat etmiştir. Ataları gibi dengeyi gözetten bir siyaset takip etmiştir. Batı'ya sefer düzenlerken Doğu'yla sulh yapmış, Doğu'ya sefer yapacaksa Batı'yla ilişkileri yumuşak tutmuştur. Saltanatı süresince askeri dehasının yanında diplomaside de zekasını kanıtlamıştır.¹²²

Oryantalistler tarafından Yavuz Sultan Selim'in cesur ve kararlı özellikleri genellikle yanlış yorumlanmıştır. Oryantalistlerin Yavuz Sultan Selim'e bakış tarzı genellikle şöyledir: "Kırk altı yaşında olmasına karşılık devamlı olarak yaptığı askerî eğitim, vücûdu iyi muhafaza etmişti. Şu anda ancak otuz altısında görünmektedir. Yırtıcı ve tam bir asker görünümündedir. Savaştan başka bir şeyle ilgilenmez. Teni esmer, fizyonomisi sert olup bu hâliyle Yeniçerilerin hoşuna giderdi. Bacakları hafif eğik, vücûdunun üst tarafı uzun, yüzü yuvarlak ve dolgun, yanakları kırmızı, gözleri hafif çıkık, bakışları son derece oynaktı. Kalın ve gür kaşları alınının üstünde bir siperlik gibi kavuşuyordu. Araplar(Müslüman erkekler) gibi sakal bırakmamış, ancak Kafkas Türkleri ile olan sıkı temasları sonunda onlar gibi uzun sık bir bıyık bırakmıştı. Bu bıyık ağzının kenarlarına doğru inerken inceliyor ve yüz ifadesine

---

¹²⁰ Ercan, a.g.m., IX, 769.

¹²¹ Uzunçarşılı, a.g.e., II, 262.

¹²² Ercan, a.g.m., IX, 772.

daha bir sertlik kazandırıyordu. Buna rağmen Selim'in taşıdığı elbiselerin ve silâhların ihtişamı dış görünüşünün sertliğini hafifletirdi. Kaftanı kırmızı kumaştan yapılmış olup altın tellerle işlenmiş, bu işlemleri sayesinde kumaş maden görünümünü almıştı..."¹²³Bir sefirin gözüyle anlatılan Yavuz Sultan Selim sert ve ihtişam düşkünü biri olarak anlatılmıştır. Yavuz Sultan Selim'in kararlı ve disiplinli yapısı bazıları tarafından zalim, zorba bir karakter olarak tanımlanmasına sebep olmuştur. Yavuz Sultan Selim bu karakterinden dolayı olmalıdır ki Safevi tehlikesini henüz şehzadeyken farketmiştir.

Yavuz Sultan Selim, sadece Batılılar tarafından yanlış anlaşılmanın kendi dönemindeki birtakım devlet adamları da onun hakkında yanlış düşüncelere kapılmıştır. Şehzadelik zamanlarında bile yanlış, hatayı çekinmeden gerekirse sert bir dille eleştirebildiği için devlet adamlarından bir çoğu Osmanlı Sultanı olarak Şehzade Selim'i görmek istememişlerdir.¹²⁴

Şehzade Selim, Trabzon sancakbeyiyken Safeviler ve Gürcüler'in sınır tacizlerine karşı mücadele vermiştir. Karakter olarak vazifesini en iyi şekilde yapmak isteyen Şehzade, bu ihlallerden ciddi şekilde rahatsızlık duymaktadır. Babası II. Bayezid'in yaşlılığı ve hastalığı nedeniyle Osmanlı'daki gevşekliği fırsat bilen Safeviler ve Gürcüler'e karşı adeta bir hükümdar gibi mücadele etmiştir.¹²⁵

Yavuz Sultan Selim, şehzadelik yıllarında da devlet işleriyle ciddi bir gayretle ilgilenmiştir. Şehzadelerin yaşça en küçüğü olmasına rağmen önemli faaliyetlerinden dolayı halk ve asker arasında en çok beğenilen şehzade olduğunu söyleyebiliriz. Kızılbaş tehlikesini farkedene Yavuz Sultan Selim, henüz şehzadeyken durumu defaatle merkeze bildirmiş ancak devlet adamlarının basiretsizlikleri tehlikeyi algılayamamalarına sebep olmuştur. Kızılbaş tehlikesine kayıtsız kalamadığı için Rumeli ve Karaman'dan getirttiği askerlerle İran'a akınlarda bulunmuştur. Yavuz Sultan Selim, bu gibi faaliyetlerinden ve cesaretinden dolayı askerler tarafından çok

---

¹²³ Lamartine, *a.g.e.*, II, 65, 66.

¹²⁴M. Çağatay Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu", *Sancaktan Saraya Seçme Yazılar* (Haz.: Sabri Koz-Haşim Şahin), İstanbul, 2012, 43.

¹²⁵ Ercan, *a.g.m.*, IX, 769.

sevilmiştir. Meclislerde ozanlar Şehzade Selim için; “ yürü Sultan Selim devran senündür” gibi ifadelere yer vermişlerdir.¹²⁶

Hasan Halife diye bilinen ve daha sonra Şah Kulu lakabını alan bir kişi kendi köyünde bir mağrada ibadetle meşgul olmaya başlamıştır. Çevresindeki insanlara kendisini zahid olarak tanıtmayı başarmıştır. II. Bayezid’in bile bu kişinin bir derviş olduğuna inanıp maddi yardımda bulunduğu dair rivayetler bulunmaktadır.¹²⁷ Aslında Şah İsmail’in adamlarından olan Şah Kulu adındaki Hasan Halife, asıl maksadını sonunda belli etmiş, Antalya yöresinde ayaklanma çıkarmıştır. Osmanlı merkezi yönetiminin ehemmiyet vermediği bu ayaklanma, yayılmaya başlamıştır. II. Bayezid’in sekiz oğlundan beşi hayatını kaybetmiştir. Geride kalan oğulları Şehzade Ahmed, Şehzade Korkut ve Şehzade Selim’dir. Devlet adamlarının çoğu Şehzade Ahmed’in tahta daha layık olduğu kanaatindeydi. Yeniçeriler ise Şehzade Selim’i desteklemektedirler. Ne Şehzade Ahmed ne de Şehzade Korkut, Şah Kulu isyanında gereken başarıyı gösterebilmişlerdir. Bu durumunda etkisiyle Yeniçerilerin tahta görmek istedikleri kişi Şehzade Selim’dir. Yavuz Sultan Selim, abileriyle girmiş olduğu taht mücadelesini kazanmış ve Osmanlı tahtının yeni sahibi olmuştur. Tahta çıkınca yaptığı ilk faaliyetlerden birisi kendisini destekleyen askerlere cömert ikramlarda bulunmaktır. Bu amaçla askerlere 2.000 akçe cülûs bahşişi dağıtmıştır.¹²⁸

2.2. Yavuz Sultan Selim’in Taht Mücadelesi Ve Devlet Adamlarının Yavuz Hakkında Düşünce Ve Tutumları

II. Bayezid’in hükümdarlığının son zamanlarında münzevi bir hayat tercih ettiğini, devlet idaresini vezirlere bıraktığını daha önceki bölümlerde belirtmiştik. II. Bayezid’in bu durumundan dolayı Osmanlı Devleti’nde bazı sorunlar ortaya çıkmıştır.

II. Bayezid, bu sorunların çözümü için bazı girişimlerde bulunmuşsa da yaşının ilerlemesini ve hastalığını sebep gösterip oğlu Ahmed’i tahtına varis kılmak istemiştir. Vezirlerinin desteğini sağlamadan önce bu fikrini belirttiği için devlet

---

¹²⁶ Uluçay, a.g.m., 58.

¹²⁷ Uzunçarşılı, a.g.e., II, 278.

¹²⁸ Ercan, a.g.m., IX, 769-772.

adamlarından Şehzade Ahmed'in sultan olma fikrinden hoşnut olmayanlar Şehzade Ahmed'e karşı Şehzade Selim'i desteklemişlerdir.¹²⁹

II. Bayezid, Hersekoğlu Ahmed Paşa gibi Şehzade Selim'den taraf olanların sözünü dinlememiş ve oğlu Şehzade Ahmed'i yanına çağırmıştır. Bayezid, bazı devlet ricalinden destek sözü aldıktan sonra Edirne'den İstanbul'a gitmek için yola çıkmıştır. Semendire'ye doğru hareket ederken olayların haberini alan Şehzade Selim, geri dönmüş ve Uğraşdere civarında babasının askerleriyle karşılaşmıştır. Şehzade Selim, bu karşılaşmadan bir kazanç elde edemeyerek Kefe'ye gitmiştir. II. Bayezid, İstanbul'a geldiği zaman devlet adamlarını tekrar toplayarak fikirlerini almıştır. Hersekoğlu Ahmed Paşa, Şehzade Selim'in yeniçeriler tarafından daha çok sevildiğini bundan dolayı ne olursa olsun Şehzade Selim'in gönlünün alınmasının ve Şehzade Ahmed'in yeniçeriler üzerindeki itimatını artıracak girişimlerde bulunulması gerektiğini vurgulamıştır.¹³⁰ Hersekoğlu'nun bu sözleri halkın huzur ve güvenine önem veren II. Bayezid'e oldukça mantıklı gelmiştir, zira yeniçerilerin kalkışacağı bir isyan halkın huzurunu bozmaya devletin güvenliğini sarsmaya yeterlidir.

II. Beyazid, bu sebepten Şehzade Ahmed'e tekrar haber göndererek Karaman'da kalmasını emretmiştir. Hükümdar olma arzusuyla tutuşan Şehzade Ahmed bu haberi alınca üzülmüş fakat taraftarlarının isteği üzerine babasının emrine itaat etmeyip tahta oturmak için yola çıkmıştır. Şehzade Selim, kardeşinin durumunu öğrenince İstanbul'a doğru harekete geçmiştir. Bir taraftan Selim'i destekleyen, bir taraftan da Ahmed'i destekleyen asker ve devlet adamları bulunmaktadır. Şehzade Ahmed, taht mücadelesinde önemli bir konuma sahip olan yeniçerilerin desteğini almak için birtakım ihsanlarda bulunmuştur. Bulduğu ihsanlara ve taraftarlarına güvenen Şehzade Ahmed Üsküdar'a gelip huzura çıkmak için babasından izin istemiş, II. Bayezid de oğlu Ahmed'e huzuruna çıkması için izin vermiştir. Ne yazık ki babasının izni Şehzade Ahmed'in sultan olması için yeterli olmamıştır. Hersekoğlu'nun öngörüsü haklı çıkmış, yeniçeriler Şehzade Selim'den taraf olmuşlardır. Yeniçerilere göre Şehzade Ahmed, isyankar bir Türkmenle başa

¹²⁹Dimitri Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, I-II, İstanbul, 1998, I, 181, 182.

¹³⁰Müneccimbaşı Ahmet Dede, *Sahai'fü'l-Ahbar fi Vekayii'l-A'sar*, I-II (Çev.: İsmail Erünsal), "tarihsiz", II, 128-129. <http://www.eskikitaplarim.com>, Erişim tarihi: 22.01.2018.

çıkamamış bir korkaktır ve bu haliyle devleti idare edecek kudreti yoktur. Şehzade Selim, yeniçeriler tarafından cesur, gözünü budaktan sakınmayan karakterinden dolayı sultan olmaya daha layık görülmüştür.Şehzade Selim'in sultan olabilmesi için, Şehzade Ahmed'i destekleyen devlet adamlarının evlerini yağmalamaya başlamışlardır. Bir nevi ayaklanma çıkaran yeniçeriler İstanbul ve Üsküdar'ı tutarak İstanbuldan Üsküdar'a, Üsküdar'dan İstanbul'a geçişleri engellemişlerdir. Yeniçerilerin Şehzade Selim üzerindeki kararlılığını gören Şehzade Ahmed ve taraftarları sultanlıktan ümit kesmek zorunda kalmışlardır.Sultanlık hayalleri suya düşen Şehzade Ahmed, Karaman'a geri dönerek Anadolu'yu itaat altına almak istemiş, bundan dolayı ölen kardeşi Şehinşah'ın oğlu Mehmed'le Karaman için mücadele etmiştir. Şehzade Ahmed, kardeşinin oğluyla beylik için mücadele ederken Şah İsmail'in halifeleri Anadolu'da karışıklık çıkarmışlardır. Şehzade Ahmed'in Şah İsmail'in Karaman ve çevresinde isyan çıkaran dâilerin üzerine gönderdiği kuvvetler başarısız olmuştur. Yeniçeriler Şehzade Ahmed'in bu başarısızlığını öğrenince ondan iyice nefret etmişlerdir. Yeniçerilerin nazarında Şehzade Ahmed, makam mevki hırslından dolayı memlekette zuhur eden zararlı hareketleri farkedemeyecek kadar gafil,mücadelede başarılı olamayacak kadar zayıftır. Şehzade Ahmed'in, yeğeni Mehmed Bey'le yaşadığı olayları ve Safevi dâilerine karşı başarısızlığını öğrenen II. Bayezid, oğlu Selim'e hediyelerle beraber İstanbul'a davet mektubu yollamıştır. Bu mektupta açıkça saltanatla müjdelenen Selim Han, büyük bir memnuniyetle İstanbul'a doğru hareket etmiştir.¹³¹

Selim Han'ın sultan olmasından korkan bazı devlet adamları Şehzade Korkut'a haber göndermişlerdir. Şehzade Korkut'un yanına az sayıda adam alarak kimliğini belli etmeden İstanbul'a gelmesini istemişlerdir. Şehzade Korkut, daha önce dedesi Fatih'in vefatından sonra, babası II. Bayezid, İstanbul'a gelene kadar tahta oturmuştur. Yeniçeriler, Şehzade Korkut'a karşı hürmet beslemektedirler. Bundan dolayı Şehzade Korkut'tan İstanbul'a gelince doğrudan yeniçerilerin arasına katılmasını istemişlerdir. Şehzade Korkut, muhalif devlet adamlarının dediği gibi yapmış, doğrudan yeniçerilerin arasına katılmıştır. Yeniçeriler, Şehzade Korkut'a hürmet göstermişler ancak sultanlık için herhangi bir teklif veya destekte bulunmamışlardır. Abilerinin gazabına uğramaktan çekinen Şehzade Korkut'a

---

¹³¹Müneccimbaşı,*a.g.e.*, II, 128-133.

yeniçeriler sahip çıkmış, II. Beyazid'in huzuruna çıkması için aracı olmuşlardır. Yeniçeriler, Şehzade Selim'in sultan olması durumunda kendisine bir şey olmayacağı konusunda Şehzade Korkut'a eman vermişlerdir. II. Bayezid, doğrudan kendisine değil yeniçerilere sığındığı için oğlu Korkut'a kırılmıştır.¹³²

Şehzade Selim, İstanbul'a gelince dinlendikten sonra yeniçeri ağalarını, devlet erkanını toplayarak yapmak istediği fetihlerden ve amaçlarından bahsetmiştir. Şehzade Selim'in etkileyici konuşmasını beğenen devlet adamları Selim'e saygı göstererek itaat ettiklerini bildirmişlerdir. Devlet erkanının teveccühünü aldıktan sonra bir alayla beraber babasının huzuruna varıp elini öpmüş, hayır duasını almıştır. II. Bayezid, yeni sultana kardeşlerine güzel muamelede bulunmasını ve onları öldürmemesini vasiyet ederek sultanlık imamesini Selim Han'a vermiştir. Bir nevi devir teslim töreninden sonra Sultan Selim otağına gitmiştir. Tahtı, oğlu Selim'e teslim eden II. Bayezid, çok sevdiği inziva hayatını yaşamak için Selim Han'ın tamir ettirmiş olduğu Dimetoka'daki saraya gitmek için yola çıkmış ancak rahatsızlanarak vefat etmiştir.(1512)¹³³

Osmanlı'nın yeni hükümdarı Yavuz Sultan Selim, babasına vermiş olduğu sözü tutamamıştır. İlk önce kardeşi Ahmed, Amasya'daki tüm kuvvetlerinin toplayarak Rumeli'ye geçmeye çalışmıştır. Kardeşinin durumundan haberdar olan Yavuz Sultan Selim derhal ordusunu toplayıp harekete geçmiştir. Yenişehir'de karşı karşıya gelen iki kardeşin mücadelesi Ahmed'in mağlubiyetiyle sonuçlanmıştır. Şehzade Ahmed'ten sonra, kardeşi Korkut da Yavuz Sultan Selim'e karşı ayaklanarak Selim'in üzerine yürümeye kalkışmıştır. Hatta Şehzade Korkut'un Hristiyanlardan destek istediğine dair rivayetler mevcuttur. Yavuz Sultan Selim, amcası Cem Sultan'ın akibetine uğramasından çekindiği kardeşini yakalatıp boğdurarak öldürmüştür.¹³⁴ Şehzade Ahmed, yakalanıp boğulurken parmağında bulunan yakut bir yüzüğün kardeşi Yavuz Sultan Selim'e verilmesini istemiş ve şöyle demiştir; “ Bunu kardeşime götürünüz, benim yadigârım olsun, eğer değersiz görürlerse affetmek büyüklüğünü gösterebilirsiniz!” Bu sözle kardeşi Yavuz Sultan Selim'e sitemvari bir şekilde son sözlerini söylemiştir. Yüzük, Yavuz Sultan Selim'e

¹³² Müneccimbaşı, *a.g.e.*, II, 133, 134.

¹³³ Müneccimbaşı, *a.g.e.*, II, 134-136.

¹³⁴ Kantemir, *a.g.e.*, I, 189-191.

getirilip abisinin sözleri söylenince çok üzülmüştür. Sert karakterinden dolayı eleştirilen Yavuz Sultan Selim'in dönemin şartlarına göre davrandığı ortadadır. Şehzade Yavuz Sultan Selim, kardeşler arasındaki taht kavgasını kazanmış ve Fatih Sultan Mehmed'in döneminde çıkarılan kanunlara uygun olarak devletin selameti için gerekeni uygulamıştır.¹³⁵

Kardeşler arasındaki bu mücadele Batı tarafından da dikkatle takip edilmektedir. Yavuz Sultan Selim bu durumun farkında olduğu için Batı'ya bir gözdağı vermek istemiştir. Bu amaçla ordusuyla beraber Rumeli'ye geçmiştir. Dönemin siyasi geleneğine göre saltanat değişikliklerinde önceden yapılan anlaşmaların yenilenmesi kuralı vardır. Batılı devletler kardeşlerin taht kavgasından dolayı Anadolu'ya elçi göndermeyi beklemeye almışlardır. Yavuz Sultan Selim'in ordusuyla Rumeli'ye geçtiği haberini alan devletler elçi göndermekte kuyruğa girmişlerdir. Batılı devletler arasında Macaristan'ın sınırda asker tutması Osmanlı'ya karşı saygısız bir hareket olmuş fakat durumu daha sonra düzeltmişlerdir. Macaristan dışında Rusya, Eflak, Boğdan, Venedik gibi bir çok ülke Yavuz Sultan Selim'e saygı ve hürmetle davranmıştır. Yavuz Sultan Selim'in Macaristan üzerine savaş yapmaması ise önceliğinin Şah İsmail olduğunun bir kanıtıdır.¹³⁶

Babası II. Bayezid'ten sonra 1512-1520 yılları arasında Osmanlı'nın hükümdarlığını yapmış olan Yavuz Sultan Selim'in bazı özellikleri babasına benzemektedir. Yavuz Sultan Selim, babası gibi sadelikten yana olmuştur. Gösterişli kıyafetlerden hoşlanmaması, kendisi için ihtişamlı saray yaptırmaması bunun göstergesidir. Yavuz Sultan Selim'in amacı, devletin hazinesini her daim dolu tutmaktır. Bu yüzden gereksiz lüks harcamalarda bulunmamıştır.¹³⁷ Yavuz Sultan Selim'in hazineyi her daim dolu tutmak istemesinin bir başka sebebi de bulunmaktadır. O da; planladığı seferler için paranın her zaman hazır durumda olmasını istemesidir. Yavuz Sultan Selim'in “ Benden sonra kim hazîneyi altın ile doldurursa, onun mührüyle mühürlensin. Aksi takdirde benim mührümle mühürlensin!” sözünden dolayı Yavuz Sultan Selim'den sonra bile hazine onun

---

¹³⁵ Namık Kemal, *Osmanlı Tarihi* (Türkçesi.: Ulviye Ilgar-İhsan Ilgar), İstanbul, 1974, 11-21.

¹³⁶ Namık Kemal, *a.g.e.*, 22,23.

¹³⁷ Mustafa Armağan, *Osmanlı'nın Mahrem Tarihi (Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Padişahları)*, İstanbul, 2008, 56.

mührüyle mühürlenmeye devam etmiştir.¹³⁸Osmanlı'nın en ihtişamlı dönemi olarak görülen Kanuni Sultan Süleyman döneminde bile hazinenin Yavuz Sultan Selim'in mührüyle mühürlenmesi bu konuda Yavuz Sultan Selim'in başarısını göstermektedir.

Amasya'da yetişmiş olan Yavuz Sultan Selim, kuyumculuğa meraklıdır. Şiire ve edebiyata düşkün olan Yavuz Sultan Selim'in üç yüz gazelden oluşan Farsça divanı bulunmaktadır. Farsça'nın yanı sıra Tatarca da bilmektedir.¹³⁹

Osmanlı Sultanları içerisinde okumaya en düşkün olanlardan biri Yavuz Sultan Selim'dir. Çok okumaktan gözlerinin bozulduğu söylenmektedir. Mısır seferinden dönerken Şeyhülislam İbn Kemal'e en-Nucumu'z Zâhire adlı eseri tercüme etmesini istemiştir. İbn Kemal, tercümeyi bölüm bölüm bitirdikçe sultana okuması için vermiştir.Tarih ilmine ve tarihi kitaplara ilgili olan Yavuz Sultan Selim, Moğolların seferlerini anlatan Vassaf Tarihi adlı kitabı Mısır seferinde yanında götürmüştür.Yavuz Sulatan Selim, yay yapmayı, ok atmayı, kılıç kullanmayı çocukken öğrenmiştir. Avcılıkta da oldukça mahir olduğu bilinmektedir.¹⁴⁰

2.3. Yavuz Sultan Selim'in Doğu Politikası

Henüz Trabzon'da vali iken Anadolu'da sorunçıkaran Safevilerle savaşmak için babasına birçok defa mektup göndermiştir. Vezirleri, II. Bayezid'i etkileyerek Selim'in girişimlerini engellemişler¹⁴¹ve vezirleri Şehzade Selim'in yolladığı mektuplara olumsuz cevap vermişlerdir. Bir cevapta azarlıyıcı bir üslup kullanmaktan çekinmemişlerdir. “Ol diyarda zamanlı ve zamansız savaş ve uğraşa atılırmışsın. İhtiyat yolunu tutup yönetiminde bulunan ilin korunmasıyla yetinesin. Düşmanlarımızın arttırılmasına rızamız yoktur.”¹⁴²

Yavuz Sultan Selim, Osmanlı tahtına geçince kardeşlerinin sebep olduğu birtakım hadiselerle meşgul olmak zorunda kalmış, Şehzade Korkut veŞehzade Ahmet'i ortadan kaldırıp tahtını sağlamlaştırınca şehzadeliğinden beri takip ettiği Safeviler meselesine ehemmiyet vermiştir.¹⁴³Şah İsmail'in daîleri Anadolu ve

¹³⁸ Ekrem Buğra Ekinci, “Padişah Olana Hazine Gerektir”,*ekrembuğraekinci.com*,08/07/2018, 22:44.

¹³⁹ Armağan, *a.g.e.*,56.

¹⁴⁰Armağan, *a.g.e.*,58-60.

¹⁴¹ Ahmet Uğur, “Kemal Paşa-Zade ve Şah İsmail (Safeviler)”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4, Kayseri, 1987, 23.

¹⁴² Hoca Sadettin Efendi, *a.g.e.*, IV, 10.

¹⁴³Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, 280.

Rumeli’de halkı etkisi altına almayı başarmış, propagandalarıyla halkı Osmanlı’ya karşı kıskırtmışlardır. Bundan dolayı zaman zaman isyanlar çıkmıştır. Bu isyanlar zor olsa da bastırılabilmiştir.

Osmanlı’nın en büyük düşmanlarından birisi Mısır hükümdarı KansuGavri’dir. Ancak Safevi problemini defetmeden Mısır üzerine yürümek oldukça risklidir. Osmanlı Devleti Mısır’la savaştayken Safeviler, Anadolu’daki taraftarlarıyla Osmanlı topraklarını işgale kalkışabilirlerdi.¹⁴⁴ Bundan dolayı Yavuz Sultan Selim, şehzadelik yıllarından beri takip ettiği Kızılbaş tehlikesine ortadan kaldırmaya öncelik vermiştir. Bu amaçla Yavuz Sultan Selim, Safeviler ile doğrudan savaşmamış, ilk olarak Anadolu’da Kızılbaşlara destek verenlerin gücünü kırmıştır. Yaklaşık kırk bin Kızılbaş tespit ettirerek bir kısmını idam ettirmiş; bir kısmını da hapse attirmiştir.¹⁴⁵ Bu durum günümüzde dahi Yavuz Sultan Selim’in eleştirilmesine sebep olmuştur. Ancak Yavuz Sultan Selim, bu tedbiri almadan doğrudan Safevilerle savaşa girmemiştir; çünkü Kızılbaşlık tehlikesi Osmanlı sarayına kadar sıçramıştır. Şehzade Ahmed’in oğlu Şehzade Murad, Şah İsmail’in daîlerine inanmış, zaman zaman isyanlara katılmıştır.¹⁴⁶ Yavuz Sultan Selim, Kızılbaşlara katılan kırk bin kişiyi bertaraf ettirerek sefer esnasında çıkabilecek isyanları önlemiş olacaktır. Bazı tarihçiler; kırk bin gibi ciddi bir rakamın mübalağa olduğu çünkü bu kadar çok insanın öldürülmesi, hapsedilmesi veya sürgün edilmesi önemli bir mesele teşkil ederdi. Daha sonraki arşiv belgeleri incelendiğinde ise isyanlarda faal olanlara böyle bir uygulamada bulunulduğunu söylemektedir.¹⁴⁷

Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail’le savaşmak için alimlerden fetva almıştır. Alimler ve din adamları Kızılbaşlarla savaşmayı kâfirle savaşmaktan daha önemli görmüşlerdir. Kızılbaşlarla savaşmaya fetva veren dinadamı ve alimler savaşmalarının sebeplerini detaylıca açıklamışlardır.¹⁴⁸ Müftü Nurettin Hamza, Kızılbaşların Peygamber(s.a.s)’in sünnetini ve Kur’an-ı Kerim’in şeriatini tahrifettiklerini belirtmiştir. Allah’ın haram kıldığını helalleştirdiklerini vurgulamıştır. Kızılbaşların, reisleri Şah İsmail’e bir mabud gibi taptıklarını, Hz. Ebu

---

¹⁴⁴ Kantemir, *a.g.e.*, I, 191.

¹⁴⁵ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, 280.

¹⁴⁶ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, 280.

¹⁴⁷ Sümer, “Safevî Devleti’nin Kuruluşu...”, 30.

¹⁴⁸ Münecimbaşı, *a.g.e.*, II, 152.

Bekir ve Hz. Ömer'e hakaret ettiklerini belirterek savaşın farz olduğunu vurgulamıştır.¹⁴⁹ Dönemin önemli alimlerinden Kemal Paşazade, Kızılbaşların katline fetva veren alimlerdenidir. Kemal Paşazade; Kızılbaşların batıl olan Şii inançlarını yaymak için ehli sünnet beldeleri yağmalamış, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer gibi sahabilere hakaret etmiş olan Safeviler'in katline cevaz vermiştir. Kızılbaşların mürted olduklarını vurgulayarak beldelerinin dar'ul harp hükmünde olduğunu vurgulamıştır. Mallarının, şehirlerinin, kadınlarının Müslümanlara helal olduğunu; erkeklerinin ise katlinin vacip olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁰ Sarıgöz Hamza Efendi'nin de Şah İsmail'in şeriata aykırı davrandığı için o ve ona tabi olanların öldürülmesinin vacip olduğuna dair fetvası bulunmaktadır¹⁵¹

Yavuz Sultan Selim'in birçok alimden fetva almasının bazı nedenlerivardır. Safeviler, Şii-Batınî bir mezhep olmasına rağmen İslam'ın özünden doğan bir mezheptir. Anadolu halkı asırlardan beri tarikatler vesilesiyle Safeviler'deki bazı inançlara saygı duymaktadır. Hatta yeniçeri askerleri arasında bile Bektaşilik'ten dolayı Safeviler'le savaşmak istemeyen askerler bulunmaktadır. Bektaşilik'le, Kızılbaşlık aynı inanç olmasa da iki inancın en temel noktası Ehl-i Beyt ve Hz. Ali sevgisidir. Yavuz Sultan Selim, iki grup arasındaki inanç benzerliğinden dolayı halkın ve yeniçerilerin durumu iyice anlaması için alimlerden fetvalar almıştır. Ayrıca iki taraf sadece inanç bakımından değil ırk olarak da aynı ırka mensuptur. Dolayısıyla askeri hazırlıktan önce kamuoyunu da ikna etmek bu fikri meşrulaştırmak gerekmektedir.¹⁵² Alınan fetvalar Safevilerle yapılacak olan savaşı kamouyunun nazarında meşrulaştırmaya yaramıştır.

Osmanlı Devleti, Memlûklerin de düşmanı olan Safevilere karşılık Memlûkler'den yardım istemiştir. Safeviler, Memlûkler için de tehlike arz etmektedir. Safeviler, sünnî olan Memlûkler'in üzerine Frenkleri kışkırtmaya çalışmış, Osmanlı Devleti, bu durumu farkederek Memlûkler'den Safeviler'e karşı destek istemiştir.

---

¹⁴⁹ Hamidreza Mohammednejad, *Osmanlı-Safevi İlişkileri (1501-1576)*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2015, 276.

¹⁵⁰ Mohammednejad, *a.g.e.*, 279.

¹⁵¹Bkz: *Topkapı Sarayı Müzesi Saray Arşivi*, TSMA.E. 6401.

¹⁵²Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, 26.

Memlûkler ise tarafsız kalacaklarını belirterek Halep civarında kuvvet bulundurmakla yetinmişlerdir.¹⁵³

Yavuz Sultan Selim, Safevi tehlikesini görmüş, ilim adamlarından bazıları da Şîi olan Safeviler'e karşı birşeyler yapılması konusunda ısrarcı davranmışlardır. Bazı tedbirler aldıktan sonra Yavuz Sultan Selim devlet adamlarını toplamış ve "... Hristiyan dünyası, saklandığı delikten başını çıkarıp yurdumuza saldıramayı göze alamamaktadır. Şimdi bize gereken, İslamlığı İsmail denen yılanın ortaya atıp birçok insanın mezhep değişmesine sebep olduğu Şîiliği ortadan kaldırmaktır. Bugün birçok insan ve ilim adamı bu tehlike ile karşı karşıya kalarak kendi istek ve zoru ile onun bayrağı altında toplanmış bulunuyor. Kendi mezhebini kabul etmeyen birçok insan öldürülmüş, birçok ev yakıp söndürülmüştür. Bizim ise görevimiz, İslâm dininin doğru yolu olan Peygamberin koyduğu esasları yaşatmaktır... Eğer bu çıban bu günlerde değilip ortadan kaldırılmazsa bütün İslâm dünyasını saracak, sonra da başa çıkılmaz bir kudrete sahip olacaktır. Bugün Anadolu içindeki birçok Türk oymaklarından buraya geçenler mal ve çocuklarıyla işlerini onun yoluna feda etmektedir. Her yıl bütün yurttaki Şîiler kendisine ellerinde bulunan paradan bir kısmını gönderdikleri gibi, gücü yetenler de Mekke ve Medine'ye gider gibi bu mel'unun ziyaretine gitmektedir. Bulunduğu yeri Şîilerin Kâbesi durumuna getirdiler, adını kim işitse secdeye kapanıyor. ... Sünnî mezhebinden olanları yok ederek mallarına el uzatmaktan çekinmiyor. Fırat'tan Herat'a dek bütün Türk yurdunu tahrip etti... Bütün Anadolu beylerine bayrağımız altında toplanmaları için gerekli yiyecek ve silâhların bir an önce hazırlanması için gereken yerlere emirlerim ulaştırılsın!" demiştir. Yavuz Sultan Selim'in bu konuşmasından heyecanlanan Abdullah adındaki bir yeniçeri Sultan'ı destekler mahiyette samimi bir şekilde selamlamada bulunmuştur. Yavuz Sultan Selim, yeniçerinin içten davranışından çok hoşnut olmuş ve genç kumandana Selânik Sancağını vermiştir. Toplantıda bulunan devlet adamları da Yavuz Sultan Selim'in konuşmasını beğenip alkışlamışlardır.¹⁵⁴ Bu konuşmada Yavuz Sultan Selim'in kullandığı cümlelerden Şah İsmail'in Anadolu'daki etkisi açık bir şekilde görülmektedir. Siyasi sebepler olsa da

---

¹⁵³Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, 283.

¹⁵⁴Namık Kemal, *a.g.e.*, 27,28.

Osmanlı'nın Şah İsmail üstüne gitmesindeki ana nedenin dini olduğu da görülmektedir.

Devlet ricaliyle görüşmeler yapıldıktan sonra Sultan Selim, on bin gazap askerinin hazırlanması emrini vermiştir. Manisa valisi olan Şehzade Süleyman'ı Edirne'ye getirterek Rumeli'nin güvenliğini sağlamasını istemiştir.¹⁵⁵

Yavuz Sultan Selim Edirne'den İstanbul'a geçmiş (20 Mart 1514), Eyüp Sultan'ı ziyaret ederek zafer kazanmak için dualar etmiştir. Mevâli'den¹⁵⁶ dindarlığı ve takvasıyla bilinenleri Eyüp Sultan'a davet ederek Kızılbaşlarla savaşma konusundaki düşüncelerini sormuştur. Onlarda, Kızılbaşlarla savaşmanın kâfirlerle savaşmaktan daha önemli olduğu vurgusunda bulunmuşlardır. Hatta onların görüldükleri yerde öldürülmeleri gerektiğini söylemişlerdir.¹⁵⁷ Savaş için yapılan tüm hazırlıklardan sonra Eyüp Sultan'da yapılan bu konuşmalar savaş kararını son kez onaylatırma konuşmalarıdır. Bu onaylamadan sonra Osmanlı ordusu aylarca süren meşakkatli bir savaş yolculuğuna çıkmıştır.

2.4. Çaldıran Savaşının Nedenleri

Yavuz Sultan Selim'in Şah İsmail'le Çaldıran'da savaşmasının iki ana nedeni bulunmaktadır. Bu nedenler dini ve siyasidir.

Şah İsmail döneminde (1501-1524) devlet haline gelen Safeviler, önceden Sünnî bir tarikattir. Şah İsmail'in atalarından Hacı Ali döneminde Şiîleşmeye başlamıştır. Şah İsmail'in Safeviler'in başına geçmesiyle daha da katı bir Şiî politikası güdülmeye başlanmıştır. Şah İsmail ele geçirdiği, üstünlük sağladığı topraklarda Sünnî halka eziyet etmiştir. Anadolu'ya gönderdiği halifeleri Anadolu halkının sadece itikadını bozmakla kalmamış, halkı Osmanlı'ya karşı kıskırtmıştır. Bu kıskırtmalar neticesinde Anadolu'da isyanlar çıkarmıştır.¹⁵⁸

Yavuz Sultan Selim, Safeviler'in Anadolu'daki faaliyetlerini takip etmektedir. Safeviler'in Anadolu'daki etkisine son verilmezse hem Şiîlik yayılacak hem de Anadolu kaybedilecektir. Yavuz Sultan Selim düşüncelerinde oldukça

¹⁵⁵ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, 284.

¹⁵⁶ Osmanlı'da Mevâli, kadı, alim anlamındadır. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Devletin Osmanlı'da Mevâliye Teşkilatı*, Ankara, 1988, 271-280.

¹⁵⁷ Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, 29.

¹⁵⁸ Mustafa Ekinci, "Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde Osmanlı-Safevî İlişkileri", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, IX, 817-821.

haklıdır. Şah İsmail, Anadolu halkının dışında birçok tarikatı da etkilemiştir. Bu tarikatlar Şah İsmail'e "Nezir" denilen bir nevi vergi vermektedirler. Ali b. Abdülkerim adında bir kişinin Yavuz Sultan Selim'e sunduğu rapordaki "... Onlar Şah diye diye Osmanlı'yı yıkmak isterler. Biz neden Allah Allah diye diye karşılına çıkmayız?..." ifadeleri Çaldıran Savaşının nedenini açıklamaktadır.¹⁵⁹ Yavuz Sultan Selim ilim adamlarına önem verdiği için onların tavsiyelerine her zaman kulak vermiştir. Bu öneri ve tavsiyelerden bazıları vesikalarda kayıtlıdır.¹⁶⁰

Çaldıran Savaşı'nın nedenlerini dini ve siyasi olarak ayırmış olsak da bu iki neden birbirine adeta harmanlanmıştır. Şah İsmail, Şî inancını daha katı hale getirerek siyasi emelleri için kılıf gibi kullanmıştır. Bunun en büyük göstergesi ise Şah İsmail'in daîlerinin Anadolu'da çıkarmış olduğu birden fazla isyanlardır. Bu daîlerin mutasavvıf gibi davranıp halkı Osmanlı'ya karşı kıskırttığını daha önceki bölümlerde de belirtmiştik. Yani Safeviler, şeyhlik postunu şahlık tahtına erişebilmek için kullanmış, şahlık tahtına oturunca da en büyük rakibi Osmanlı'yı dini argümanlarla zayıflatıp yenmeye çalışmıştır.¹⁶¹ Yavuz Sultan Selim, şehzadelik yıllarından beri Şah İsmail'in daîlerinin Anadolu'da Osmanlı otoritesini zayıflattığı için Safevilerden rahatsızlık duymaktaydı. Babası II. Bayezid'in düşman sayısını artırmaktan çekindiği için Yavuz Sultan Selim'e de genellikle engel olmuştur. Daîlerin, Anadolu'daki Osmanlı hakimiyetine zarar vermesinin yanında kardeşlerine karşı vermiş olduğu taht mücadelesi de Osmanlı otoritesini olumsuz etkilemiştir. Bundan dolayı Yavuz Sultan Selim, kardeşlerini bertaraf edip tahtını sağlamlaştırınca isimleri değişen ancak kaynağı ve kılıfı aynı olan isyan hareketlerini topyekün sonlandırmak istemiştir. Osmanlı Devleti'nin genel karakteri fetihler yaparak genişleme şeklindedir. Yavuz Sultan Selim'in babası II. Bayezid döneminde bazı yerler ve kaleler alınmışsa da fetih ruhu bu dönemde duraksamıştır. Yavuz Sultan Selim ise dedeleri gibi bir ruha sahip olmasından dolayı yeni yerler fethetmek arzusundadır. Ancak kaleyi içerden fethetmeye çalışarak Osmanlı'ya zarar vermek isteyen Safeviler gibi tehlikeli bir düşman varken yeni seferlere çıkmak mümkün

---

¹⁵⁹ Ekinci, a.g.m.,IX,121,122.

¹⁶⁰ Bkz.:*Topkapı Sarayı Müzesi Saray Arşivi*, TSMA.E. 558-30.

¹⁶¹ Yalçın Büyükyıldırım, *Çaldıran Savaşı ve Anadolu Alevileri Üzerindeki Etkileri*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2012, 19-30.

değildir. Bu yüzden Yavuz Sultan Selim'in, Safevi tehdidini ortadan kaldırması gerekmektedir.¹⁶²

2.5. Çaldıran Savaşı

Yavuz Sultan Selim, şehzadeliginden beri Safeviler'in Anadolu'daki etkilerini takip etmektedir. Babası II. Bayezid'den sonra Osmanlı tahtına geçtiği zaman kardeşlerinin isyanlarını bastırıp Safevi meselesiyle ilgilendiğini daha önce belirtmiştik. Yavuz Sultan Selim'in ilk hedeflerinin arasında Memlûkler olduğunu ancak İran'dan gelen, Anadolu'da çığ gibi büyüyen Safevi meselesini halletmesi gerekmektedir. Zira Şah İsmail'in Şahkulu gibi birçok daîsi Anadolu'da birçok taraftar kazanmıştır. Dolayısıyla bu meseleyi halletmeden Memlûkler üzerine yürümek Anadolu'yu tehlikeye atmak demektir.¹⁶³ Yavuz Sultan Selim'in iç huzuru sağlayıp Osmanlı topraklarını güvene alması ve dış politikada özgür olabilmesi için Sefevi tehdidini ortadan kaldırması gerekmektedir. Şah İsmail, Osmanlı Devletini doğrudan hedef almaktan imtina' ediyor gibi görünmeye çalışsa da zaman zaman Osmanlı topraklarını taciz ettiğini daha önce belirtmiştik. İtikadi açıdan bakılacak olursa Osmanlı Devleti'ndeki Müslüman tebaa Sünnîdir. Şah İsmail ise Şî-Bâtinî inancı yaymaya çalışmaktadır. Halkının itikadını bozmaya çalışan ve kendisine karşı isyana teşvik eden Şah İsmail'e karşı Yavuz Sultan Selim'in kayıtsız kalması düşünülmemelidir.

Şah İsmail, Yavuz Sultan Selim'in kardeşleriyle yaptığı taht mücadelesinde Şehzade Ahmet'i desteklemiştir. Şehzade Ahmed'in oğlu Murad'ı da himaye altına almıştır. Tüm bu sebeplerle beraber diğer devletler Yavuz Sultan Selim'e cülus tebrikinde bulunmuş Şah İsmail ise tebrik için herhangi bir elçi yahut hediye göndermemiştir.¹⁶⁴

Yukarıda belirtmiş olduğumuz bu sebepler Yavuz Sultan Selim'i Şah İsmail'le savaşmaya itmiştir. Devlet adamlarını ikna ettikten sonra aldığı fetvalarla kamuoyunun olumsuz tepkilerini çekmemeye çalışmıştır.

20 Mart 1514'te oğlu Şehzade Süleyman'ı saltanat naibi yaptıktan sonra Edirne'den İstanbul'a geçmiş; 20 Nisan 1514'te orduyla birlikte kayık ve gemilerle

¹⁶² Ercan, a.g.m., 766-777, Feridun Emecen, "Selim I", *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVI, 410-414.

¹⁶³ Kantemir, a.g.e., I, 191.

¹⁶⁴ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Kronolojisi*, I-V, İstanbul, 1971, II, 7.

karşıya geçilmiştir. Anadolu'dan toplanan ordunun Yenişehir ovasında beklemesini emretmiştir.Yavuz Sultan Selim'in bizatihi ordunun başına geçtiği yer Maltepe olmuştur.¹⁶⁵

“Kıldı şîr-efken Süleymân Şâh'ı yâd

Didi oğlum gerçi kim nev-hîzdur

Nâ-resîde vâcib-i perhîzdur”¹⁶⁶

Şah İsmail'in Kılıç adında bir casusu İzmit yakınlarında Osmanlı askerleri tarafından yakalanmıştır. Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail'e bir mektup yazarak Kılıç adındaki Safevi casusuyla yollamıştır. Bu mektupta harp için geldiklerini Şah İsmail'e haber vermiştir.¹⁶⁷Bu mektuplardan birisinde Sultan Selim “İşte üstüne vardım. Vaktine hazır ol. Hak Tealatakdirinde neyse ola. Sonra gafil bulundum, askeri toplamaya iktidar olamadım demeyesin” diye yazmıştır.¹⁶⁸Kılıç, Yavuz Sultan Selim'in mektubunu Hemedan'da Şah İsmail'e vermiştir. Şah İsmail, Yavuz Sultan Selim'in mektubuna karşılık “savaşa hazır olduğunu” vurgulayan bir karşılık vermiştir.¹⁶⁹

Sefer esnasında iki hükümdarın birbirleriyle birkaç kez mektuplaştığı kaynaklarda geçmektedir. Yavuz Sultan Selim'in mektuplarında Şah İsmail'i öfkelenirip savaşa teşvik etmeye çalıştığını söylemek yanlış olmaz. Bu mektubunda Sultan Selim'in alaycı üslubu sezilmektedir. Mektubunda Şah İsmail'e ordusunu hazırlaması tembihinde bulunmuştur. Yavuz Sultan Selim'in asıl amacı Şah İsmail'i öfkelen-dirmektir. Aylarca süren sefer yolculuğu yeniçerilerin kıpırdanmasına sebep olmakla beraber Osmanlı ordusunun gücünü de olumsuz etkilemektedir.Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail'e yolladığı mektupların nedeni Şah'ın harekete geçip bir an önce karşılarına çıkmalarını sağlamaktır.

Kapıkulu ocakları ve Rumeli kuvvetleri, almış oldukları emir gereğince Gelibolu'dan Anadolu yakasına geçip Bursa'da bulunan Yenişehir Ovası'na varmışlardır. Osmanlı ordusu Seyitgazi denilen yerde üç gün dinlenme molası

¹⁶⁵ Danişmend, *a.g.e.*, II, 7.

¹⁶⁶ Şükrî - i Bitlîsî , *Selim-Nâme* (Haz.: Ahmet Uğur ve diğerleri), İstanbul, 1995, 47.

¹⁶⁷ Danişmend, *a.g.e.*, II, 7.

¹⁶⁸ Lütü Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1341, 249.

¹⁶⁹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, 284.

vermiştir. Mola sırasında Kapıkulu askerlerine biner akçe sefer bahşişi dağıtılmıştır. Vezir Dukakinoğlu Ahmet Paşa, Şah İsmail, tarafından haber almak ve bölgeyi kontrol etmek amacıyla sınıra gönderilmiştir. Sinop Beyi Karaca Ahmed Paşa ile Mihaloğlu Mehmed Bey, Şah İsmail'in ordusundan esir almak için yaklaşık beş yüz atlıyla akın yapma vazifesinde görevlendirilmişlerdir. Sefere devam eden Osmanlı ordusu Konya'ya gelince tekrar mola vermiştir. Yavuz Sultan Selim, Mevlana Türbesi'ni ziyaret ederek halka sadaka, Tımarlı Sipahi'ye de bahşiş dağıtmıştır.¹⁷⁰

Yavuz Sultan Selim ve ordusu Temmuz ayında Sivas civarına varmıştır. Burada asker sayımı yapılmış ordunun yüz kırk bin olduğu tespit edilmiştir. Hem yiyecek sıkıntısını azaltmak hem de isyan çıkma ihtimaline karşı kırk bin kişiyi Sivas- Kayseri arasında bırakmıştır. Şah İsmail'in valisi Ustaclu Mehmed Han, Anadolu'da bazı yerleri yakıp yıkarak ordunun yiyecek ihtiyacını karşılamasına engel olmuştur. Yiyecek sıkıntısı ihtimali göz önünde bulundurularak Trabzon'dan gemilerle yiyecek gönderilmiş, gönderilen yiyeceklerin hızlı bir şekilde orduya ulaşması için Dulkadiroğullarından yardım istenmiştir.¹⁷¹ Yavuz Sultan Selim, Alâuddevle'ye mektup göndermiştir. Mektupta, Alâuddevle'nin Osmanlı için geçmişte yaptığı hizmetlere atıfta bulunarak yardım istemiştir. Yavuz Sultan Selim, bu mektupta; "...Hakk'a güvenip ve Kâinâtın Efendisi'nin mucizelerine tevessül eyleyip, sâdece doğru dinin zamanlandırması ve sağlam şeriat kanunlarını diriltmek maslahatı için düşman avlayan bayrakları kaldırıp, sınırsız ve sayısız ordu ile denizden geçip, cân u gönülden o topluluğun(İranlıların) sökülüp, atılması ve zabt edilmesi için doğu ülkelerine yönelmişimdir... Bu sebepten dolayı, yaratılış sağlamlığı ve inanç temizliği, büyüklük sığınağı Osmanlı sarayına sağlam ve faydalı bağlılığınıza, özellikle ve samimi niyetinize bakıp, bunun benzeri ve büyük maslahatlar ve gayelerde dededen babaya yapageldiğiniz aşağıdaki hizmetler ve övgüye değer iyi işlerden dolayı sizlerin de bu uğurlu seferde bizimle olup, gaza ve cihad sevaplarından yeterli pay ve olabildiğince nasib ile hissedar ve nasipli olmak uygun, belki gerekli görünür....Ama emrimizdeki eyalete yakın olan yer ve arazi saltanat ordusuna çadır yeri olduğunda zaferrehberi askere zahire gönderme hususunda iyi gayret sarf edip, çalışma gösteresiniz." Alâuddevle dini hususlarda

---

¹⁷⁰ Sevim-Yüksel, *a.g.e.*, 67.

¹⁷¹ Danişmend, *a.g.e.*, II, 8.

titiz bir adam olmadığından Yavuz Sultan Selim'in istediği yardım için kimseyi görevlendirmemiştir.¹⁷² Alâuddevle'nin bu tutumu Osmanlı ordusunu müşkil duruma sokmuştur.

18 Temmuz'da Yassı Çemen'e varıldığında Şah İsmail'den Yavuz Sultan Selim'in mektubuna cevap gelmiştir. Şah İsmail, mektupla beraber bir miktar afyongöndermiştir. Mektupta, Yavuz Sultan Selim'in afyonu biten esrarkeşler gibi yakışsız ifadeler kullandığını belirterek neşesinin yerine gelmesi için afyon gönderdiğini yazmıştır. Şah İsmail, Yavuz Sultan Selim'in kendisiyle niçin savaşaacağını anlamadığını ve sulhtan yana olduğunu yazmıştır. Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail'i öfkelenendirip savaşa çekmek için mektubu getiren elçiyi öldürmüştür. Şah İsmail'in afyonlu mektubuna mukabil, Yavuz Sultan Selim, alaycı ifadeler kullandığı bir mektupla beraber kadın elbisesi yollamıştır.¹⁷³ Yavuz Sultan Selim mektubunda; "... Hükümdarların ellerindeki memleket, onların nikâhlısı gibidir; erkek ve yiğit olanlar, ona kendisinden başkasına elini dokundurtmazlar; halbuki bunca gündür askerimle memleketine girip ilerliyorum, hâlâ senden bir haber yok. Seni korkutmamak için askerimden 40 bin kişiyi ayırıp Sivas-Kayseri arasında bıraktım; hasma mürüvvet ancak bu kadar olur. Bundan sonra saklanıp gözükmezsen erkeklik sana haramdır, miğfer yerine yaşmak'ı ve zırh yerine çadır (çarşaf)'ı yeğleyip serdarlık ve şahlık sevdasından vazgeçesin." Yavuz Sultan Selim'in Şah İsmail'e kadın elbisesi gönderdiği mektubu budur.¹⁷⁴

Rumlu Hasan'ın tarihinde ise yukarıdaki bilgilerin tam tersi bulunmaktadır. Rumlu Hasan'a göre Şah İsmail, Sultan Selim'i öfkelenendirip savaşımaya mecbur etmeye çalışmıştır. Kadın elbisesini gönderen de Şah İsmail'dir. Aynı şekilde Rumlu Hasan'ın tarihinde Şah İsmail'in Sultan Selim'e başörtüsü gönderdiği belirtilmiştir.¹⁷⁵

Bu gelişmeler yaşanırken ordu içerisindeki Alevilerin kışkırtmasıyla bazı sıkıntılar yaşanmıştır. Safeviler'le savaşımaya gönülsüz olan yeniçeriler yiyecek ve aylarca süren yolculuğu bahane ederek kıpırdanmalara sebep olmuştur. Yavuz Sultan Selim, Azerbaycan'dan Tebriz'e kırk konaklık mesafe daha yürüyeceklerini

¹⁷² Celâl-zâde Mustafa, *Selim-Nâme*, (Haz.: Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar), Ankara, 1990, 393, 394.

¹⁷³ Danişmend, *a.g.e.*, II, 8.

¹⁷⁴ Sevim-Yücel, *a.g.e.*, 68.

¹⁷⁵ Rumlu Hasan, (*Ahsenü't Tevarih*) *Şah İsmail Tarihi* (Çev.: Cevat Cevan), Ankara, 2004, 177.

söylemesi ordu içindeki huzursuzluğun ve şikayetlerin artmasına sebep olmuştur. Yeniçeriler, Padişah'ın itimat ettiği Karaman Valisi Hemdem Paşa'yı Yavuz Sultan Selim'e daha fazla yürümek istemediklerini söylemesi için elçi olarak yollamışlardır.¹⁷⁶ Çocukluğundan beri tanıdığı ve itimat ettiği Hemdem Paşa'yı, ıssız çöllerde daha fazla ileri gidilmemesi gerektiğini söylediği için idam ettirmiş, Hemdem Paşa'nın yerine Zeynel Paşa'yı tayin etmiştir.¹⁷⁷ Yavuz Sultan Selim'in sevdiği bir Paşa'sını gözünü kırpmadan idam ettirmesi kararlılığının bir göstergesidir. Hemdem Paşa'nın idam edilmesi yeniçerilerin seslerinin kısılmasına neden olmuştur. Ayrıca bu olay Yavuz Sultan Selim'in sefere çıkmadan önce aldığı birtakım tedbirlerde haklılığını göstermektedir. Bu olaydan sonra sefere devam eden Yavuz Sultan Selim, Tercan'a vardıkları zaman Mustafa Polak ve Trabzon Valisi Mehmed Bey'i Bayburt'u fethetmesi için görevlendirmiştir. Gürcü hükümdarı Osmanlı ordusuna iki bin koyun ve bir miktar balmumu göndermiştir. Yeniçeriler Eleşgirt'e varıldığı zaman tekrar kıpırdanmaya başlamışlar ve Padişah'ın çadırına düşmanın ortada olmadığı halde bu harap beldelerde daha fazla yürümek istemedikleri beyanında mektuplar bırakmışlardır. Yavuz Sultan Selim bu mektuplara aldırış etmeyince bir sabah vakti çadırlarını sökerek Padişahın çadırına kurşun sıkacak kadar ileriye gitmişlerdir. Yavuz Sultan Selim, yeniçerileri kışkırtanları tespit ettirmiş fakat ceza vermeden sessiz kalmayı uygun görmüştür. Askerlerine, savaşmak için oldukça hararetli bir konuşma yaparak geri dönme fikrinden caydırmıştır. Bu olayın üstünden çok vakit geçmeden Şah İsmail'den mektup gelmiştir. Mektupta Şah İsmail, Hoy ilçesinde bulunduğunu ve Çaldıran Ovası'nda Osmanlı ordusunu karşılayacağını bildirmiştir.¹⁷⁸ Bu haber yeniçerilerin mahcubiyetine ve bir süreliğine sessiz kalmalarına sebep olmuştur. Ne yazık ki yiyecek sorunu devam ettiği için sessizlik her an bozulmaya müsaittir.

Yavuz Sultan Selim'in daha önce Safeviler'den esir yakalaması için görevlendirdiği komutanı esirlerle birlikte Yavuz Sultan Selim'e gelmiştir. Osmanlı, esirleri Safeviler hakkında bilgi almak için konuşturmaya çalışmıştır. Esirler, Şah İsmail'in savaşmak amacıyla Çaldıran'a doğru hareket ettiğini söylemiştir. Bu habere çok sevinen Yavuz Sultan Selim'e kısa bir süre sonra daha güzel bir haber

¹⁷⁶ Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, 33-35.

¹⁷⁷ Danişmend, *a.g.e.*, II, 8.

¹⁷⁸ Uzunçarlı, *a.g.e.*, II, 288, 289.

gelmiştir.Casusluk amacıyla Safevi tarafına gönderilen Şeyh Ahmed'i, Safeviler yakalamıştır. Kurtulmak için zekice hareket eden Şeyh Ahmed, Şah İsmail'e Yavuz Sultan Selim'in yanında olan bazı Türkmen Beyleri'nin savaş esnasında Osmanlı saflarından ayrılıp Safevi saflarına katılacağını söylemiştir. Şeyh Ahmed, yakalanmadan önce Türkmen Beyleri'nin ağzından yazdığı mektupları Şah İsmail'e gösterince Şah İsmail bu yalana inanmakla kalmamış çok sevinmiştir. Şeyh Ahmet, Şah İsmail'e söylediği yalan karşılığında serbest kalıp olanları Yavuz Sultan Selim'e söylemiş ve Yavuz Sultan Selim, duruma çok sevinmiştir.¹⁷⁹ Yavuz Sultan Selim'in üst üste gelen güzel haberlere sevinmesinin en büyük sebebi Şah İsmail'in savaş yapmak niyetinin kuvvetli olduğunu görmesidir. Yavuz Sultan Selim'in en büyük çekincesi binbir zahmetle aylarca yol katedip savaş meydanına getirdiği ordusunun karşısında düşman askerinin olmama ihtimalidir. Böyle bir ihtimalin gerçekleşmemesi için elinden geleni yapmıştır. Dolayısıyla Ali Bey ve Şeyh Ahmed'in vermiş olduğu haberler Yavuz Sultan Selim'i ziyadesiyle sevindirmiştir.Yavuz Sultan Selim ve ordusu aylarca süren yolculuğun sonunda Ağustos 1514'te Azerbaycan'ın kuzeybatısına, Van Gölü'nün kuzeydoğusuna kalan Çaldıran Ovası'na vardılar.¹⁸⁰ Yavuz Sultan Selim devlet adamlarıyla toplantı yaparak onların görüşlerini almıştır. Bazı devlet adamları askerlerin yorgun olduğunu söyleyerek hemen savaşmayıp dinlenmelerinden yana görüş bildirmiştir.Rumeli Defterdarı Pirî Mehmed Çelebi ise asker içerisine kendini gizlemiş olan Şiîler olduğu için dinlenmeden savaşa başlanması gerektiğini söylemiştir.Yavuz Sultan Selim, Mehmed Çelebinin görüşünü makul bularak beğenmiş ve bu doğrultuda harekete karar vermişlerdir. Birbirleriyle çarpışmak için Çaldıran Ovası'nda hazır bulunan iki tarafın asker sayısı birbirine yakındır. İki tarafta da seksen ila yüz bin civarında asker mevcuttur.¹⁸¹ Sayıları birbirine yakın olsa da iki tarafın şartları eşit görülmemelidir. Osmanlı ordusu, yorgun ve bitkin bir haldedir. Safevi ordusunun askerleri, aylarca yolculuk yapmadığı ve yiyecek sıkıntısı çekmediği için daha zindedir.

Soy bakımından hem Osmanlı ordusu hem de Safevi ordusunun büyük ölçüde birbirine benzediğini söyleyebiliriz. Safevi ordusunun büyük bir kısmını Ustaclu,

---

¹⁷⁹ Münecimbaş, *a.g.e.*, II, 157.

¹⁸⁰ Sevim-Yücel, *a.g.e.*, 68.

¹⁸¹ Danişmend, *a.g.e.*, II, 9.

Rumlu,Kaçar, Musullu, Tekelü, Bayburd'lu, Çapan'lu, Dulkadirli, Varsak, Afşar, Karacadağ ve Karamanlı Türkmenlerden oluşmaktadır.¹⁸²

Osmanlı ordusunun savaş düzeni şöyledir: Sağ kanatta Anadolu Beylerbeyi Hadım Sinan Paşa, sol kanatta Rumeli beylerbeyi Hasan Paşa, Yavuz Sultan Selim, Yeniçeriler, Topçu, Cebeci ve Kapıkulları merkezde konuşlanmışlardır. Yeniçerilerin önünde sağ kolda Anadolu azapları, sol kolda Rumeli azapları konuşlandırılmıştır. En önde ise zarbazan topları dizilmiştir. Safevi ordusunda sağ kanatta Durmuş Han Şamlu, Nur Ali Halife ve diğerlerini, sol kanada Ustacluğlu Mehmed Han'ı konuşlandırmıştır. Osmanlı ordusunun yorgunluğuna mukabil Safevi ordusunda toplar bulunmamaktadır.¹⁸³ Şah İsmail'in savaş düzeni ise şöyledir; Merkezde yerine vekil olarak Necm i Sani Mir Abdalbaki ve Kazasker Mir Seyyid Şerif'i konuşlandırmıştır. Sol kanada Diyarbekir Valisi Ustaclu Mehmed Han'ı konuşlandırmıştır. Kendisi ise sağ kanatta yer almıştır. İki ordu da savaş düzenini almış savaşmaya hazır bir vaziyette beklemektedir. Şah İsmail, Osmanlı'nın merkezi konuşlanmasını güçlü görünce merkezden saldırmaktan vazgeçmişlerdir. Safevi ordusu Osmanlı'nın sol kanadından saldırmaya başlamışlardır. Safeviler'in sol kanada hücum etmesiyle şiddetli bir savaş başlamıştır. Savaşın şiddetinden Şah İsmail yedi defa atını değiştirmiştir. Ustaclu Mehmed Han, sağ kanattaki zayıflığı farkedip sol kanattan Osmanlı ordusuna yüklenmiştir. Sağ kanattaki Osmanlı kuvvetlerinin zor durumda kalmasına rağmen Sinan Paşa yerinden kımıldamamış ve önündeki topçulara kendisi olmadan topları ateşlememesini tembihlemiştir. Kızılbaşların topların menziline girmesini bekleyen Sinan Paşa, Kızılbaşların top menziline girdiklerini görünce topların ateşlenmesi emrini vermiştir. Bu emirden sonra birçok Kızılbaş hayatını kaybetmiştir.¹⁸⁴ Bu arada Osmanlı ordusu da bazı hasarlar almış önemli kayıplar vermiştir. Malkoçoğlu Bali Bey'in evlatları Ali Bey ve Tur Ali Bey, Mora Valisi Hasan Bey, Perviz Bey, Süleyman Paşa, Yörgüçoğlu Mustafa Bey ve biraderi İskender Bey şehit düşmüştür.¹⁸⁵

---

¹⁸² Büyükyıldırım, *a.g.e.*, 49.

¹⁸³ Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi* (Terc.: Mümin Çevik), I-XVIII, Üçdal Hikmet Neşriyat, "tarihsiz", IV, 144-148.

¹⁸⁴ Münecimbaşı, *a.g.e.*, II, 158,159.

¹⁸⁵ Münecimbaşı, *a.g.e.*, II, 159.

Safevi ordusunun sol kanada yüklenmesi sonucu Hasan Paşa ölmüştür. Sol kanattaki başarısızlığın temel sebebi topların zamanında ateşlenememesidir. Topların zamanında ateşlenememesinin sebebi ise azap askerlerinin topların önüne yerleştirilmiş ve savaş esnasında bu durumu düzeltmenin zaman almış olmasıdır. Sağ kanattaki Hadım Sinan Paşa ise topları zamanında ateşlemesi neticesinde Ustacluğlu Mehmed Han'ın ölümüne sebep olmuştur. Ustacluğlunun ölmesiyle beraber kuvvetleri dağılmıştır. Yeniçerilerin tüfekleri ateşlemesi neticesinde sağ kanatta başarı gösteren Safevi kuvvetleri de dağılmıştır.¹⁸⁶ Hasan Paşa'nın yaralanıp şehit düşmesiyle beraber sağ kanattaki bazı yeniçeriler de kaçan Kızılbaşların peşlerinden gitmiştir. Yavuz Sultan Selim, Kızılbaşları takip edenlere destek olsun diye askerlerden bazılarını göndermiştir. Bu esnada Kızılbaşlar, Osmanlı kuvvetlerinin arkasından saldırmaya çalışmışlardır. Kızılbaşlar, bu planını tatbik ederken deve ve arabalara düşmüş, atların ipleri ayaklarına dolanmış böylece Osmanlı askerleri de onları rahatlıkla etkisiz hale getirmiştir. İki omuzundan yaralanan Şah İsmail'in atı da çamura saplandığı için yere düşmüştür. Osmanlı askerleri yerdeki Şah İsmail'in etrafını çevirince Sultan Ali adındaki mukarribi imdadına yetişmiştir. Sultan Ali kıyafeti ve fiziksel özelliği ile Şah İsmail'e benzemektedir. Sultan Ali bu benzerliğini Şah'ını kurtarmak için tereddüt etmeden kullanmıştır.¹⁸⁷

Savaşta kurşunla yaralanan Şah İsmail, yakalanacağı esnada yanındaki subaylardan Mirza Sultan Ali, "Şah benim." demiştir. Hızır Şah, adındaki bir Safevi bunu fırsat bilerek Şah İsmail'e atını vererek kaçmasını sağlamıştır. Şah İsmail yaralı olarak kurtulmayı başarmış ancak gözdesi Taçlı Hanım dahi her şeyini savaş meydanında bırakmıştır. Yavuz Sultan Selim, kısa bir süre sonra Tebriz'i fethetmiş ve orada bir hafta kalmıştır. Tüccar, sanatkar, zanaatkar erbabından bin kişiyi İstanbul'a göndermiştir. Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail'i tam olarak ortadan kaldırmak için Karabağ'da kalıp ertesi sene tekrar savaşmayı planlamaktadır. Karabağ'a doğru giderken bazı kişilerin askeri kışkırtmalarından dolayı ordu içerisinde tekrar kıpırdanmalar başlayınca kışı Amasya'da geçirmek için Amasya'da kalmıştır. Yavuz Sultan Selim'in asıl niyeti Şah İsmail'i tamamen ortadan

---

¹⁸⁶ Sevim-Yücel, *a.g.e.*, 69.

¹⁸⁷ Münecimbaşı, *a.g.e.*, II, 159,160.

kaldırmaktır. Yeniçerilerin, Amasya’da Divanı Humayun’un önünde toplanarak isyan etmeleri padişahın askerlerine güvenini zedelemiştir. Kışı geçirip ertesine Şah İsmail’i bitirme fikrinden vazgeçmiştir. Bıyıklı Mehmed Paşa’yı yollayarak Kızılbaşlar için önemli olan Kemah Kalesi zapt edilmiştir.¹⁸⁸

Sultan Selim, kaçan Kızılbaşların takip edilmemesini ve yağma yapılmamasını emretmiştir. Sultan Selim’in Kızılbaşların takibini yasaklaması tuzağa düşürülme ihtimaline karşı aldığı bir tedbir olarak düşünülmektedir.¹⁸⁹

“Muradı dine yardım etmektir sadece, kimsenin malına ve mülküne göz dikmedi. Tebriz’de şahların tahtına oturmadı, onların malını mülkünü alıp götürmedi...”¹⁹⁰

2.6.Çaldıran Savaşı’ndan Sonra Şah İsmail

Çaldıran savaşında kendisine sadık olan adamlarının yardımıyla yaralı olarak kaçmayı başaran Şah İsmail, kendisini Osmanlı Devleti’yle savaşmayateşvik edenlere öfkelenmiştir. Kaçtıktan sonra bir tepeden Osmanlı askerlerinin nizamını görmüş ve çok üzülmüştür. Osmanlı askerleri sanki hiç savaşmamış gibi düzgün bir nizamdayken, kendi ordusu darmadağın olmuştur. Tebrize doğru yol alırken savaştan sağ kurtulan bazı askerleri Şah İsmail’e katılmıştır. Kızılbaşlar, savaşta gayretlerini artırmak ve daha hırslı cengetmek için savaş meydanınaeşlerini de götürmüşlerdir. Şah İsmail’in gözdesi Taçlı Hanım’ın da Osmanlı’ya esir düştüğü ile ilgili vesikalar bulunmaktadır.¹⁹¹

Şah İsmail’in gözdesinin Osmanlı’ya esir düşmesi onu ayrıca üzümüştür.Şah İsmail’in perişan halini gören yaşlı bir kadın ona ikramda bulunarak dinlenmesini sağlamıştır. Yaşlı kadın, “Niyetini değiştir ki hayır bulasın.” diyerek nasihatte bulunmuştur. Yıllarca Şah İsmail’in zulmünden korkan Tebriz halkı onun perişan haline alaycı bir nazarla bakmışlardır.Şah İsmail bu hale düşmekten büyük hüzn

¹⁸⁸Sevim-Yücel,*a.g.e.*, 69-70.

¹⁸⁹ Rumlu Hasan, *a.g.e.*, 183.

¹⁹⁰ İdris-i Bidlîsî, *a.g.e.*, 265,266.

¹⁹¹ Bkz:*Topkapı Sarayı Müzesi Saray Arşivi*, TSMA.E. 276-40.

yaşamıştır. Tebriz'den de Dergüzin'e kaçmıştır.¹⁹² Şah İsmail, savaştan sonra sağ kalan askerleriyle sığınacak yer aramıştır.¹⁹³

Şah İsmail, Yavuz Sultan Selim'ebirtakım hediyelerle birlikte elçiler göndererek sulh yapmak ve zevcesinin teslim edilmesini istemiştir. Yavuz Sultan Selim ise Şah İsmail'in tüm isteklerini reddetmekle kalmamış elçilerin bir kısmını Yeni Hisar diğer kısmını da Dimetoka'da hapsettirmiştir.¹⁹⁴

Yavuz Sultan Selim, Çaldıran Savaşı öncesi Şah İsmail'i destekleyen bazı Kürt beylerine ikramlarda bulunarak gönüllerini almıştır. Kürt beylerinin tamamı Yavuz Sultan Selim'in tarafına geçmiştir.¹⁹⁵ Şah İsmail, Çaldıran Savaşında ölmemiştir ancak eski ihtişamını hızla kaybetmiştir.

Şah İsmail'in doğuda hakim olduğu yerler Çaldıran Savaşı'ndan sonra Osmanlı Paşaları tarafından temizlenerek Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Diyarbakır da Kızılbaşların etkinliğinin yoğun olduğu bir şehirdir. Çaldıran Savaşı sonrası Şah İsmail bu şehirdeki etkinliğini de kaybetmiştir. Kürt beylerinin Osmanlı'ya katılması Şah İsmail'i öfkelenmiştir. Kürt beylerinden bazılarını hapse atarak beyliklerine son vermiştir. Şah İsmail savaştan önce de sünnî olduklarından Doğu Anadolu'da Kürt beyliklerinin varlığından rahatsızlık duymaktadır. Bu beyliklerin Osmanlı tarafına geçmesini hazmetmeyerek onları cezalandırmıştır. Şah İsmail'in zulmüne uğrayan bu beyliklere Yavuz Sultan Selim izzeti ikramda bulunarak onların gönüllerini kazanmıştır.¹⁹⁶

Çaldıran Savaşı İran'ın Anadolu hakimiyetini kaybetmesine sebep olmuştur. Yavuz Sultan Selim'in tekrar İran üzerine yürüyememesi Şah İsmail'in güneye çekilerek varlığını sürdürmesine sebep olmuştur. Çaldıran Savaşı'ndan sonra iki devlet büyük bir savaş için bir daha karşı karşıya gelmemişlerdir. Zaman zaman Anadolu'da saklanmayı başaran Kızılbaşların etkisiyle küçük çaplı çatışmalar yaşanmıştır.¹⁹⁷ Şah İsmail'in Çaldıran yenilgisinden sonra ihtişamı diğer devletler

¹⁹² Müneccimbaşı, *a.g.e.*, II, 160-161.

¹⁹³ Bkz: *Topkapı Sarayı Müzesi Saray Arşivi*, TSMA.E. 592.15.

¹⁹⁴ Müneccimbaşı, *a.g.e.*, II, 165.

¹⁹⁵ Müneccimbaşı, *a.g.e.*, II, 165, 166.

¹⁹⁶ Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, 48.

¹⁹⁷ Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, 46.

arasında da azalmıştır. Şah İsmail'in ne Osmanlı'ya ne de Memlûkler'e elçi yollamaya yüzü kalmamıştır.¹⁹⁸

Eski ihtişamlı gücüne kavuşmak arzusunu taşıyan Şah İsmail, son olarak Yavuz Sultan Selim'in ölüm haberini aldığı zaman ümitlenmiştir. Osmanlı'nın Çerkez Canbert'le arasının açılmasını fırsat bilen Şah İsmail, savaş hazırlığı yapmıştır. Şah İsmail'in savaş hazırlığını istihbarat alan Kanuni Sultan Süleyman durumu Ferhat Paşa'ya habervermiştir. Ferhat Paşa, Çerkez Canbert isyanını bastırması için dönmeğe. Haberi alan Ferhat Paşa birkaç gün Kayseri'de beklemiştir. Şah İsmail, Osmanlı ordusunun top ve tüfeklerinin olduğunu öğrenmesi üzerine savaştan vazgeçmiştir.¹⁹⁹

Osmanlı Devletine karşı büyük bir öfke duyan Şah İsmail hertürlü yolu denemiştir. 1518 yılında Alman İmparatoru'na Osmanlı'ya karşı ittifak kurmak istediği bir mektup göndermiştir. Mektubunda, Alman İmparator'a Osmanlı Devleti için "ortak düşman" tanımını kullanmıştır. Şah İsmail'in bu mektubuna olumlu cevap gelmiştir. Ancak mektup Tebriz'e 1525'te ulaşmıştır. Şah İsmail ise 1524'te ölmüştür. 1525 tarihinde Kanuni Sultan Süleyman ile Şah Tahmasb dönemi yaşanmaktadır.²⁰⁰

2.7.Çaldıran Savaşından Sonra Yavuz Sultan Selim'in Faaliyetleri

23 Ağustos 1514 Çaldıran Ovası'nda yapılan savaş Osmanlı'nın zaferiyle sonuçlanmıştır. İki taraf da bu savaşta önemli kayıplar vermiştir. Özellikle Safeviler'in can ve mal kaybı daha çok olmuştur. Ancak Şah İsmail'in yaralı da olsa savaştan sonra kaçması Safevilerin varlığını sonlandıramamıştır. Bir müddet saklandıktan sonra Şah İsmail, Safevi Devleti'nin varlığını devam ettirmiştir.

Savaş en çok Osmanlı askerlerini zorlamıştır. Mart 1514'te başlayan sefer 22 Ağustos'a kadarsürmüştür. Düşmanın karşılmasına çıkmaması Osmanlı askerlerinin asabını bozmakla kalmamış, yaklaşık yüz kırkıbinden oluşan orduda gıda sorunları da başgöstermiştir. Aylarca yapılan yolculuğa rağmen fitne çıkması endişesiyle savaşa

¹⁹⁸ Bkz: *Topkapı Sarayı Müzesi Saray Arşivi*, TSMA.E. 747-63.

¹⁹⁹ Celalzade Mustafa Çelebi, *Tabakatülmemalik ve Derecatülmemalik (Osmanlı İmparatorluğunun Yükselme Devrinde Türk Ordusunun Savaşları ve Devletin Kurumu İç ve Dış Siyaset)* (Terc.: Sadettin Tokdemir), İstanbul, 1937, 10.

²⁰⁰ Saray, *a.g.e.*, 28, 29.

dinlenmeden girmek zorunda kalmışlardır. Yavuz Sultan Selim'in öngörüsü ile sefere çıkmadan aldığı ve sefer esnasındaki tedbirler Osmanlı'ya zafer kazandırmıştır. Çaldıran Zaferi'nin kazanılmasında birçok faktör sebep gösterilebilir. Ancak Osmanlı ordusunda bulunan ateşli silahlere önemli sebeplerden birisidir.

Çaldıran Zaferi'nden sonra Yavuz Sultan Selim'in ilk yaptığı şey Tebriz'e girmektir. 25 Ağustos'ta Tebriz'e hareket etmiştir. Kendisinden önce İdris-i Bitlisi, Dukakinoğlu Ahmed ve Defterdar Piri Çelebi Tebriz'e varmıştır. Halk, Yavuz Sultan Selim'in gelişini sevinçle karşılamıştır. Tebriz'de Safeviler'den zarar gören camileri tamir ettirip tekrardan ibadete açtırmıştır. Yavuz Sultan Selim adına hutbe okutulmuştur.²⁰¹ Yavuz Sultan Selim, adil ve cömert tutumunu Mısır'dan dönüşünde de göstermiştir. Halka zulüm yapan devlet adamlarını cezalandırmıştır.²⁰² Yavuz Sultan Selim'in camileri onartması yıllarca Şah İsmail'in zulmü altında ezilen Sünnî halkı oldukça sevindirmiştir. Okutulan hutbe, Safeviler'in merkezi konumundaki Tebriz'de üstünlüklerini kaybettiklerinin nişanesi olmuştur.

Yavuz Sulatan Selim, Tebriz ziyaretinde yaklaşık bin kadar ilim adamı ve sanatçıyı yanına alarak dönüşte İstanbul'a götürmüştür. Yavuz Sultan Selim'in İstanbul'a götürdüğü ilim adamı ve sanatçıları Şah İsmail, Horasan'dan getirtmiştir.²⁰³

Tebriz'de dokuz gün kalan Yavuz Sultan Selim, emniyet amaçlı daha fazla kalmak istememiş, Karabağ'a doğru hareket etmiştir. Karabağ'a giderken Aras nehrinden geçiş esnasında suların coşkunluğundan dolayı ordu birhayli zorluk çekmiştir. Her fırsatta isyan etmeye meyilli olan yeniçeriler bunu da bahane ederek söylenmeye başlamışlardır. Bu yüzden Yavuz Sultan Selim kışı Karabağ'da geçirmekten vazgeçmiştir.²⁰⁴

Yeniçerilerin Karabağ yolunda bile huzursuzluk çıkarması Yavuz Sultan Selim'i kışı geçirmek amacıyla Amasya'ya kadar getirmiştir. Seferden beri yeniçerilerin çıkarmış olduğu huzursuzluklar Yavuz Sultan Selim'i rahatsız etmektedir. Bu huzursuzlukların mütemadiyen çıkması padişahın dikkatinden

---

²⁰¹ Danişmend, *a.g.e.*, II, 11.

²⁰² Bkz: *Topkapı Sarayı Müzesi Saray Arşivi*, TSMA.E. 746-82.

²⁰³ Cemil Hakyemez, *Osmanlı-İran İlişkileri ve Sünni-Şii İttifakı*, İstanbul, 2014, 15.

²⁰⁴ Danişmend, *a.g.e.*, II, 11.

kaçmamış, uygun bulduğu vakitlerde yeniçerileri kışkırtanları cezalandırmıştır. Yeniçerilerin, Amasya’da Divanı Humayun önünde toplanarak isyan etmeleri Yavuz Sultan Selim’i harekete geçirmiştir. Yavuz Sultan Selim, Yeniçerilerin isyanlarında ihmali olduğunu düşündüğü Dukakinoğlu Ahmed Paşa’yı idam ettirmiştir.²⁰⁵ Yeniçerilerin ve bazı devlet adamlarının aklını çelmesi sonucu beraber büyüdüğü, çok sevdiği Hemdem Paşa’yı daha fazla ilerlemelerinin uygun olmadığını söylediği için tereddüt etmeden idam ettirdiğini daha önce belirtmiştik. Yavuz Sultan Selim, sert tabiatından dolayı günümüzde bile eleştirilmiştir. Savaş öncesi kırkbin Kızılbaş’ı tespit ettirerek bir kısmını hapsedmesi, bir kısmını öldürtmesi çoğu insanın Yavuz Sultan Selim’i zalimlikle suçlamasına sebep olmuştur.Savaş yolculuğu boyunca yeniçerilerin her fırsatı değerlendirip isyan çıkarmaya çalışması, üstelik padişahın güvendiği devlet adamlarının yeniçerilerin isyanlarını içten içe desteklemesi Yavuz Sultan Selim’i sert tedbirler almaya mecbur bırakmıştır.Hemdem Paşa’nın idam edilmesi sürecinden başlayan sert tedbirler, Çaldıran Zaferi’ne kapı aralamıştır.Yavuz Sultan Selim’in en baştan beri niyetinin Şah İsmail’i bitirmek olduğunu da daha önce belirtmiştik. Bu amaçla seneye tekrar Şah İsmail’in üzerine yürümek niyetindeyken askerine olan güvensizliği Çaldıran Zaferi’yle yetinmesine sebep olmuştur. Güçlü bir padişah olan Yavuz Sultan Selim’i bile zorlayan devşirme yeniçeri ocağı, belkide daha büyük zaferlerin en büyük engeli olmuştur.

Askerin isteksizliğinden dolayı Şah İsmail’e yeni bir sefer düzenlemekten vazgeçen Yavuz Sultan Selim, doğu ve güneydeki Bayburt,Kemah,Kiğı, Erzincan gibi yerleri Kızılbaşlardan almakla yetinmiştir. Diyarbakır’ın Osmanlı topraklarına katılması bir hayli önem arz etmektedir. Diyarbakır, Şah İsmail’in faaliyetlerinin yoğun olduğu bir şehirdir. Bu yüzden İdris-i Bitlis’i şehre önceden gönderilerek sulh ile şehir teslim alınmıştır. Fakat Şah İsmail, Osmanlı ordusu şehirden ayrılınca adamları vasıtasıyla saldırmıştır. Şah İsmail’in göndermiş olduğu saldırganlarla mücadele edilmiş Diyarbakır’ın yanında Mardin, Siirt, Bitlis gibi yerler de Osmanlı topraklarına katılmıştır.Çaldıran zaferinden sonra Osmanlı’yı zor durumda bırakan Dulkadiroğlu Alâuddevle de unutulmamıştır. Osmanlı’nın yiyecek kaynaklarına saldırıda bulunmuş olan bu beylik, cezasız kalmamıştır. Siyasi bir hamle olarak,Şehsuvaroğlu Ali Bey, Kayseri ve Bozok sancaklarına atanmıştır. Ali Bey’in

---

²⁰⁵Hammer, *a.g.e.*, IV, 153-155.

babası Şehsuvaroğlu'nundaha önceden bir Dulkadiroğlu Bey'i olmasından dolayı bu olay Alâuddevle tarafından tehdit olarak algılanmıştır. Alâuddevle panikleyerek Memlûk Sultanı Kansu Gavri'den yardım istemiştir. Yavuz Sultan Selim, Ali Bey'e Alâuddevle'den alacağı her toprağı kendisine vereceğini söylemiştir. Osmanlı'ya bağlı kalacağı sözü karşılığında Ali Bey'e askeri yardımda bulunulmuştur. Yavuz Sultan Selim bu hareketiyle Alâuddevle'nin Dulkadiroğlu hakimiyetine son vermiştir. Böylece Osmanlı Devleti Alâuddevle'yi cezalandırmıştır. Yavuz Sultan Selim, sefer boyunca sorun çıkararak ve Yeniçerileri kıskırtanları unutmamıştır. Temmuz 1515'de vezirlerinden başlayarak bizatihi kendisi sorgulamayı yapmıştır. Bazen birkaç kere çağırıp sorguladıkları olmuştur. Bazılarını hapse attırıştır. Tahkikat bitince Yeniçerileri kıskırtanları tespit etmiştir. Askeri kıskırtanların Kazasker Cafer Çelebi, ikinci vezir İskender Paşa ve Sekbanbaşı Osman Ağa'nın oldukları tespit edilmiştir. Bu kişiler Divanı Hümayun önünde boyunları vurdurulmak suretiyle idam edilmiştir.²⁰⁶

2.8.Çaldıran Savaşı'nın Sonuçları

Osmanlı Devleti ve İran komşu iki devlettir. Bu iki devlet, kültür ve tarih olarak oldukça köklüdür. Coğrafyalarının yakın olmasından dolayı birbirlerinin kültürlerinden etkilenmişlerdir.

Selçuklular'dan beri Türkler ve İranlılar arasında sürekli bir etkileşim olmuştur. İranlı ve Türk mimarlar Selçuklular döneminde Türk-İran kültürünü sentezleyen bir mimari ortaya koymuşlardır. Özellikle İran dili Türkler tarafından oldukça beğenilmiştir. Osmanlı Devleti de Farsça'yı şiir ve edebiyatta yoğun şekilde kullanmıştır. Bu iki devlet, idari işlerinde bile zaman zaman birbirinin etkisinde kalmıştır. Moğol istilasının, Türk-İran kültürünün birbirine sentezlenmesinde büyük payı olmuştur. Moğol zulmünden kaçan birçok Türk ve İranlı, İran üzerinden Anadolu'ya gelmiştir. Anadolu'ya kaçan İranlılar, Anadolu'da İran kültürünün hakim olmasına sebebiyet vermiştir. İki millet arasındaki kültürel kaynaşma Safeviler döneminde farklı bir boyuta geçmiştir. Safeviler, yayılmacı politikasıyla bölgede giderek güçlenmiş, Anadolu'yuda etkisi altına almıştır. Bu durumdan Osmanlı Devleti rahatsızlık duymuştur. Osmanlı kültürünün etkisinden kurtulmak isteyen

---

²⁰⁶ Sevim-Yücel, *a.g.e.*, 70, 71.

Safeviler Şîî-Kızılbaş inancını ön plana çıkarmıştır. Osmanlılardan farklı olmak için bu inanç sistemini İran'ın resmi mezhebi haline getirmişlerdir. Anadolu'yu İslamlaştırmak için kurulan Sufi ekoller ve tarikatlar Safevilerin Şîileştirme faaliyetlerine zemin hazırlamıştır. Şah İsmail'in adamlarının Anadolu'da kendilerini tarikat şeyhi gibi tanıtırak taraftar kazandığını daha önce belirtmiştik. Her iki devlet de bulunduğu topraklarda güçlü ve bağımsız rakip olsun istememektedir. Şah İsmail'in Safeviler'in başına geçmesiyle güçlenmiş ve Osmanlı için tehdit oluşturmaya başlamışlardır. Şah İsmail'in Osmanlı topraklarına gönderdiği şeyh görünümü casuslar Osmanlı'nın onları tehdit olarak görmesinde haklı olduğunun kanıtıdır. Şah İsmail, Osmanlı'yla mücadele edebilmek için katı bir Şîî inancını tercih etmiştir.²⁰⁷ Osmanlı ile mücadele için tercih ettiği bu yöntem Türk-İran ortak kültürüne zarar vermiştir. İki devlet 23 Ağustos 1514'te Çaldıran Ovası'ndan kanlı bir savaş yapmıştır. Bu savaş Osmanlı'nın zaferiyle sonuçlanmıştır ancak Safeviler'i ortadan kaldıramamıştır.

Çaldıran Savaşı'nın en önemli sonucu Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin Osmanlı hakimiyetine girmiş olmasıdır.²⁰⁸ Çaldıran Savaşı'yla Doğu Anadolu'da Erzincan ve Erzurum gibi merkezi şehirlere de sahip olunmuştur. İran'a yönelik baskılar arttırılmıştır.²⁰⁹ Doğu ve Güneydoğunun alınmasında askeri başarının yanısıra dönemin alimlerinden İdrisi Bitlisi'nin de katkısı büyüktür. Bitlis'te doğmuş olan İdris-i Bitlisi, Kürt halkının huyunu suyunu iyi bilmektedir. Bundan dolayı İdris-i Bitlisi, Yavuz Sultan Selim'in emriyle Kürt Beyleriyle görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmelerde İdris-i Bitlisi, Kürt Beylerini Şah İsmail'e itaatten çıkmaları için ikna etmiştir. İdris-i Bitlisi'nin yaptığı bu görüşmeler kısa zamanda meyvelerini vermiş, Amid, Bitlis, Hasankeyf gibi yerlerde Şah İsmail'e karşı ayaklanma başlamıştır.²¹⁰ İdris-i Bitlisi, Kürt Beylerini ikna etmek için Osmanlı Devleti adına vermiş olduğu vaatlerin unutulması endişesini taşımaktadır. Bu endişesini şu dizesiyle belirtmiştir; “Muradını alamayanın ümitli bekleyişi ölümden

---

²⁰⁷ Hakyemez, *a.g.e.*, 13-17.

²⁰⁸ Remzi Kılıç, “Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Seferi ve Sonrası Gelişmeler (1514-1517)”, “y.y.” “tarihsiz”, 13-31.

²⁰⁹ Allouche, *a.g.e.*, 134.

²¹⁰ Hammer, *a.g.e.*, IV, 165, 166.

farksızdır”²¹¹İdris-i Bitlisi'nin endişesi gerçekleşmemiştir. Yavuz Sultan Selim, kendisine itaat eden Kürt Beyleri arasında birliğin ve güvenin olmasını amaçlamıştır. İdris-i Bitlisi'nin çalışmalarının yanısıra Bıyıklı Mehmed Paşa'nın kumandanlığında eski adı Âmid olan Diyarbakırve çevresi Osmanlı topraklarına katılmıştır.²¹² Tebriz-Halep ve Tebriz- Bursa yolu Osmanlı Devleti'nin hakimiyetine girmiştir.²¹³

Çaldıran Savaşı'yla Anadolu'daki Şîî-Kızılbaş yayılmacılığı etkisini kaybetmiştir.Şah İsmail, taraftarları onu yenilmez olarak görmekteydiler. Bu savaş, Şah İsmail'in yenilmez olduğu algısını değiştirmiştir.Çaldıran'da mağlup olan Şah İsmail'in müritleri büyük bir hayal kırıklığı yaşamıştır. Şah İsmail'i “Ahir Zaman İmam'ı” olarak görmekteydiler. Onun savaşta yenilgiye uğraması Şah İsmail'e olan güveni zedelemiştir. Şah İsmail'e inanan Türkmenler de bu güvensizliği yaşamıştır. Bir süre sonra Şah İsmail ve bazı Türkmen kabileleri arasında sorunlar çıkmıştır.Şah İsmail, bu sorunları Türkmenleri katlederek çözmeye çalışmıştır.²¹⁴

Çaldıran Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti Anadolu'daki hakimiyetini sağlamlaştırmanın yanısıra İran ve Mısır'a karşı üstün bir konuma geçmiştir. Şah İsmail yenilginin üzüntüsüyle tekrar eski konumunu elde etmek için birçok yol denemiştir. Haçlılarla bile işbirliğine razı olmuştur. Ancak Midyat'a pirince giderken elindeki bulgurdan olmuştur. Şah İsmail, Hürmüz Boğazı'nın hakimiyetini Portekiz'e kaptırmıştır.²¹⁵

Çaldıran Zaferi'nden sonra Yavuz Sultan Selim, “Şah” unvanını kullanmaya başlamıştır.Yavuz Sultan Selim, yeni unvanını “Sultan Selim Şah” olarak sikkelere bastırmıştır. Yavuz Sultan Selim'den sonraki sultanlarda kendi isimlerine “Şah” unvanını ekleyip sikkelere bastırmayı sürdürmüşlerdir. Bu tür sikkelere “Şâhî” denilmiştir.²¹⁶

---

²¹¹ Vural Genç, “İdris-i Bidlisi'nin II. Bayezid ve I. Selim'e Mektupları”,*Osmanlı Araştırmaları TheJournal OfOttoman Studies*, 47, İstanbul, 2016, 171, 172.

²¹² Hammer, *a.g.e.*, IV, 168, 169.

²¹³ Mustafa Çetin Varlık, “Çaldıran Savaşı”,*DİA*, İstanbul, 1993, VIII, 195.

²¹⁴Serkan Tafloğlu,“İran Türk Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Türk Tarihine Stratejik Etkisi” *Turan Stratejik Araştırmalar Dergisi*, IV-13, www.turansam.org, Erişim tarihi: 11.12.2017, 2012, 113.

²¹⁵ Tafloğlu, *a.g.m.*,IV-13, 112, 113.

²¹⁶ Varlık, *a.g.m.*,VIII, 195.

2.9. Yavuz Sultan Selim'in Ölümü Ve Celali İsyamları

Yavuz Sultan Selim, Çaldıran Savaşı'ndan sonra Memlûkler'e bağı Dulkadiroğulları'na son vermiştir. Bu durum Memlûk Sultanı Kansu Gavri'yi oldukça tedirgin etmiştir.

Yavuz Sultan Selim, Çaldıran Zaferi'nden sonra ikinci hedef olarak Memlûkler'i seçmiştir. Ancak bu niyetini belli etmemek için Kansu Gavri'ye övgü dolu mektuplar ve hediyeler göndermiştir. Amacının İran üzerine tekrar yürümek olduğu izlenimini vermeye çalışmıştır. Yaşından dolayı oldukça tecrübeli olan Kansu Gavri nihayetinde İranın kendisine geleceğini düşünmektedir. Bu yüzden Kansu Gavri, Yavuz Sultan Selim'e doğrudan olumsuz bir davranışta bulunmamıştır. Ancak Şah İsmail'le ittifaktan dakaçınmamıştır. Yavuz Sultan Selim'e isyan eden Şehzade Ahmet'in oğlu Kasım'ı ülkesine kabul etmiştir. Yavuz Sultan Selim, bu iki durumu sebep göstererek Memlûkler'le savaşmaya karar vermiştir. Bu gelişmeler neticesinde 24 Ağustos 1516'da Merc-i Dabık'ta yapılan savaşı Osmanlı Devleti kazanmıştır. Osmanlı Devleti kılıç kullanmadan Halep'i almıştır. Halep'ten sonra Hama, Humus ve Dimeşk de alınmıştır.²¹⁷

Kansu Gavri'den sonra yeğeni Tumanbay, Memlûk tahtına oturmuştur. Yavuz Sultan Selim, Tumanbay'a elçi göndererek sulh yapmak istediğini kabul ederse Gazze'den Mısır'a kadar olan toprakların valiliğine getirileceğini bildirmiştir. Devlet adamlarının kışkırtmaları neticesiyle Tumanbay elçiyi öldürmüştür. Bu gelişmenin ardından Yavuz Sultan Selim, Tumanbay'la savaşmaya karar vermiştir. 22 Ocak 1517'de başlayan Ridaniye Savaşı iki gün sonra Osmanlı'nın galibiyetiyle son bulmuştur.²¹⁸

Önce İran sonra Mısır'ı dize getiren Yavuz Sultan Selim, Osmanlı topraklarını oldukça genişletmiştir. Savaşlarda elde edilen ganimetlerde Osmanlı hazinesini doldurmuştur.

Yavuz Sultan Selim, tahtı babasından devraldığında Osmanlı toprakları 2.373.000 km²'dir. Bu toprakların yaklaşık 596.000km²'si Anadolu'da 1.777.000 km²'si Balkanlar ve Avrupa'yı kapsamaktadır. Yavuz Sultan Selim, tahtda kaldığı

---

²¹⁷ İsmail Yiğit, *a.g.e.*, 68.

²¹⁸ Yiğit, *a.g.e.*, 69.

sekiz yılda babasından kalan toprakları yaklaşık olarak 2,5 kat büyütmiştir. Yavuz Sultan Selim, vefat ettiğinde geride, 1.702.000 km²'si Avrupa'da 1.905.000 km²'si Asya'da, 2.950.000 km²'si Afrika'da olan 6.557.000 km² toprak bırakmıştır.²¹⁹

Yavuz Sultan Selim, sekiz yıl kaldığı Osmanlı tahtında devlet için tehdit gördüğü bütün unsurları yok etme politikasıyla hareket etmiştir. Bu politikasında büyük oranda başarılı olmuştur. Yavuz Sultan Selim'in Anadolu'daki kırk bin Kızılbaş'ı öldürtmek ve hapse attırmak suretiyle etkisiz hale getirttiğini daha önce belirtmiştik. Şah İsmail'e karşı zafer kazanmasının nedenlerinden birisi bu yaptırımıdır. Ancak Yavuz Sultan Selim, bütün tedbirlerine rağmen ömrünün son yılında bir Kızılbaş isyanına şahit olmuştur.

Yıllarca Safevi dâileri Osmanlı topraklarında propaganda yapmış halkın inancına Şîh-Kızılbaş tohumları serpmişlerdir. Ne kadar tedbir alınsa da bu tohumların filizlerini tamamen söküp atmak kolay bir iş değildir.

Yavuz Sultan Selim, döneminin son Kızılbaş ayaklanmasını, Bozoklu Celâl yapmıştır. Bozoklu Celâl, daha önceki Safevi dâilerinin yaptığı gibi kendini sufi olarak tanıtmıştır. İnsanları kandırmakta mahir olan bütün Kızılbaş dâileri gibi etrafında birçok insan toplamayı başarmıştır. İnsanlar kendisine iyice inandıktan sonra Mehdi olduğunu iddia etmiştir. Birtakım oyun ve hilelerle Mehdi olduğuna inandırdığı insanlar ona iyice bağlanmıştır.²²⁰

Şehzade Ahmed'in oğlu Şehzade Murad'ın bu isyana katıldığı dedikoduları yayılarak isyan alevlendirilmek istenmiştir. Halbuki Şehzade Murad'ın bu olaydan çok önce öldüğü herkesin malumüdür.²²¹ Bozok ilinde başlayan isyan saman alevi gibi yayılmıştır. Köy ve kasabaları yakıp yıkan isyancı Celâl, Şehsuvaroğlu Ali Bey'in oğlu Üveys Bey'in evini dört bin kişiyle basmıştır. Üveys Bey'in evi basıldıktan kısa bir süre sonra sayıları daha da artmış bir şekilde Rûm Beylerbeyi Şâdi Paşa'nın kuvvetlerini yenmiştir. Şehsuvaroğlu'nun isyanı bastırılmamasına Yavuz Sultan Selim çok öfkelenmiştir. İsyanı bastırması için Rumeli Beylerbeyi Ferhat Paşa'yı görevlendirmiştir. Ferhat Paşa bazı Beylerbeyi'nin desteğini alarak Şehsuvaroğlu Ali Bey'inde yardımcılarıyla 24 Nisan 1519'da

²¹⁹ Yılmaz Öztuna, *Yavuz Sultan Selim*, İstanbul, 2017, 131.

²²⁰ Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, 57.

²²¹ Allouche, *a.g.e.*, 140.

isyancılarla savaşmıştır. İsyancılar bozguna uğrayarak kaçışmışlardır. Bozoklu Celâl savaştan kaçmayı başarmıştır. Üveys Bey kaçan isyancıları takip etmiş ve Bozoklu Celâl yakalanarak idam edilmiştir.²²²

İran ve Mısır'dan sonra Batı'ya sefer yapmayı planlayan Yavuz Sultan Selim, Celâli İsyanı'yla uğraşmak zorunda kalmıştır. İsyan bastırıldıktan sonra İstanbul'da ortaya çıkan veba salgını ve padişahın sıhhat durumunun iyi olmaması Batı'ya yönelik sefere engel olmuştur. Yavuz Sultan Selim, vebadan dolayı Edirne'ye gitmek için yola çıkmıştır. Ancak sırtında çıkan ur nedeniyle Çorlu'da konaklamıştır. İki ay boyunca tedavi gören Yavuz Sultan Selim, hastalığından kurtulamamıştır.²²³ Vücudunun farklı birkaç yerinde çıkan ur(çıban) nedeniyle 46 yaşındayken 22 Eylül 1520 yılında vefat etmiştir.²²⁴ Osmanlı tahtında sekiz yıl hüküm sürmüştür. Sekiz yıl gibi kısa sürede büyük işler yapmıştır

Yavuz Sultan Selim, özellikle Batılı tarihçilerin nazarında zalim, zorba, kan dökmeyi seven bir sultan olarak değerlendirilmiştir. Ancak Yavuz Sultan Selim'in adaletli olduğunu da kabul etmişlerdir.²²⁵

---

²²² Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, 57-59.

²²³ Emecen, "Selim I", 413.

²²⁴ Hammer, *a.g.e.*, IV, 268, 269.

²²⁵ Zinkeisen, *a.g.e.*, II, 426-459.

3.ŞAH İSMAİL'DEN SONRA SAFEVİ-OSMANLI İLİŞKİLERİ

Yavuz Sultan Selim'in vefatından sonra tek oğlu olan Şehzade Süleyman, Osmanlı tahtına çıkmıştır.Şah İsmail'in son yılları Sultan Süleyman dönemine denk düşmüştür.

Çaldıran yenilgisinden sonra müttefik arayışına giren Şah İsmail istediği sonuçları alamamıştır.Ancak Osmanlı'nın yeni padişahı babasının aksine yüzünü Batı'ya dönmüştür. Bu durum Şah İsmail'in üzerindeki baskıyı azaltmıştır. Sultan Süleyman'ın Batı'ya karşı zaferlerini öğrenince mevcut gücünü kaybetmemesi gerektiğinin farkına varmıştır. Sultan Süleyman'ın öfkesini üzerine çekmekten kaçınmıştır. Bundan dolayı Şah İsmail, Sultan Süleyman'ın Rodos'u alması üzerine tebrik mektubu göndermiştir.

Şah İsmail'in 23 Mayıs 1524'te ölmesi üzerine oğlu Tahmâsb, Safevi tahtına oturmuştur. Tahmâsb, babası öldüğünde on yaşındadır. Bu yüzden Tahmâsb'ın ilk yılları devlet adamlarının güç savaşlarıyla geçmiştir. Kızılbaşlar arasında gruplaşmalar ve çatışmalar yaşanmıştır. Tahmâsb, büyüdüğü zaman idareyi eline almayı başarmıştır.Safeviler'de Şah Tahmâsb dönemi başlamıştır.²²⁶

3.1.Kanuni Sultan Süleyman Dönemi Safevi İlişkileri

Sultan Süleyman, babası Trabzon'da sancak beyiyken 1494 yılında dünyaya gelmiştir. On beş yaşına gelince babası Şehzade Selim, II. Bayezid'ten Süleyman için sancak istemiştir. II. Bayezid, torunu Şehzade Süleyman'a Şebinkarahisar livâsını vermiştir. Amcası Şehzade Ahmed'in etkisiyle Kefe Sancak Beyliği'ne gönderilmiş, babasının tahta çıkmasıyla Saruhan Sancak Beyi olmuştur.²²⁷ Yavuz Sultan Selim'in tek erkek çocuğu olması sebebiyle tahtın yegâne vârisidir.

Yavuz Sultan Selim'in vefatı, Şehzade Süleyman Manisa'dan gelinceye kadar gizlenmiştir.Şehzade Süleyman, Osmanlı tahtının tek vârisidir. Taht kavgası çıkarabilecek erkek kardeşi yoktur. Ancak herhangi bir fitne ihtimaline karşı Yavuz Sultan Selim'in ölümü bir müddet gizli tutulmuştur. Şehzade Süleyman, babasının ölüm haberini alır almaz İstanbul'a gelmiştir. Şehzade Süleyman'ın cülûsu

²²⁶ Allouche, *a.g.e.*, 142-147.

²²⁷ Tayyip, Gökbilgin, "Süleyman I", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, IX, 954.

gerçekleştikten sonra Yavuz Sultan Selim'in cenazesi kılınmıştır.²²⁸ Sultan Süleyman, adet üzerine tahta oturunca yeniçerilere cülûs bahşişini dağıtmıştır.Devlet adamları arasında bazı atamalar ve tayinler yapmıştır. Manisa'da iken lalası olan Kasım Paşa'yı vezirlik makamına getirmiştir. Sultan Süleyman, babası döneminde İran ile ipek ticaretinin yasaklanmasına uygun hareket etmediği için mallarına el konulan tüccarlara tazminatlarını vermiştir.²²⁹ Yavuz Sultan Selim'in Tebriz'den getirdiği tüccar, sanatçı ve alimlere istedikleri takdirde gitmelerine izin verilmiştir. Halka kötü muamelede bulunan devlet adamlarının bazılarını vazifelerinden azletmiş, bazılarınıysa idam ettirmiştir.²³⁰

Sultan Süleyman'ın genç ve tecrübesiz oluşu başta Avrupa'yı çok sevindirmiştir. Sultan Süleyman'ı babasına göre daha kolay lokma olarak gören Avrupa'nın tüm hayalleri ve umutları çok geçmeden bir balon gibi sönmüştür.²³¹ Osmanlı tahtına çıktığında yaklaşık 25 yaşında olan Sultan Süleyman, genç olmasına rağmen tecrübesiz değildir. Kefe ve Manisa sancakbeyliklerinde görev yapmıştır. Babası Yavuz Sultan Selim, sefere çıktığı vakitler de Sultan Süleyman'ı yerine vekil bırakmıştır.²³² Avrupa'nın Sultan Süleyman'ın tahta çıkışına sevinmesinin sebebi babası gibi katı bir mizacı olmadığı içindir. Sultan Süleyman'ın babasına göre çok genç olması Avrupa'nın sevincinin başka bir nedenidir. Sultan Süleyman, babasının döneminde doğudaki birçok yer Osmanlı'ya katıldığı için gözünü Batı'ya dikmiştir. Bundan dolayı Batı'nın Sultan Süleyman üzerine kurduğu ümitleri boşa çıkarmıştır. Genç Sultan, Batı'ya yönelik planlarını hemen uygulayamamıştır. Babasının ölümünden ümitlenenlerin çıkardığı bazı hadiselerle uğraşmak zorunda kalmıştır.Bunlardan ilki Şah İsmail'inde büyük umutlarla desteklediği Canberdi Gazalî isyanı'dır.

Canberdi Gazalî, Memlûk Sultanlarından Melik Eşref Kayıtbay'ın azadlı kölesidir.Aynı zamandaMemlûk Sultanları Kansu Gavri ve Tomanbay'ın emiri olarak görev yapmıştır. Yavuz Sultan Selim, Mısır'ı fethedince Canberdi Gazalî, padişahтан af dilemiştir. Hayır Bey'in aracılığıyla Canberdi Gazalî Şam

²²⁸ Hüseyin G. Yurdaydın,*Kanuni'nin Cülûsu ve İlk Seferleri*, 1961, Ankara, 7-8.

²²⁹ Yurdaydın, *a.g.e.*, 9.

²³⁰ Sevim-Yücel, *a.g.e.*, 84.

²³¹ Zinkeisen, *a.g.e.*, 459,460.

²³² Feridun Emecen, "Sultan Süleyman Çağı ve Cihan Devleti", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, IX, 922, 923.

Beylerbeyliği yapmış, Kudüs ve Gazze sancaklarına atanmıştır. Yavuz Sultan Selim'in ölüm haberini alınca Melik Eşref unvanıyla adına hutbe okutarakbağımsızlığını ilan etmiştir. Şah İsmail ve Hayır Bey'e mektuplar göndererek destek istemiştir. Hayır Bey, Osmanlı'ya sadık kalarak durumu Sultan Süleyman'a bildirmiştir. Ancak Şah İsmail, bu duruma çok sevinerek büyük umutlarla isyana destek vermiştir.Canberdi Gazalî, yirmi bin kişilik bir orduyla Halep'i kuşatma altına almıştır. Osmanlı Devleti, isyanı bastırması için Ferhat Paşa'yı görevlendirmiştir. Ferhat Paşa, sipahi, yeniçeri ve kapıkullarından oluşan dört bin kişilik bir kuvvet hazırlamıştır. Osmanlı'ya bağlı Dulkadiroğullarından Şehsuvaroğlu Ali Bey de Ferhat Paşa'ya yardım etmiş ve Halep'i kurtarmıştır. Ferhat Paşa'ya gönderilen yardımcı kuvvetlerle asker sayısı kırk bini bulmuştur. Kırk bin kişilik bir kuvvetle ikinci defa Canberdi Gazalî'nin üzerine yürünmüştür. Canberdi Gazalî, yakalanarak idam edilmiştir. Canberdi Gazalî'nin ayaklanmasıyla umutlanan ve işbirliği yapan Şah İsmail, saldırı hazırlığına girişmiştir. Niyetini belli etmemek için yaylaya çıkma bahanesiyle Tebriz'den Kazvin'e kadar gelmiştir. Ferhat Paşa'nın durumu öğrenmesiyle Canberdi Gazalî için hazırlanan ordusunu bir süre Kayseri sınırında bekletmiştir.²³³ Şah İsmail, Canberdi Gazalî'nin başarısız olmasından dolayı Osmanlı ordusunun karşısına çıkma cesareti gösterememiştir. Sultan Süleyman bu isyanı bastırdıktan sonra hedeflediği Batı'ya yönelmiştir. Batı'nın kendi içerisinde güç savaşları yaşadığı bu dönemin Sultan Süleyman'ın başarılı olmasına katkı sağlamıştır. Osmanlı'ya karşı Haçlı ittifakı kuran Batı dünyası kendi içinde anlaşmazlığa düştükleri için bu sefer haçlı birliğini kuramamıştır. Fransa Krallığına V. Karl'ın seçilmesine I. François memnun olmamıştır. 1521'deV. Karl ve I. François arasında savaş çıkmıştır.²³⁴

Sultan Süleyman'ın babası Yavuz Sultan Selim, doğu ve güneydeki meseleleri halledip Batı'ya yönelmek niyetinde olduğu için 1515'te İstanbul'da tersane inşasını başlatmıştır.Babasının döneminde yapılan yatırımlardan faydalanan Sultan Süleyman,1521'de Belgrad'ı 1522'deRodos'u almıştır.²³⁵

---

²³³ Sevim-Yücel, *a.g.e.*, 85.

²³⁴ Halil İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar - I*, İstanbul, 2009, 149.

²³⁵ İnalçık, *a.g.e.*,I, 149.

Türklere karşı birleşme düşüncesinde olan Avrupa'da güç dengeleri değişmektedir. Her millet kendi bağımsızlığını kurma arzusunda. Orta çağ Avrupası'nda her zaman işe yarayan Türklere karşı tek bir imparatorlukta birleşme fikri artık kabul görmemektedir. Avrupa güç savaşları verdiği dönemde düşmanlarına karşı Osmanlı Devleti'ni tehdit unsuru olarak gösterecek kadar çaresiz duruma düşmüştür. Alışlagelmiş Haçlı zihniyetinin aksine Osmanlı Devleti'yle işbirliği tehdidinde bulunarak üstünlük sağlamaya çalışanlar olmuştur. Sultan Süleyman, döneminde kazanılan zaferler Osmanlı Devleti'ni Batılı devletlerin nazarında otorite haline getirmiştir. Osmanlı Devleti, Avrupa için mutlak düşman olmasına rağmen çözemedikleri sorunlar karşısında sığındıkları bir liman olmuştur. V. Karl ile yaptığı savaşta esir düşen I. François'in annesi Sultan Süleyman'a oğlunu kurtarması için gönderdiği mektup bu durumun bir kanıtıdır. Bu olay Avrupa'nın Osmanlı'nın gücünü kabul ettiğinin bir göstergesidir. Sultan Süleyman'ın I. François'i kurtarmasından sonra Fransa ile ilişkiler gelişmiştir. Aynı zamanda bu olay Mohaç zaferinin küçük bir sebebi olmuştur. 1538 yılında Papa'nın girişimleriyle Osmanlı Devletine karşı kutsal ittifak kurulmuştur. Bu ittifaka göre Osmanlı Devleti ile karadan ve denizden mücadele edilecektir. Orta Avrupa karadan mücadele etmeye uygunken Akdeniz, deniz mücadelesi için elverişlidir.²³⁶

Macarlar, Yavuz Sultan Selim, döneminde de Osmanlı sınırlarına tacizlerde bulunmuş fakat Osmanlı Safevilerle mücadele ettiği için Macarlara gereken karşılığı verememiştir. Doğu ve Güneydeki problemleri hallettikten sonra Batı'ya yönelmeyi düşünen Yavuz Sultan Selim'in hedeflerini gerçekleştirmek Sultan Süleyman'a kalmıştır. Ancak Sultan Süleyman'ın Belgrat'ı fethetmesinin tek sebebi babasının hayallerini gerçekleştirmek isteğinden kaynaklanmamaktadır. Dönemin siyasi geleneği üzerine tahta çıkan Osmanlı Sultanı diğer devletlere Sultan olduğunu beyan eden elçiler göndermektedir. Bu amaçla Macarlara gönderilen elçi Behram Çavuş'un Kral Layoş tarafından öldürülmesi sebebiyle Macaristan'a sefer düzenlenmiş, bu sefer sonucunda Belgrat fethedilmiştir.²³⁷ Belgrat'ın fethinden sonra Venediklilerle anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşma deniz sınırlarının güvenliği için

²³⁶ İnalçık, *a.g.e.*, I, 150-153.

²³⁷ Muhittin Kapanşahin, *Kanunî Sultan Süleyman'ın Avrupa'ya Karşı Takip Ettiği Fetih Politikası* (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kayseri, 2007, 67-73.

oldukça önemlidir. Sultan Süleyman döneminde fethedilen yerlerden birisi de Rodos'tur. Rodos'taki şövalyeler Canberdi Gazalî'nin isyanına destek vermişlerdir. Sultan Süleyman Rodos'u alarak Canberdi Gazalî'ye verdikleri desteğin hesabını sormuştur. Bunun dışında Rodos, Anadolu kıyılarına yakın bir adadır. Adada bulunan korsanlar Türk ve Müslüman tüccarların ticaretine engel teşkil etmektedir. Rodos'un alınması sınır güvenliği ve ticaret için önem arz etmektedir. Sultan Süleyman, Rodos alınınca Cem Sultan'ın ailesini istemiştir. Kral, Cem Sultan'ın ailesini Sultan Süleyman'a teslim etmek zorunda kalmıştır. Sultan Süleyman, Cem Sultan'ın ailesine Hristiyan mı Müslüman mı olduklarını sormuş, onlarda Hristiyan olduklarını söylemişlerdir. Osmanlı geleneğini uygulayan Sultan Süleyman Cem Sultan'ın oğullarını boğdurtmuş, kızlarını ve eşini İstanbul'a getirtmiştir.²³⁸ Böylece II. Beyazid'in ayağına bağ olan, Batı politikasını olumsuz yönde etkileyen Cem Sultan olayı Sultan Süleyman devrinde kapanmıştır. Şah İsmail, Rodos'un alınmasından dolayı Sultan Süleyman'a tebrik mektubu yollamıştır. Bu mektup, hem Rodos zaferi için hem de cülûs tebriki içindir.²³⁹

Mohaç Seferi'nden sonra Osmanlı'ya bağlı olmak kaydıyla kendisine krallık verilen Yanoşa'ya, Almanya ve Çekoslavakya'da hüküm süren Kral Ferdinand saldırmıştır. Yanoşa, bu saldırıya bir müddet direndikten sonra Buda şehrini kaybetmiştir. Kral Ferdinand, o dönemde Hristiyan dünyasının nazarında oldukça önemli bulunmaktadır. Bu gücünün farkında olan Ferdinand Çarlık hevesine düşmüştür. Sultan Süleyman, Ferdinand'ın yönetim merkezi olan Peç şehrine sefer düzenlemiştir.²⁴⁰ Bu seferle Osmanlı Macaristan'daki hakimiyetini güçlendirmiştir. Kral Ferdinand, Yanoşa'nın Osmanlı'dan yardım almasına çok öfkelenmiştir. Peç'e yenilgisinden sonra iki kez Macar topraklarına saldırı teşebbüsünde bulunmuştur. İlkinde ilerleme kaydedmeden Osmanlı kuvvetleri saldırıyı geri püskürtmüştür. İkinci saldırıyı yapmadan önce Avrupalı birçok derebeylerinin desteğini sağlamıştır. Bu saldırı hazırlığını haber alan Sultan Süleyman, büyük bir orduyla Almanya üzerine sefer düzenlemiştir. 1529'da yapılan bu seferde Zekan, Kanize, Nişar, Beleşker,

---

²³⁸ Sevim-Yücel, *a.g.e.*, 87, 88.

²³⁹ Gökbilgin, *a.g.m.*, IX, 960.

²⁴⁰ Celalzade, *a.g.e.*, 54.

Kamentvar, Müşter, Tubuh, İslânca, Veredolsek, Zağrep gibi birçok kale fethedilmiştir.²⁴¹

Sultan Süleyman, elde etmiş olduğu zaferlerle Batı'da "Muhteşem Süleyman" olarak anılmaya başlanmıştır. Avrupa hududunu Tuna Nehri'nde bulundurulan donanma sağlamaktadır. Macaristan zaferinden sonra Osmanlı Devleti, Viyana'ya seferler düzenlemişse de bazı nedenlerden dolayı başarılı olunamamıştır.²⁴²

Osmanlı Devleti'nin, Avrupa'ya yönelmesini fırsat bilen Kızılbaşlar bazı isyanlara sebep olmuştur. Bu isyanlar güçlükle bastırılabilmiştir. Osmanlı Devleti, Mohaç Savaşı'nı yaptığı esnada Bozok'ta bir isyan hareketi başgöstermiştir. Bu isyan ateşini başlatan Kadri Hoca Baba ve oğlu Şah Veli'dir. Bu isyan bastırılmışken aynı sene içerisinde Baba Zünnun denilen bir Kızılbaş isyan çıkarmıştır. Adana'da Veli Halife, Tarsus'ta Yekçe Bey isyanları zuhûr etmiştir. Osmanlı Devleti bu isyanlarla mücadele ederken daha büyük çaplı bir isyan vuku bulmuştur. Şah Kalender denilen Kalender Çelebi isyanı'dır. Osmanlı Devleti'nde çıkan bu isyanları Safevi Devleti'nden bağımsız görmek mümkün değildir. Bu isyanları destekleyen bizatihi Safevi Devleti'dir. Çaldıran Savaşı'nın yenilgisini hazmedemeyen Safevi Devlet'i her fırsatı Osmanlı aleyhine değerlendirmiştir. Şah İsmail'den sonra yerine geçen Şah Tahmasb da babasıyla aynı politikayı gütmüştür. Osmanlı, Avrupa'nın birçok yerinde seferdeyken Safeviler'in beklediği fırsat ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti'ne doğrudan bir savaş açacak güçte olmayan Safevi Devleti, daîleri aracılığıyla Osmanlı'yı yıpratmaya çalışmıştır. Safevi dâilerinden olan Kalender Çelebi'nin isyanın yayılmasının sebebi onun Çelebiler'den olmasıdır. Çelebi ailesi Bektaş-i Veli geleneğinde oldukça önemli olan Balım Sultan soyundandır. Kalender Çelebi, soyundan gelen bu özelliğini kullanarak yaklaşık otuzbin Alevi'yi etrafında toplamayı başarmıştır. Sultan Süleyman, bu isyanı bastırması için Vezir-i Âzam İbrahim Paşa'yı görevlendirmiştir. İbrahim Paşa Karaman ve Anadolu Beylerbeyi'nin desteğini alarak beş bin kişilik kuvvetle Kalender Çelebi'yle çarpışmıştır. Bu çarpışmada üç sancak beyi hayatını kaybetmiş, Kalender Çelebi ise yakalanamamıştır. İbrahim Paşa, Kalender Çelebi'yi zayıflatmak için ona destek olan isyancı Dulkadirliyle görüşmüştür. Daha önce ne sebeple olursa olsun tımarları

²⁴¹ Celalzade, *a.g.e.*, 61-68.

²⁴² Godfrey Goodwin, *Yeniçeriler* (Çev.: Derin Türkömer), İstanbul, 2001, 150.

ellerinden alınan Bey'lere Tımarlarının geri verileceğini vadedmiştir. İbrahim Paşa, hilesinde başarılı olmuş, Kalender Çelebi'nin saflarında ayrılmalar başlamıştır. Osmanlı kuvvetinin gece baskısıyla yakalanan Kalender Çelebi'nin başı kesilmiştir. Böylelikle Safevi Devleti'nin bir oyunu daha bozulmuştur. Kalender Çelebi isyanından iki sene sonra 1529 yılında Adana'da beş bin kişiyle isyan eden Seydi adında bir kızılbaş, Adana Beyi tarafından yakalanarak öldürülmüştür.²⁴³ Sürekli olarak Safevi dâilerinin Osmanlı topraklarında karışıklık çıkarması İran üzerine seferi zorunlu kılmıştır.

Sultan Süleyman, sefer kararı almadan önce Orta Asya'da Şîi-Safevi Devleti'ne karşı olan beylikleri tespit ettirmiştir. Bu beylikler Semerkand, Buhara, Belh ve Türkistan'da bulunan Sünnî emirlerdir.²⁴⁴ Sultan Süleyman, taht kavgalarından dolayı önce Diyarbakir'e sığınan sonra İstanbul'a gelen Safevi şehzadesi Elkas Mirza'yı çok iyi karşılamış ve ağırlamıştır.²⁴⁵ Sultan Süleyman'ın Elkas Mirza'yı desteklemesi Safevi otoritesini sarsmak ve zayıflatmak içindir.

Şah Tahmasb, babası gibi Osmanlı'ya karşı hasmane davranmıştır. Osmanlı'ya karşı düşmanlığı Şarlken ve Ferdinand ile ittifak kurmaya çalışacak kadar ileri derecededir.²⁴⁶ Şah Tahmasb'ın düşmanca davranışlarına rağmen Osmanlı ve Safevi arasında Olama Han ve Şeref Han arasındaki gerginliğe kadar savaş yaşanmamıştır.²⁴⁷

İran beylerinden Olama Han'ın Osmanlı'ya; Bitlis hâkimi Şeref Han'ın İran'a tâbi olması bu husumeti iyice körüklemiştir. Osmanlı'nın Avusturya dükası Ferdinand ile barış sürecine girmesi Safeviler'e yönelmesine sebep olmuştur. Sultan Süleyman, bu fırsatı değerlendirerek İran seferine karar vermiştir. Bu amaçla Eylül 1533'te Vezir-i Âzam İbrahim Paşa'yı serdar tayin etmiştir. İbrahim Paşa, savaş hududuna varmadan Olama Han ve Şeref Han arasında çatışma yaşanmıştır. Olama Han, Şeref Han'ın başını keserek İbrahim Paşa'ya yollamıştır. Şeref Han'ın oğlu Şemseddin, babasının intikamını almak istemiştir. İntikam almaya gücünün

²⁴³ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, 369-372.

²⁴⁴ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, 372.

²⁴⁵ Nicolae Jorga, *Kanunî Sultan Süleyman Yenilmez Türk* (Çev.: Nilüfer Epçeli), İstanbul, 2011, 131.

²⁴⁶ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, 372.

²⁴⁷ Tunç Akıncı, *1560 Cerbe Deniz Savaşının Türk ve İspanyol Tarihindeki Yeri*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Dilleri ve Edebiyatları İspanyol Dili ve Edebiyatı) Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, 64.

yetmeyeceğini anlayan Şemseddin, İbrahim Paşa'ya müracaat etmiştir. İbrahim Paşa, İran seferi öncesi olası bir iç karışıklık çıkmaması için Bitlis hanlığını Şemseddin'e vermiştir. Olama Han'ın öfkesini yatıştırmak için ona başka bir hanlığı vereceği vaadinde bulunmuştur.²⁴⁸

Hanlar arasındaki sürtüşmeyi halleden İbrahim Paşa, Sultan Süleyman'ın emriyle kendisine müşavir ve kethuda tayin edilen İskender Çelebi ile İstanbul'dan hareket etmiştir. İbrahim Paşa, İskender Çelebi'ye tabi kılınmıştır. Ordu Halep'e geldiğinde kış mevsimine gelinmiştir. Askerler kışlalara dağıtılarak seferi kolaylaştıracak birtakım girişimlerde bulunulmuştur. İbrahim Paşa, İranlı kale beylerinden bazılarıyla gizlice anlaşarak kendi tarafına çekmeyi başarmıştır. İbrahim Paşa'nın bu tedbiri meyvelerini vermiş; Adilcevaz, Erciş, Van ve Ahlat kaleleri kolaylıkla alınmıştır. Kışın bitmesiyle ordu Halep'ten hareket etmiştir. İskender Çelebi'nin görüşüne uyularak Tebriz'e doğru harekete geçilmiştir. İskender Çelebi'ye göre Tebriz alınırsa Bağdat da kolaylıkla alınır. Şah Tahmasb ise av bahanesiyle Tebriz'den ayrılmıştır. Osmanlı ordusu çarpışmaksızın Temmuz 1534'te Tebriz'e girmiştir. Şirvan Şah ailesinden bazı hanlar Osmanlı'ya itaatlerini bildirmişlerdir.²⁴⁹ Osmanlı ordusu tarafından alınan Tebriz, Safevi şehzadesi Elkas Mirza'ya teslim edilmiştir.²⁵⁰

Sultan Süleyman, İbrahim Paşa'nın daveti üzerine Haziran 1534'te İstanbul'dan hareket etmiş, Eylül 1534'te Tebriz ve Hoy arasında bulunan Ucan'a varmıştır. Sultan Süleyman'ı Ucan'da Vezir-i Âzam İbrahim Paşa karşılamıştır. Kış mevsimi yaklaştığı için bazı planlar yapılarak ele geçirilen yerlerin güvenliğini sağlamakla yetinilmiştir. Yaklaşık yüz adet top geri gönderilemediği için toprağa gömülmüştür. Kışı geçirmek için Tebriz'de kalınmıştır. Budurum İran'a düzenlenen seferin başarıya ulaşamadığının göstergesidir. İki kış geçirildiği halde savaş yapılmamıştır. Bu durum hem Osmanlı ekonomisini hem de askerleri olumsuz etkilemiştir. Sultan Süleyman, duruma sinirlenmiştir. İbrahim Paşa'dan izahat istemiştir. İbrahim Paşa sorumluluğun İskender Çelebi'ye ait olduğunu bildirmiştir. İbrahim Paşa, İskender Çelebi'nin emirleri doğrultusunda hareket ettiği

---

²⁴⁸ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, 373, 374.

²⁴⁹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, 374.

²⁵⁰ Jorga, *a.g.e.*, 131.

için durumun böyle olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine İskender Çelebi görevinden azlolanmıştır. Sultan Süleyman, Tebriz'den sonra Bağdat'a geçmiştir. Bağdat muhafızı Tekeli Han kaçtığı için kale savaşılmadan alınmıştır.²⁵¹

Sultan Süleyman, Bağdat'ta Ebû Hanife ve bazı Şîî alimlerin kabirlerini ziyaret etmiştir. Bu kabirleri çinilerle süsletmiş, türbeler yaptırmıştır. Sultan Süleyman, böylece Bağdat halkının gönlünü de fethetmiştir. Bağdat'ta dört ay kalarak kışı geçirmişlerdir. Bu süreçte Bayat Türk aşiretinden olan Fuzulî Bağdat kasidesini yazmıştır.²⁵² İran seferinde başarısız bulunan İskender Çelebi Bağdat çarşısında asılarak idam edilmiştir.²⁵³

Osmanlı Devleti'nin Ferdinand ile tekrar savaşa girmesini fırsat bilen Safeviler Tebriz'i ve bazı yerleri geri almıştır. Şah Tahmasb'ın hamlesine karşılık Sultan Süleyman Elkas Mirza'nın şahlık hayallerini desteklemeye devam etmiştir. Elkas Mirza'ya izzeti ikramlarda bulunmuştur. Olama Han, Elkas Mirza'ya lala tayin edilmiştir. Osmanlı ordusu Tebriz'e hareket etmeden önce Olama Han ve Elkas Mirza Tebriz'e gönderilmiştir. Bu adımlar neticesinde Van Kalesi kısa bir sürede Safeviler'den alınmıştır. Şah Tahmasb, her zaman yaptığı gibi Osmanlı ordusunun karşısına çıkma cesaretini gösterememiştir.²⁵⁴

Gürcüler, Osmanlı-Safevi arasında bulunan konumları nedeniyle genellikle menfaatlerine göre davrandıkları görülmüştür. Şah Tahmasb'ın 1546-1547'de Samtze'yi ele geçirmiş, Gürcü Beylerinden bazıları ise Şah Tahmasb'a gelerek itaatlerini bildirmişlerdir.²⁵⁵ Bu olaydan sonrazaman zaman Osmanlı Devleti ile işbirliği yapan Gürcüler, 1549'da Şah Tahmasb ile işbirliği yapmıştır. Şah Tahmasb, Osmanlı'ya karşı tekrardan saldırıya geçmiştir. Gürcüler de Şah Tahmasb'a destek olmuşlardır. Osmanlı Devleti, Avrupa ile mücadele ederken Şah Tahmasb ve Gürcüler'in tacizleri Osmanlı'yı zor durumda bırakmıştır. Bu duruma son vermek için 1549'da Vezir Ahmed Paşa komutasında Gürcüler'in üzerine gidilmiştir. Bir buçuk ay içerisinde Ahmed Paşa Tortum, Akçakale başta

---

²⁵¹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, 375, 376.

²⁵² Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, 376.

²⁵³ Danişmend, *a.g.e.*, II, 274.

²⁵⁴ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, 383, 384.

²⁵⁵ Bekir Kütükoğlu, *Vekayi'nüvis Makaleler*, İstanbul, 1994, 304.

olmak üzere yirmi kaleyi zaptetmiştir. Ahmed Paşa, Gürcü seferinden sonra çevresindeki Çölek denilen yerde Osmanlı kuvvetlerine katılmıştır.²⁵⁶

Sultan Süleyman, Diyarbakır'den sonra ikinci İran seferinden İstanbul'a dönmüştür.²⁵⁷ Osmanlı ordusunun İstanbul'a dönmesiyle Şah Tahmasb, Erciş, Adilcevaz, Buguni ve Ahlat kalelerine saldırmıştır. Oğlu İsmail Mirza ise Erzurum'a saldırarak bazı yerleri almıştır.²⁵⁸ Bu olaylar yaşanırken Şah Tahmasb cephesinde Elkas Mirza ile ilgili bazı gelişmeler yaşanmıştır.

Şah Tahmasb'a Osmanlı hakimiyetine sığınan kardeşi Elkas Mirza'nın kendisiyle barışmak istediğine dair haber getirilmiştir (1550). Osmanlı Veziri Rüstem Paşa'nın Elkas Mirza'ya düşmanca tavırlar takındığı ve Sultan Süleyman'ın da gözünden düştüğü için Şah Tahmasb'la barışmak niyeti olduğu düşünülmektedir. Bu gelişme Şah Tahmasb'ı oldukça sevindirmiş, kendisine karşı tereddüdü olan kardeşini ikna etmesi için güvendiği bir adamını Elkas Mirza'ya göndermiştir. Şah Tahmasb'a güvenmemesi gerektiğini anlayan Elkas Mirza, Erdalan hükümdarı Surhab Bey'e sığınmıştır. Şah Tahmasb'ın adamları Elkas Mirza'yı yakalamış uzunca bir müddet Kahkaha (Alamut) Kalesi'ne hapsedmiştir. Sonrasında Elkas Mirza, kalenin surlarından atılıp öldürülmüştür.²⁵⁹ Böylelikle Şah Tahmasb, Sultan Süleyman'ın kendisine karşı kullandığı Elkas Mirza tehdidini son vermiştir.

Saldırı haberleri İstanbul'a ulaşınca Sultan Süleyman, tekrardan İran'a sefer düzenlemiştir. Bazı problemlerden dolayı hemen sefere çıkılamamış; Sultan Süleyman, Ağustos sonlarına doğru sefere çıkabilmiştir. Halep'e varıldığında kış mevsimine girilmiştir. Sultan Süleyman, kışı Halep'te geçirdikten sonra İran'a girmiştir. Şah Tahmasb'ın çağrılmasına rağmen savaş meydanına gelmemiştir. Nahçıvan, Erivan, Karabağ zaptedilmiştir.²⁶⁰

1554'te Sultan Süleyman, Nahçıvan Seferi denilen üçüncü İran seferinden dönmek üzereyken Safevi elçisi sulh yapmak için görüşmek istemiştir. Diplomatik görüşmeler sonucu 1555'te Sultan Süleyman Amasya'dayken

²⁵⁶ İbrahim Peçevî, *Peçevî Tarihi* (Çev.: Murat Uraz) I-II, İstanbul, 1968, I, 152.

²⁵⁷ Danişmend, *a.g.e.*, II, 276.

²⁵⁸ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, 384.

²⁵⁹ Şeref Han, *Şerefname Osmanlı-İran Tarihi* (Çev.: Mehmet Emin Bozarslan), İstanbul, 1971, 101, 102.

²⁶⁰ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, 384, 385.

Safevi elçisi sulh isteğiyle Sulatan'ın huzuruna çıkmıştır. Osmanlı Devleti, Safevi elçisine izzeti ikramda bulunmuş, güzel bir şekilde karşılamıştır.²⁶¹ Amasya anlaşmasına göre Azerbaycan, Tebriz, Doğu Anadolu ve Irak-ı Arap Osmanlılarıdır. Osmanlı-Safevi arasında yapılan bu anlaşma 1576 yılına kadar sürmüştür.²⁶²

3.2. Amasya Anlaşmasından Sonra Osmanlı-Safevi İlişkileri

Şah Tahmasb'ın elçisi Kemâleddin Ferruhzad, 10 Mayıs 1555'te Amasya'ya gelmiştir. Şah Tahmasb'dan bir mektupla gelen elçi Kemâleddin Ferruhzad, sulh yapmak maksadıyla gelmiştir. Yanında birçok değerli hediyeler getiren Ferruhzad, Osmanlı Devleti tarafından hoş karşılanmıştır. Osmanlı Devleti, Ferruhzad'a birkaç gün izzet-i ikramda bulunduktan sonra Sultan ile görüşmesine müsaade etmiştir. Ferruhzad'ın Amasya'da bulunduğu vakitlerde Avusturya elçisi de Amasya'da bulunmaktadır. Avusturya'nın niyeti de Osmanlı Devleti'yle sulh anlaşması yapmaktır. Avusturya, Osmanlı'nın Safevi Devleti'yle sulh yapması durumunda kendilerine saldırmasından korkmuştur. Aynı şekilde Safeviler, Avusturya ile yapılan sulhtan sonra Osmanlı'nın tamamen kendileriyle uğraşmasından korkmuştur. İki devlet de korkularında haksız değillerdir. Sultan Süleyman'ın tahta çıktığı ilk zamandan beri niyetinin Avrupa'ya açılmak olduğunu belirtmiştir. Şah Tahmasb'ın saldırıp geri çekilen, savaş meydanına çıkmayan tavrı da Osmanlı'nın kararını etkilemiştir. Safevilerle yapılan sulh anlaşması Avusturya'ya rahatça yönelmesine sebep olacaktır. Bu amaçla 29 Mayıs 1555'te Osmanlı, Safeviler'le sulh anlaşması imzalamıştır.²⁶³

Amasya Anlaşması'na göre, Irak ve Doğu Anadolu tamamen Osmanlı'ya aittir. Gürcistan'da bulunan İmereti, Mingreli, Guriel, Samışa beylikleri de Osmanlı'da kalmıştır. Kartli, Kaheti, Meshiya beylikleri ise İran'da kalmıştır. Bu anlaşmada sadece toprak paylaşımı yapılmamıştır. Şîi ve Sünnî inancı arasındaki gerilimleri azaltacak adımlar da atılmıştır. Amasya Anlaşması'yla Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'e lanet okunulmayacak ve hakarete bulunulmayacaktır.²⁶⁴ Şîa'ya göre, Hz. Fatıma'nın hakkı olan Fedek arazisini Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer gaspetmiştir. Kur'an-ı Kerim'de "Allah ve Resûlünü incitenlere Allah dünyâda ve

²⁶¹ Peçevî, *a.g.e.*, I, 161-176.

²⁶² Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, 385.

²⁶³ Zuhuri Danışman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I-XIV, İstanbul, 1965, VI, 187, 188.

²⁶⁴ Danışman, *a.g.e.*, VI, 188, 189.

ahirette lânet etmişve onlar için horlayıcı bir azap hazırlamıştır.” ayeti ve “Ey Fâtıma,Allah senin gazâbından gazâba gelir, senin sevincinden sevinç duyar.” , “Fâtıma benden bir parçadır, kim ona eziyet verirse bana eziyet vermiş, kim de bana eziyet verirse Allah’a eziyet vermiş olur.” hadislerine göreHz. Ömer ve Hz. Ebubekir gibi sahabiler zalimdir.²⁶⁵ Şîî akidesine göre ayet ve hadislerde zalim oldukları belirtilen kişilere Allah ve Resûlü lanet etmektedir. Bundan dolayı Şîîler, sahabenin önemli isimlerine lanet okumaktan çekinmemişlerdir. Sünnî inançta önem arz eden sahabilere yönelik bu uygulama Amasya Anlaşması’yla engellenmiştir.

Buna karşılık Osmanlı Devleti ise Acemlerin Bağdat, Kerbela ve Necef gibi yerleri ziyaret etmesine izin vermiştir. Bu yerler Şîî inancında kutsal sayıldığı için Kızılbaş Acemler girememektedir. Amasya Anlaşması’yla bu yasak kaldırılmıştır.²⁶⁶

Amasya Anlaşması’nınüçüncü yılında anlaşmayı tehlikeye atabilecek bir gelişme yaşanmıştır.Sultan Süleyman’ın oğullarından Şehzade Bayezid, babasının emrine itaatsizlik etmiştir. Baba oğul arasını kasti olarak bozmaya çalışan Lala Mustafa Paşa ve bazıları bu gerilimi tırmandırmıştır. Gelişmeler sonucundaŞehzade Bayezid, çareyi İran’a iltica etmekte bulmuştur.Şehzade Bayezid’in on iki bin kişilik ordusuyla Erzurum üzerinden İran’a girmesi engellenmiştir. Sultan Süleyman’ın diğer oğlu kardeşinin isyanını engellerken Amasya Anlaşması’na zarar vermemek için ordusunu İran hududunu aşmamaları konusunda uyarmıştır.²⁶⁷

Şehzade Bayezid, İran’a gitme planlarında başarılı olsaydı Osmanlı’da ikinci “Cem Vakası”nın yaşanması mümkündü. Bu ilticanın başarılı olması şüphesiz, İran’ın işine yarayacaktır. Ancak Şehzade Selim’in buna engel olması İran’ın hayallerinin suya düşmesine sebep olmuştur. Aynı zamanda Osmanlı’nın ciddi bir durumda bile anlaşmayı bozmak istememesinin bir göstergesidir. Osmanlı Devleti’nin anlaşmayı bozmamak için gösterdiği titizliği Safeviler gösterememiştir.

Sultan Süleyman öldükten sonra Osmanlı tahtına II. Selim geçmiştir.Safeviler, II. Selim’in cülûsunu tebrik etmek için elçilerle beraber birçok değerli hediyeler getirmişlerdir. Osmanlı Devleti, 1 Kasım 1566’da elçi olarak gelen Şahkuli-Han’ı fevkalade bir şekilde karşılamıştır. II. Selim’in tahta geçmesi

²⁶⁵ Dalkıran,*Osmanlı Devleti’nde...*, 224.

²⁶⁶ Danişman, *a.g.e.*, VI, 188, 189.

²⁶⁷ Danişmend, *a.g.e.*, II, 16-161.

Safevilerde endişeye sebep olmuştur. Bunun sebebi, II. Selim'in politikasının Avrupa'ya yönelik olup olmayacağıdır. II. Selim'in politikasının Avrupa'ya yönelik olmaması kendileri için büyük bir tehdittir. Safeviler'in endişeleri yersiz çıkmıştır. II. Selim, yapılan anlaşmayı bozacak bir davranış içine girmemiştir.²⁶⁸

Şahkuli-Han'ın, elçi olarak gelişini fırsat bilen devlet içindeki bazı Kızılbaş taraftarlar elçiye farklı muamelede bulunmuştur. Şahkuli-Han'a kendilerince nüzur ve sadakat vermişlerdir. II. Selim bu kişileri tespit ettirmiş, başka suçlar bahane edilerek ya hapsedirmiştir yahut idam ettirmiştir.²⁶⁹ II. Selim, saltanatının sekiz yılında Yemen, Kıbrıs, Tunus gibi yerlerle ilgilenmiştir. Babasının döneminde yarım kalan seferleri tamamlamaya çalışmıştır. Safeviler'e karşı herhangi bir sefer düzenlenmemiştir. 1574'te elli yaşındayken vefat etmiştir.²⁷⁰

II. Selim'in ölümü, Şehzade III. Murad'ın tahta cülus edeceği zamana kadar gizli tutulmuştur. III. Murad, babasının ölüm haberini dönemin Vezir-i Âzamı Sokullu'dan öğrenmiştir. Haberi alır almaz valiliğini yaptığı Manisa'dan İstanbul'a hareket etmiştir. III. Murad'ın acele etmesinin nedenlerinden birisi kardeşleridir. II. Selim'in Murad dışında beş oğlu daha bulunmaktadır. Şehzade Murad, kardeşleri durumu öğrenip tahta cülus etmeden İstanbul'a varmak niyetindedir. İstanbul'a gece geç vakitte gelen Şehzade Murad, taht için tehlike arzeden beş kardeşini boğdurtmuştur. Sabah olunca Osmanlı tahtının tek sahibi III. Murad olmuştur. Bab-ı Humayûn önünde taht kurulmuş, tüm devlet adamları ve ağalar III. Murad'a itaat etmişlerdir.²⁷¹ Safevi Devleti, III. Murad'ın cülusunu tebrik etmek için Tokmak Muhammedî Sultan'ı göndermişlerdir. Tokmak Muhammedî Sultan, Şahkuli-Han'ın oğludur. Safevi elçisinin halkla iletişim kurması engellenmiş ancak elçiye saygıda kusur edilmemiştir. Elçi bir müddet ağırlandıktan sonra III. Murad'ın huzuruna çıkarılmıştır. III. Murad'ı tebrik ettikten ve iyi temennilerde bulunduktan sonra ülkesine geri dönmüştür.²⁷²

III. Murad, dönemi Avrupa ile ticari ve siyasi ilişkilerin kurulduğu bir dönemdir. Avrupa'da silahlı mücadeleye girişilen tek ülke Avusturya'dır. III.

²⁶⁸ Danışman, *a.g.e.*, VII, 190-193.

²⁶⁹ Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyâsî Münasebetleri I (1578-1590)*, İstanbul, 1962, 10.

²⁷⁰ Danışman, *a.g.e.*, VII, 193-285.

²⁷¹ Kütükoğlu, *Vekayi'nüvis...*, 225, 226.

²⁷² Kütükoğlu, *Osmanlı-İran...*, 8, 9.

Murad'ın hasekisi Safiye Sultan'ın Venedik kökenli olmasından dolayı Venedikle dostane ilişkiler kurulmuştur. III. Murad döneminde, Avrupa'da mezhep çatışmaları yaşanmaktadır. Kendi içlerindeki çatışmalardan dolayı Osmanlı Devleti'yle savaştan kaçınmışlardır.²⁷³

III. Murad döneminde, Safeviler Amasya Anlaşması'nı bozmuştur. Anlaşmanın bozulmasının sebebi Safeviler'in Amasya Anlaşması'na göre Osmanlı'ya ait Irak'a tacizde bulunmalarındır. Gilan'dan Osmanlı'ya dönmekte olan Türk kervanına saldırılmış, malları yağmalanan insanların bir kısmı öldürülmüş bir kısmı esir edilmiştir.²⁷⁴

Amasya Anlaşması'nın bozulmasında Şah Tahmasb'ın ölümünü de sebep gösterebiliriz. Şah Tahmasb, Safevi tahtına oturduğunda bile iç çekişmeler mevcuttur. Safeviler'deki bazı Hanlar'ın Osmanlı Hakimiyetine girmesi, Şirvanşahların sebep olduğu isyanlar Şah Tahmasb'ı uğraştırmış ancak Şah Tahmasb bunların üstesinden gelmiştir. Şah Tahmasb'ın ölümüyle saray entrikaları ve herkesin Safevi tahtına kendi istediği kişiyi oturtma çabası Safevi Devleti'nin iç bunalım yaşamasına sebep olmuştur. Bu gelişmeler, Safeviler'i dış politikayla ilgilenmekten de alıkoymuş, enerjisini taht kavgalarına harcamıştır.²⁷⁵

Safevi cephesindeki bu gelişmeleri Van Valisi Hüsrev Paşa yakın takibe alarak Osmanlı Devletini haberdar etmiştir. 1535 yılından itibaren Safeviler, Osmanlı'ya destek veren Gürcü beyliklerini peyder pey istila etmişlerdir. Osmanlı Devleti için büyük önem arzeden Hazer, Cenubi ve Garbi kıyıları Safeviler'in eline geçmiştir. Astarhan ve Kazan Hanlıkları'nı ortadan kaldıran Ruslar, Hazer kıyılarına kadar gelmişlerdir. Ruslar'ın ve Safeviler'in ittifak yapıp Osmanlı'ya savaş açmaları mümkündür. Van Valisi Hüsrev Paşa, Safeviler'in taht kavgasından yararlanılması gerektiğini İstanbul'a haber vermiştir. Tüm bunlara rağmen Osmanlı'nın savaşa karar vermesi Safeviler'in Irak'a tacizde bulunmasından sonradır.²⁷⁶

Safeviler'in taht kavgalarını bir müddetliğine Şah II. İsmail kazanmıştır. Osmanlı-İran harbi Şah II. İsmail döneminde olmuştur.

²⁷³ Danişman, *a.g.e.*, VIII, 12-13.

²⁷⁴ Kütükoğlu, *Vekayi'nüvis...*, 228.

²⁷⁵ Kütükoğlu, *Vekayi'nüvis...*, 297-317.

²⁷⁶ Danişman, *a.g.e.*, VIII, 52-55.

Hüsrev Paşa'dan Safevilerle savaşılmaması için uygun bir dönem olduğuna dair mektup gelince III. Murad, Hüsrev Paşa'nın mektubu doğrultusunda karar vermiştir. III. Murad'ın vezirlerinden (Sokullu) Mehmed Paşa, padişahı İran üzerine seferden vazgeçirmeye çalıştığı görülmektedir. Mehmed Paşa, III. Murad'ın dedesi Sultan Süleyman'ın Acemlere yaptığı seferlerde ne sıkıntılar çektiğinden bahsederek, seferin ekonomik yönüne de vurgu yapmıştır. Üstelik Acem diyarının alınsa bile halkının Osmanlı halkı olmayı benimsemeyeceğini vurgulamıştır. Mehmed Paşa'nın tüm çabalarına rağmen III. Murad, Safeviler'e sefer yapmaya karar vermiştir. Sefer kararı alındıktan sonra görev taksimi, asker paylaşımı yapılmış ancak Bağdat Serdarı tayin edilen Sinan Paşa, zayıf ve yeteneksiz askerlerin kendisine verildiği iddiasıyla şikayette bulunmuştur. Sinan Paşa'nın birtürlü ikna edilememesinden dolayı durum III. Murad'a arz edilmiştir. Vezir-i Âzam, hem Erzurum Serdarı Mustafa Paşa'yı hem de Sinan Paşa'yı huzuruna çağırarak, ikisine de bir takım sualler sormuştur. Vezir-i Azam iki paşanın cevabını padişaha arz etmiştir. Sonunda, İran'a düzenlenecek seferin serdarlığına Lala Mustafa Paşa getirilmiştir.²⁷⁷ III. Murad, Van, Erzurum, Ermenistan, Irak gibi birçok yerden sefer için destek istemiştir. Lala Mustafa Paşa, asker, silah ve erzak hazırlıklarını yapmaktadır. Erzurum üzerinden Kars'a doğru hareket etmektedir.²⁷⁸

Lala Mustafa Paşa, 5 Nisan 1578'de beş bin yeniçeri, bir kısım sipahi ve birkaç top bataryasıyla Üsküdar'a geçmiştir. Bu küçük bir kuvvettir. Asıl ordu Anadolu'da hazırlanmaktadır. Yolda Lala Mustafa Paşa'nın ordusuna katılacaklardır. Lala Mustafa Paşa, Sokullu'nun Diyarbakir Beylerbeyliği'nden azlettirmiş olduğu Özdemiroğlu Osman Paşa'yı yardımcılığına verilmesini istemiştir. Ordu, 28 Nisan 1578'de Üsküdar'dan Erzurum'a hareket etmiştir. Özdemiroğlu Osman Paşa, ordusuyla 1 Temmuz 1578'de Konya üzerinden Erzurum'a hareket ederken Lala Mustafa Paşa'ya katılmıştır. Lala Mustafa Paşa'nın Erzurum'da olduğu günlerde Erivan Valisi Tokmak Han Aras hududuna; Tebriz Valisi Emir Han ise Van hududuna gelmiştir. Tokmak Han, hududlardaki askerlerin bulunma sebebini Erzurum Valisi Behram Paşa'ya mektup aracılığıyla sormuştur. Osmanlı valisi olan

---

²⁷⁷ Peçevi, *a.g.e.*, II, 293.

²⁷⁸ Nader Nejad, *XVI. Asırda İran Kaynaklarına Göre Osmanlı-Safevi Münasebetleri (1502-1590, 1620)*, (Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1986, 159.

Behram Paşa, kendi aleyhlerine bir durum olmadığı, Gürcü beylerinin tedibi için olduğu cevabını vermiştir. Erzurum'dan harekete devam eden ordu 5 Ağustos 1578'de Ardahan'a vardığında birtakım müjdeli haberler almıştır. Kars Sancak Bey'i Yusuf, "canbaz çukuru" denilen yerde İran kumandanı Emir Han'ı yenilgiye uğratmıştır. Bu gelişmenin ardından Dağistan, Katyak, Komuk Beyleri'nin, Tabsaran Kumandanı Gazi Raşidoğlu'nun, Şirvanşahlardan Şahruh'un, Gürcü Beyi Gregorie'nin itaatnameleri orduya ulaşmıştır. Lala Mustafa Paşa, 8 Ağustos 1578'de Ardahan'dan hareket ederek Gürcü Beyliği'ne ait Akçakale'yi zaptetmeye çalışırken öncü birliklerinde bir gelişme yaşanmıştır. Osmanlı ordusuna ait kırk- elli kişilik öncü grup ile otuz bin kişilik İran ordusu çatışmaya başlamıştır. O gün havanın yağmurlu olması sebebiyle Osmanlı ordusu ateşli silahları kullanamamış Osmanlı kuvvetinin sayıca azlığından dolayı zorluk yaşamıştır. Durumu haber alan Diyarbekir beylerbeyi Derviş Paşa, Osmanlı kuvvetlerinin yardıma koşmuş vaziyetin daha zor olduğunu görünce destek kuvvet istemiştir. Destek kuvvet gelinceye kadar İran ordusuyla savaşan Derviş Paşa, yaralanınca yardımına Özdemiroğlu Osman Paşa yetişmiştir. Özdemiroğlu Osman Paşa, İran ordusuyla savaşırken Erzurum Beylerbeyi Behram Paşa ve Maraş beylerbeyi Ahmed Paşa yardıma gelmişlerdir. Kırankırana oldukça kanlı bir savaş olmuş İran ordusu mağlup olmuştur.²⁷⁹ Çıldır Zaferi'nden sonra İran'a tabi olan bazı beylikler de Osmanlı ordusuna katılmıştır. Lala Mustafa Paşa, bazı Gürcü beyliklerinin yardımıyla ilerleyerek Tiflis Kalesi'ni kuşatmıştır. Mehmed Paşa'ya altı bin asker vererek kaleyi Mehmed Paşa'ya bırakmıştır.²⁸⁰

Lala Mustafa Paşa serdarlığındaki Osmanlı ordusu Tiflis'i ve birçok Gürcü kalelerini zaptederek 29 Ağustos'ta Kanak Nehri sınırına varmıştır. Nehrin taşkın olması sebebiyle ordu birkaç gün beklemeye çekilmiştir. Çıldır yenilgisinin intikamını almak isteyen Tokmak Han nehrin Koyun Geçidi denilen yerinden Osmanlı ordusunun dinlendiği yere gelmiştir. Osmanlı kuvvetleriyle çarpışmaya giren Tokmak Han ilk başlarda Osmanlı'ya epey zayıf vermiştir. Lala Mustafa Paşa, Özdemiroğlu Osman Paşa, Erzurum Beylerbeyi Behram Paşa, Maraş Beylerbeyi Mustafa Paşa, Halep Beylerbeyi Mehmed Paşa, Diyarbekir Beylerbeyi

---

²⁷⁹ Danışman, *a.g.e.*, VIII, 57-60.

²⁸⁰ Nader Nejad, *a.g.e.*, 160.

Derviş Paşa'yı destek olarak Koyun Geçidi'ne göndermiştir. İran ordusu Osmanlı ordusuna dayanamayarak kaçışmaya başlamıştır. Savaşta üç yüz askeri ölen İran ordusu kaçtığı esnada köprünün yıkılmasıyla askerlerinin bir kısmı da boğularak ölmüştür. 1578'de Koyun Geçidi denilen yerde meydana gelen savaş böylelikle kazanılmıştır.²⁸¹ Bu zaferden sonra Şirvan, Baku, Kalaba, Saylan, Mahmud Abad, Şabran gibi şehirler Osmanlı hakimiyetine geçmiştir. İran seferiyle Kuzey Kafkasya'nın tamamı Osmanlı topraklarına katılmıştır. Bu durumda Ruslar'ın güneye inerek İran'la ittifak etme ihtimali ortadan kalkmıştır. Lala Mustafa Paşa, bin dört yüz kişilik bir kuvveti Özdemiroğlu Osman Paşa'ya bırakmıştır. Kış mevsiminin yaklaşması sebebiyle 8 Ekim 1578'de geri dönmek için Ereş'ten ayrılmıştır. Dağıstan ve Şirvan gibi önemli şehirlerini kaybeden Safeviler, Lala Mustafa Paşa'nın ayrılmasıyla beraber Osmanlı'ya saldırmıştır. Oros Han iki bin beşyüz kişilik kuvvetle Şamahi üzerine, İmamkuli Han, bin beş yüz kişilik kuvvetle Ereş üzerinden saldırmıştır.²⁸² Osmanlı kuvvetlerinin bu başarısında Tatar Hanı Adil Giray'ın da payı büyüktür. Adil Giray Han, on beş binlik bir kuvvetle yardım etmiştir.²⁸³ Şamahi zaferinde kilit rol oynayan Adil Giray Han, Safevi Veziri Mirza Selman'ın Aksu denilen bir bölgede ani bir baskınıyla esir düşmüştür.²⁸⁴

Erzurum'da kışlalayan Lala Mustafa Paşa, Şamahi'de cereyan eden savaş haber alınca Özdemiroğlu Osman Paşa'ya destek göndermektedir. Bu destek kuvvetlerin gönderilmesi ikinci bir saldırı ihtimaline karşıdır. Birincisinde Kırım Hanı'nın kardeşleri son anda yetişerek zaferi kazanmışlardır. Ne yazık ki Lala Mustafa Paşa'nın gönderdiği destek kuvvetler varamadan İran ikinci saldırıyı yapmıştır. İkinci Şamahi vakasında Osmanlı ordusu, üçüncü gününde mağlup olmuştur. 3 Aralık 1578'de Nahçıvan Valisi ve Şeref Han, Lala Mustafa Paşa'ya itaatlerini bildirmişlerdir.²⁸⁵

Daha evvel Osmanlı'ya itaat eden bazı beylikler Şamahi yenilgisinden sonra tavır değiştirmişlerdir. Özdemiroğlu Osman Paşa, Lala Mustafa Paşa'yla ihtilafa düşmüştür. Askerler arasında dirlik bozulmuş, bazı askerler kaçmaya başlamıştır. Bu

---

²⁸¹ Peçevî, *a.g.e.*, II, 298, 299.

²⁸² Danişman, *a.g.e.*, VIII, 62-64.

²⁸³ Şeref Han, *a.g.e.*, 257.

²⁸⁴ Şeref Han, *a.g.e.*, 258.

²⁸⁵ Danişman, *a.g.e.*, VIII, 64-66.

şartlarda kışı Şirvan'da geçiremeyeceğini anlayan Özdemiroğlu Osman Paşa, Derbent (Demirkapı) Kalesi'ne sığınmıştır.²⁸⁶ Demirkapı Kalesi'ni 1578'de Özdemiroğlu Osman Paşa, fethetmiştir.²⁸⁷

Şirvan'ın geri alınması düşmanları daha da cesaretlendirmiştir. Gürcü ve İranlılar tarafından Tiflis kuşatılmıştır. 30 Mart 1579'da kuşatma altına alınan Tiflis destek kuvvetlerin gelmesi üzerine 1 Ağustos 1579'da kuşatmadan kurtarılmıştır. Lala Mustafa Paşa, ihmal ve tedbirsizliğinden dolayı İstanbul'a çağırılmış yerine Sinan Paşa serdar tayin edilmiştir. Ancak Sinan Paşa, Erzurum'da kışlaya çekilerek sorumluluklarını yerine getirmemiştir. Osmanlı'da durum böyleyken İran tarafı saldırılarına devam etmiştir. Özdemiroğlu Osman Paşa, tek başına gücü yettiğince müdahale etmiştir. Ancak asker sayısının az olması Osman Paşa'yı çok zorlamıştır. Durumu İstanbul'a bildirince III. Murad, Kırım Han'ı Gazi Giray'ı Osman Paşa'nın yardımına yollamıştır. İranlılar tekrar Şamahi'ye saldırınca Gazi Giray ani bir baskınla İranlıları mağlup etmiştir. İranlılar bu kez de Baku'yu kuşatma altına almışlardır. Baku Muhafızı Ahmed Bey, mücadele ederek kuşatmayı kaldırmıştır. Sinan Paşa, Şehzade'nin sünnet düğünü için İstanbul'a çağırılmıştır. Şirvan'da bulunan az miktardaki Osmanlı kuvvetlerine saldıran İranlılar'a engel olmaya çalışan Gazi Giray esir düşmüştür. III. Murad, Mehmet Giray'ı, Sivas Beylerbeyi Haydar Paşa'yı ve yüklü bir miktar akçe ve askeri Demirkapı'ya göndermiştir. 24 Kasım 1582'de Mehmed Giray, Haydar Paşa, yeniçeriler ve gönderilen akçeler Demirkapı'ya ulaşmıştır. İran tarafından Osmanlı'ya sulh teklifi gelmiştir. İranlılar, Osmanlı-İran sınırının Sultan Süleyman devrindeki gibi olmasını teklif ettiler. Osmanlı Devleti, İran'a düzenlediği seferle birçok yeri zaptetmiştir. Bu teklif Osmanlı'nın aleyhine olduğu için hemen reddedilmiştir.²⁸⁸ 24 Kasım 1582'de gelen destek kuvvetler kışı Demirkapı'da geçirmek için kışlalamışlardır. Safeviler'in Karabağ Valisi İmamkuli Han elli bin kişilik orduyla Demirkapı'ya yönelmiştir. Özdemiroğlu Osman Paşa, kaleden dışarı çıkılmaması talimatı vermiştir. Ancak askerlerden bazıları Osman Paşa'yı korkaklıkla suçlayıp kaleden dışarı çıkmışlardır. İmamkuli Han'ın ordusundan kaçmayı başaran Osmanlı askerleri Demirkapı'ya

²⁸⁶ Danışman, *a.g.e.*, VIII, 66, 67.

²⁸⁷ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (Haz.: Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman), I-III, İstanbul, 2008, II, 45.

²⁸⁸ Danışman, *a.g.e.*, VIII, 67-70.

sığınmışlardır. Osman Paşa'nın emrine itaat etmediklerine pişman olmuşlardır. 24 Nisan 1582'de meydana gelen bu olaya "Niyâz Âbad Vakası" denmiştir. Niyâz Âbad vakasının intikamını almak için dört gün sonra Beştepe denilen yerde İmamkuli Han'ın karşısına çıkmıştır. Üç gün süren savaşı Özdemiroğlu Osman Paşa'nın ordusu kazanmıştır. Böylece Niyâz Âbad'ın intikamı alınmıştır. İki taraf meş'aleler yakıp gece yarısına kadar savaştığı için bu savaşa "Meş'ale Savaşı" denmiştir.²⁸⁹ Bu zaferden sonra Osman Paşa, Şamahî'ye gidip kaleyi tamir ettirmiş ve bazı düzenlemelerde bulunmuştur. Osman Paşa, kalenin etrafını su ile çevirmiş, Amasya Valisi Şâmi Mustafa Bey'i Beylerbeyi olarak kalede bırakmıştır. Civardaki Gürcü Beylerinin de Osman Paşa'ya gelip itaatlerini bildirmeleriyle Dağıstan ve Gürcistan'ın güvenliği tamamen sağlanmıştır.²⁹⁰

Beş yıldır Kafkasya cephesinde can siparane mücadele veren Osman Paşa 21 Ekim 1583'te İstanbul'a hareket etmiştir. Dağıstan kaymakamlığına Cafer Paşa'yı bırakmıştır. 5 Temmuz 1584'te İstanbul'a ulaşmıştır. III. Murad onu büyük bir sevinçle karşılamıştır. Dört saat boyunca Osman Paşa'nın savaş hikayelerini büyük bir coşku ve mutlulukla dinlemiştir. Osman Paşa sadrazam olmuştur. Kısa bir süre Kırım Hanlığı'nda iç kavgalar yaşanmaya başlamıştır. III. Murad, sorunu çözmesi için Osman Paşa'yı serdar olarak yollamıştır. Kırım Hanlığı'ndaki sorunlar çözüldükten sonra 11 Ağustos 1585'te Tebriz'e hareket etmiştir. Osman Paşa, Çaldıran'a vardığı zaman Van Beylerbeyi Cağala-zâde elli bine yakın ordusuyla Osman Paşa'ya katılmıştır. Osmanlı ordusu ve İran ordusu arasında çatışmalar yaşanmış; İran ordusu geri çekilmiştir. İran ordusunun geri çekilmesinin sebebi İran'da taht kavgalarının yaşanmasıdır. İktidarda devamlılık sağlanamadığı ve taht çekişmesi yaşandığı için Osmanlı'ya direnememişlerdir. Son çare olarak Safevi Devleti, Tebriz halkının malına ve canına dokunulmaması sözünü alarak şehri teslim etmiştir. 23 Eylül 1585'te Tebriz'i savaşız alan Osmanlı ordusu halka hiçbir zarar vermemiştir.²⁹¹ 15 Ekim 1585'de Safeviler, Osmanlı ordusunu yıpratmak için tekrar saldırmış ve Osmanlı'yı yenmiştir. Savaşların dışında 1585 senesinde elim birhadise yaşanmıştır. Hamamda yıkanan birkaç Osmanlı askeri Safeviler tarafından basılıp öldürülmüştür. Özdemiroğlu Osman Paşa, durumu öğrenince askerlerini

²⁸⁹ Hammer, *a.g.e.*, VII, 82-84.

²⁹⁰ Mücteba İlgürel, "Zirveden Dönüş: II. Selim'den III. Mehmed'e", *Türkler*, IX, 1175.

²⁹¹ Danişman, *a.g.e.*, VIII, 77-81.

katledenlerin öldürülmesi emrini vermiştir. Osmanlı askerleri içerisindeki fitneci bazı kimseler Osman Paşa'nın sözlerini çarpıtmıştır. Askerleri galeyana getirmelerinin sonucunda Tebriz'de üç gün üç gece kıyım yapılmıştır. Osman Paşa sözlerinin çarpıtılmasından doğan bu hadisenin üzüntüsünden hastalanmıştır. Bu elim hadiseden sonra Hamza Mirza'nın kuvvetleri 25 Ekim 1585'de tekrar saldırmışlardır. Fahusfene Irmağı'nın kenarında yapılan savaşı Yeniçerilerin disiplinsizliklerinden kaybetmişlerdir. Osmanlı Devleti'ne bir çok zafer kazandıran Özdemiroğlu Osman Paşa, hastalığına 30 Ekim 1585'te yenilmiştir.²⁹²

Osmanlı'da bunlar yaşanırken Hamza Mirza'nın 1587'de zehirlenerek öldürülmesi ve yerine kardeşi Şah Abbas'ın geçmesi Safeviler'in dikkatini bir müddet Osmanlı'dan uzaklaştırmıştır.²⁹³

Osman Paşa, vefat edince serdarlığa Ferhat Paşa getirilmiştir. Ferhat Paşa'nın ilk faaliyeti Gürcü beyliklerine olmuştur. Osmanlı'nın zayıf düştüğü yerlerdeki Gürcü beylikleri yeniden itaatsizlik etmişlerdir. Gürcü beylikleri tekrar itaat edince yeniden Safeviler'e yönelinmiştir. 1 Eylül 1588'de Gence şehri Safevilerden alınmıştır.²⁹⁴

3.3. I. İstanbul (Ferhat Paşa) Anlaşması

1578'de bilfiil başlayan Osmanlı-Safevi harbi iki tarafta zorlayıcı olmuştur. Yıllarca süren bu savaş Safeviler'i zorladığı kadar Osmanlı Devletini de zorlamıştır. Özellikle son yıllarında Yeniçerilerin itaatsizlikleri, erzak sıkıntısı Sinan Paşa ve Lala Mustafa Paşa'nın tedbirsizlikleri sıkıntıları had safhaya çıkarmıştır. Savaş devam ederken birkaç kez Safevi cephesinden sulh teklifleri gelmiş ancak Osmanlı'nın zararına şartlar koştukları için reddedilmiştir.

Şah Tahmasb'ın ölümüyle Safevi Devleti'nde sular bir türlü durulmamıştır. İç çekişmeler ve entrikalar Safeviler'in Osmanlı'ya odaklanmasında sıkıntılara sebep olmuştur. Safevi Devleti'nin 1590'da sulh yapmak istemesinin temel nedeni yine taht kavgalarıdır.

---

²⁹² Danışman, *a.g.e.*, VIII, 81-84.

²⁹³ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III, 83.

²⁹⁴ Danışman, *a.g.e.*, VIII, 83-86.

Safeviler'in sürekli değişen iktidarını fırsat bilen herkes onlardan ayrılmak istemiştir.Safeviler'e tabi bazı Dulkadir beylikleri, Gürcü beylikleri örnek gösterilebilir. Osmanlı ile savaştayken Özbeklerin de bazı şehirlere saldırması bu durumun kanıtıdır. Safeviler, yıllarca süren savaşa bir nevi ara verip güç toplamak istemiştir. Osmanlı Devleti de ekonomik olarak zarar etmiştir. Elde ettikleri kale ve şehirleri koruyacak askerlerin iâşe teminin de bile zorlanmaya başlamıştır.²⁹⁵ Tüm bunlar iki tarafı barış yapmaya mecbur bırakmıştır. Osmanlı-Safevi arasında görüşmeler yapılmaya başlandığında Serdarlık, Ferhat Paşa'da bulunmaktadır. Osmanlı Devleti, Safeviler'in sulh bahanesiyle kendilerini oyalamak niyetinde olabileceklerini düşündüğü için Safevi şehzadesi Haydar Mirza'yı desteklemiştir. Haydar Mirza henüz çocuk sayılabilecek yaşta olmasına rağmen Osmanlı'nın Safevi'ye karşı gizli bir silahı olmuştur. Sulh görüşmeleri, resmi nitelik olarak Haydar Mirza'nın Erzurum'daki Hasankale kışlasına gelmesiyle başlamıştır.²⁹⁶

Mehmed Hüdabende Şah'ın tahtını oğlu Şah Abbas'a bıraktıktan sonra sulh görüşmeleri için adım atılmıştır. 1589'da İstanbul'a gönderilen heyetin başında Şah Abbas'ın yeğeni Haydar Mirza bulunmaktadır. Haydar Mirza ve dört Hanzade bin kişilik maiyetle beraber İstanbul'a hareket etmişlerdir. Osmanlı Devleti, barış için gelen elçileri büyük bir saygıyla karşılamıştır.²⁹⁷ Safeviler'in gönderdiği elçi heyeti sadece devlet adamları tarafından değil halk tarafından da büyük ilgi görmüştür. Selâniki Mustafa, kadınların elçileri görebilmek için evlerine gitmediklerini bu yüzden bazılarının kocaları tarafından boşandığını belirtmiştir.²⁹⁸

21 Mart 1590'da yapılan sulh maddeleri Amasya anlaşmasında olduğu gibi toprak ve manevi değerler üzerinedir.Anlaşmaya göre savaşta alınan yerlerde dahil olmak üzere o zamana kadar alınan toprakların Osmanlı'da kalmasına karar verilmiştir. Bu anlaşmaya göre Safeviler, daha önceden Osmanlı'nın fethettiği toprakların Osmanlı'da kalmasını kabul etmiştir.Yani, Dağıstan, Revan, Kuzey-Güney Azerbaycan, Tebriz, Karacadağ, Gence Karabağ, Nihavent ve Lûristan gibi pek çok yer Osmanlı'da kalmıştır.Safeviler, bu anlaşmada Sünnî büyüklere yönelik

²⁹⁵ Kütükoğlu, *Vekayi'nüvis...*, 102.

²⁹⁶ T. Yılmaz Öztuna, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi XVII. Asır,I-XII*, İstanbul,1965, VIII, 7-12.

²⁹⁷ Zinkeisen, *a.g.e.*, III, 413.

²⁹⁸ Danışman, *a.g.e.*, VIII, 88.

hakaret ve küfür içerikli söz yahut davranışlarda bulunulmayacağı anlaşma metnine eklemiştir. Ehli Sünnet insanlara karşı kötü sözler söylenmeyeceği de anlaşma dahilindedir.²⁹⁹

İki tarafta bulunan esirler mübadele edilmiştir. Tebriz’de harb ederken esir düşen Murad Paşa, Hüseyin Paşa ve diğer başka esirler İstanbul’a gönderilmiştir. Osmanlı Devleti, Paşalarına karşılık Şahrüh Han, Şamlu Mehdî Kulu, Şamlu Korkmaz Han, Ebu’l Ma’sum Sultan ve diğer esirleri serbest bırakmıştır.³⁰⁰

Safeviler ile yapılan sulh bir nevi pamuk ipliğine bağlıdır. Safeviler, güçlendikleri her an gözünü Osmanlı topraklarına dikmiştir. Kendi içlerindeki ihtilaflar ve Özbekler meselesi hallolunca tekrar aynı davranışı sergilemişlerdir.³⁰¹ Çaldıran yenilgisinden beri Osmanlı’yı çete savaşlarıyla bıktırma politikası izlemişlerdir. Osmanlı, bir yeri fethederken, Safeviler doğrudan karşısına çıkamamışlardır. Osmanlı devleti fethettiği yerlerden ayrılır ayrılmaz saldırıya geçmişlerdir. Safeviler’in bu karakterinden dolayı onlarla mücadele dönemi uzun sürmüştür. Yapılan sulh anlaşmalarının ömrü ise dönemin Şah’ının politikasına bağlı olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman ile Osmanlı Devleti yüzünü Batı’ya çevirmiştir. Ondan sonra gelen Sultanlar’ın niyeti de Batı’ya yönelmektir. Ancak Safeviler’in yanar döner siyaseti zaman zaman buna engel olmuştur.

3.4. Şah I. Abbas Dönemi Osmanlı-Safevi İlişkileri

3 Ekim 1587’de Safevi tahtına oturan Şah Abbas, ilk başta Osmanlı ile sulh yapmaya sıcak bakmamıştır. Hatta sulh taraftarı olan devlet adamlarını idam ettirmiştir. Ancak daha önce de belirttiğimiz hususlardan dolayı 1589’da İstanbul’a barış için heyet göndermiştir.³⁰²

Şah Abbas’ın tahtı devraldığı, babası Mehmed Hüdabende Şah âmâ birisidir. Karakter olarak lider vasıflarına sahip olmayan Mehmed Hüdabende Şah döneminde Kızılbaş reisler yönetiminde söz sahibi olmuşlardır. Şah Abbas, çok genç olmasına rağmen otoriteyi eline almak için ciddi adımlar atmıştır. Şahsi ordusunu oluşturmuş, devlet idaresinde söz sahibi olmuş, Kızılbaş reislerini bertaraf etmiştir. Devlet

²⁹⁹ Öztuna, “Başlangıcından Zamanımıza Kadar...”, VIII, 14.

³⁰⁰ Kütükoğlu, *Vekayi’nüvis...*, 104.

³⁰¹ Kütükoğlu, *Vekayi’nüvis...*, 105.

³⁰² Cihat Aydoğmuşoğlu, *Safevi Devleti Tarihi (1501-1736)*, Ankara, 2017, 75.

yönetimini ele geçirmesiyle birlikte gücü de artmıştır. Şah Abbas, Özbeklerden Horasan ile beraber birçok şehir ve kaleyi almayı başarmıştır. Devlet adamlarının itaatini sağlaması ve Horasan'ı alması gurura kapılmasına sebep olmuştur.³⁰³

Şah Abbas, devletini güçlendirirken Osmanlı tahtında değişiklikler yaşanmaktadır.III. Murad, 1595 yılında vefat etmiş yerine oğlu III.Mehmed gelmiştir.³⁰⁴

Şah Abbas, sulh anlaşmasına rağmen Osmanlı'ya saldıracağı ilk fırsatı kollamıştır. Birçok Batılı devlete sürekli elçi göndererek Osmanlı'ya karşı ittifak kurmak istemiştir. Anthony Sharley adında bir İngiliz'le dostluk kuran Şah Abbas, Fransa, Venedik, İngiltere, İskoçya, Lehistan ve Papa'ya elçi yollamıştır. Uzun müddet süren bu ziyaretlerden çok somut bir cevap çıkmamış ancak ılımlı karşılanmıştır. Horasan zaferine ve Batı'ya güvenen Şah Abbas, 1603'te saldırı için aradığı bahaneyi bulmuştur.³⁰⁵

1603'te Tebriz Beylerbeyi Ali Bey ile Osmanlı Devleti'ne bağlı Gazi Bey arasında anlaşmazlık olmuştur. Gazi Bey, Şah Abbas'tan yardım istemiştir.Osmanlı Devleti'nin dışarda Avusturya ile savaşması içerde Celali İsyanları'yla uğraşması Şah Abbas'a cesaret vermiştir.³⁰⁶ Osmanlı'ya kaptırdıkları Şirvan, Azerbaycan ve Gürcistan'ı geri alma planları yapmıştır. Gazi Bey'e yardım bahanesiyle savaşı başlatan Şah I. Abbas, on iki yıllık sulh döneminden sonra dokuz yıl süren bir savaşı başlatmıştır.Şah Abbas'ın Erivan üzerine yürüdüğü zamanda Osmanlı tahtında değişiklik olmuştur. III. Mehmed vefat etmiş, yerine on dört yaşındaki oğlu I. Ahmed geçmiştir.I. Ahmed, Şah Abbas'ın taarruzuna karşı Cağalazade Sinan Paşa'yı doğu sınırına yollamıştır.³⁰⁷Eylül 1603'te Osmanlı ordusu gelinceye kadar Şah Abbas, Tebriz ve Revan'ı almıştır.³⁰⁸

5 Haziran 1604'te Cağalazâde doğu serdarı olarak Üsküdar'dan Erzurum'a hareket etmiştir. Cağalazâde,valiliğinde bulunduğu Şirvan'a gitmek istemiş ancak Yeniçeri ağaları karşı çıkmıştır. Cağalazâde, Şirvan'a gitmek için yeniçeri ağalarına

---

³⁰³ Aydoğmuşoğlu, *a.g.e.*, 73-76.

³⁰⁴ Danişman, *a.g.e.*, VIII, 104-110.

³⁰⁵ Danişman, *a.g.e.*, VIII, 159, 160.

³⁰⁶ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III, 85, 86.

³⁰⁷ Aydoğmuşoğlu, *a.g.e.*,76-77.

³⁰⁸ Naîma Mustafa Efendi, *Târih-i Naîmâ*(Haz.: Mehmet İpşirli),I-II, Ankara, 2007, I, 160-162.

ısrar etmiştir. yeniçerilerin, Cağalazâde'nin çadırına hücumda buldukları için Şirvan'a gidememiştir. Cağalazâde, kış yaklaştığı için Van Kalesi'nde kışlamıştır. Şah Abbas, durumu öğrenince Van Kalesi'ne saldırmıştır. Cağalazâde, Erzurum'a geri dönmüş, Şah Abbas, kaleyi ele geçirememiştir.³⁰⁹Cağalazâde, Cinevizli bir dönme olduğu ve esrar kullandığı için askerler onun emirlerine itaatte zorlanmıştır.Cağalazâde'nin yaptığı her hamle hüsrarla sonuçlanmıştır. Safeviler'in ilerleyişini bir türlü durduramamıştır. Yanlış kararlarıyla Canbolatzâde İsyanı'nı alevlendirmiştir. 2 Aralık 1605'te aniden rahatsızlanıp vefat etmiştir. Onun ölümünden sonra Divane, Deli lakaplı Ferhat Paşa serdarlığa getirilmiştir.³¹⁰Deli Ferhat Paşa, lakabının hakkını vermiş delice hareketleri yüzünden askerler ona karşı isyan etmiştir. Ferhat Paşa'nın serdarlığı Safeviler ile mücadelede etkili olamamıştır. Osmanlı Devleti, Safevilerle savaşırken Celali İsyanları daha da alevlenmiştir. Bir yandan Avusturya ile harp eden Osmanlı Devleti, Zitvatorok Anlaşması'yla sulh yapmak zorunda kalmıştır. Hatta 1610 yılına kadar Safeviler ile mücadele için serdar bile gönderilememiştir.³¹¹ Kuyucu Murad Paşa, yaşlı olmasına rağmen Celali İsyanları'nı bastırmakla görevlendirilmiştir. Kuyucu Murad Paşa, kararlı bir mücadele ile Celalilerin soluğunu kesmeyi başarmıştır. Anadolu'daki bu isyanın ateşi düşürülünce tekrar İran'la mücadeleye yönelinmiştir. Celali isyanlarını bastırmaktaki başarısından dolayı Kuyucu Murad Paşa, doğu serdarı olmuştur. Kuyucu Murad Paşa, Osmanlı ordusunun yorgun olduğunun farkındadır. Şah Abbas'a tehdit dolu mektuplar yollamıştır. Şah Abbas ise vaziyetin kendi lehine olduğunu bilmektedir. Bu yüzden Kuyucu Murad Paşa'ya, Sultan Süleyman döneminde taahhüt edilen topraklarüstünden sulh yapabileceği imasında bulunmuştur. Bir yandan savaş için tedbirler alan Kuyucu Murad Paşa, Şah Abbasla mektuplaşmayı sürdürmüştür. III. Murad dönemindeki topraklar karşılığı anlaşmaya hazır olduğunu belirtmiş, ancak Şah Abbas kabul etmemiştir. Kuyucu Murad Paşa, Şah Abbas'la savaşmak için hazırlanırken aniden ölmüştür. O öldükten sonrasadrazam ve serdar olmak için ordunun iâşesini kendisinin karşılaması ve kırk bin altın vermesi karşılığında Sultan Ahmed'ten rica da bulunan Nasuh Paşa yerine geçmiştir.³¹²

³⁰⁹ Hammer, *a.g.e.*, VIII, 48-50.

³¹⁰ Danışman, *a.g.e.*, VIII, 217-222.

³¹¹ Danışman, *a.g.e.*, VIII, 222-228.

³¹² Nâîma, *a.g.e.*, II, 23-50.

Kuyucu Murad Paşa'nın serdarlığında başlayan sulh görüşmelerini Nasuh Paşa devam ettirmiştir. ³¹³ 22 Kasım 1612'de Nasuh Paşa, Şah Abbas'la sulh akdi yapmıştır. II. İstanbul(Nasuh Paşa) Anlaşması'na göre Osmanlı- Safevi sınırları Amasya Anlaşması'nda olduğu gibi belirlenmiştir. Bu anlaşmayla III. Murad'ın Safeviler'den aldığı yerler tekrar Safevilere kalmıştır. Nasuh Paşa anlaşmasıyla Şah Abbas, Osmanlı'ya yıllık ipek göndermeye başlamıştır. Ehli sünnet halkın hakları için de bir takım maddeler anlaşmada mevcuttur. Ancak Osmanlı Devleti, Zitvatorok Anlaşması'yla Avusturya karşısında üstünlüğünü kaybettiği gibi Nasuh Paşa Anlaşması'yla da Safeviler'e karşı kaybetmiştir. Yıllarca süren savaş ekonomik olarak zarar vermiştir. Yapılan sulh anlaşmaları da yıllarca süren savaşların maddi kayıplarını bile karşılamamıştır. Üstelik Safeviler, karakterini hiç bozmamış ilk fırsatta anlaşmayı bozmuşlardır. Bu defa anlaşmaya üç yıl bağlı kalabilmişlerdir. Göndermeleri gereken yıllık ipeği göndermeyerek anlaşmayı ihlal etmişlerdir.Sultan Ahmed, 1615'te Kara Mehmed Paşa'yı serdar olarak Safeviler üzerine yollamıştır.³¹⁴ Kış şartlarından dolayı bir başarı gösteremeyen Kara Mustafa Paşa, sulh yapmak istemiştir. Şah Abbas, sulh karşılığı yıllık göndereceği ipeğin yarısını göndermeyi teklif etmiştir. Sultan Ahmed, Şah Abbas'la savaşılmamasını emretmiştir. Ancak 22 Kasım 1617 yılında yirmi sekiz yaşındayken vefat etmiştir. Sultan Ahmed'in vefatıyla Şah Abbas'la mücadelede zafiyet gösterilmiştir.³¹⁵

Osmanlı Devleti'nin, Erdebil'i alma tehlikesinden dolayı Şah Abbas tekrar sulh teklifinde bulunmuştur. Erdebil, şehri Safeviler'in tarikat iken toplandıkları kutsal bir şehirdir. Şah Abbas bu şehri riske atamamış, 1618'de sulh teklif etmiştir. 1619 yılında tasdik edilen Serav Anlaşması'yla beş yıllık bir barış sürecine girilmiştir.³¹⁶ Bu anlaşmaya göre Safeviler her sene yüz yük ipek, yüz yük kumaş ve değerli eşyayı Osmanlı'ya gönderecektir.³¹⁷ Ashab-ı Kiram ve Hz. Peygamber(s.a.s)'in hanımlarına hakaret edilmeyecektir. Esirler karşılıklı serbest

---

³¹³ Danişman, *a.g.e.*, VIII, 228-230.

³¹⁴ Naîma, *a.g.e.*, II, 50.

³¹⁵ Danişman, *a.g.e.*, VIII, 230-232.

³¹⁶ Aydoğmuşoğlu, *a.g.e.*, 78, 79.

³¹⁷ Hammer, *a.g.e.*, VIII, 182,183.

bırakılacaktır. Şemhal ve Dağıstan beyliklerine zarar verilmeyecektir. Vehmin, Derne, Dertek ve çevresi Safeviler'e, Ahıska ve Kars Osmanlılar'a kalmıştır.³¹⁸

Serav Anlaşması, 1623'te Bağdat Subaşı Bekir'in isyanıyla bozulmuştur. Bekir, isyan edip Bağdat'ı Safeviler'e teslim etmek istemiştir. Gürcistan'ı aldıktan sonra hakimiyetini güneye uzatmak isteyen Şah Abbas için bu durum büyük fırsat olmuştur. Otuz bin kişilik bir orduyla Bağdat üzerine yürüyen Şah Abbas istediğini almıştır. Bağdat'ta Sünnî halkın bir çoğuna işkence edilmiş, öldürülmüştür. Sünnî alimlerin türbeleri soyulmuş ve yıktırılmıştır. Şah Abbas Bağdat'ı aldıktan sonra 1626'da isyan eden Gürcüler'in üzerine yürümüş, Gürcü isyanlarını bastırdıktan sonra rahatsızlanmış ve 1629'ta Şah Abbas ölmüştür. Kırk iki yıl Safevileri yöneten Şah Abbas, pek çok başarıyı elde etmiştir. Sultan Süleyman döneminde kaybedilen toprakları Osmanlı'dan geri almıştır. Özbeklere karşı üstünlük sağlamıştır. Devlet içerisindeki iktidar savaşlarını sonlandırmıştır. Bu bakımdan Şah I. Abbas, Safevileri zirveye çıkaran şah olmuştur.³¹⁹

3.5. IV. Murad Dönemi Osmanlı-Safevi İlişkileri

IV. Murad, 1623'te Osmanlı tahtına çıktığında on iki yaşındadır. Onun sultanlığını iki döneme ayırabiliriz. Birinci dönemi; annesi Mahpeyker(Kösem)Sultan'ın ve ağaların ağırlığını koyduğu çocukluk dönemidir. Bu dönemde Mahpeyker Sultan, IV. Murad'ın yaşının küçük olmasından dolayı entrikalarla devleti yönetmiştir. IV. Murad, zeki bir kişi olduğu için etrafta olan biten herşeyin farkındadır. Abisi II. Osman'ın vahşice şehit edilmesine şahit olmuştur. Ancak yaşının küçük olmasından dolayı olaylara müdahale edememiştir. İkinci dönemi; annesini devlet işlerinde bertaraf ettiği yetişkinlik dönemidir. Fiziksel olarak Osmanlı padişahlarının en güçlülerindedir. Zekası ve gücüyle annesi ve ağaların devlet yönetimindeki etkisini bertaraf etmiştir. Bu devreye kadar, yeniçeriler birçok kez ayaklanmış, masum pekçok insanın kanına girmiştir. 1632'de tekrar ayaklanan yeniçeriler, masum bir devlet adamı olan vezir-i âzam Müezzinzâde Hafız Ahmed Paşa'yı IV. Murad'tan zorla alıp, padişahın huzurunda katletmişlerdir. Tüm bu hadiseler, IV. Murad'ı asiler üzerinde sert tedbirler almaya

³¹⁸ Aydoğmuşoğlu, *a.g.e.*, 78, 79.

³¹⁹ Aydoğmuşoğlu, *a.g.e.*, 80-83.

yönelmiştir.³²⁰IV.Muradgençlik dönemine erişince, çocukluk dönemindeki idari bozuklukları düzeltmek istemiştir. Bu amaçla güvendiği ilim irfan adamlarından devletin vaziyeti ile ilgili raporlar yazmalarını istemiştir. Koçu Bey, bu adamlardan birisidir. Koçu Bey, IV. Murad'a sunmuş olduğu raporun özünde Sultan'ın güçlü olmasını vurgulamıştır. Osmanlı tahtına çıktığında çocuk olduğu için yaşanan gelişmeleri seyretmek dışında birşey yapamayan IV.Murad, belki de Koçu Bey'in risalesi üzerine güçlü bir Sultan olmak için uğraşmıştır. IV.Murad, Anadolu'daki düzensizliklere, Bağdat'ın Safeviler'den bir türlü alınamaması gibi birçok olaya daha fazla seyirci kalmak istememiştir. Bu amaçla devlet erkani ve askerlerden sürekli isyan ve huzursuzluk çıkaranları bertaraf etmiş, Anadolu'da sukuneti sağlamıştır.³²¹

IV.Murad, idareyi eline alınca 1623 yılından beri çözülemeyen Bağdat meselesiyle ilgilenmiştir. 1623'te Bağdat Subaşı Bekir'in isyanından dolayı Şah Abbas, Bağdat'ı almıştır. Sultan I. Ahmed, Safeviler'den Bağdat'ı alana kadar savaşa devam edilmesi emrini vermişti. Bu emre rağmen Sultan Ahmed'in vefatıyla IV. Murad, idareyi eline alana kadar karışıklıklar bitmemiştir. Şah Abbas 1629'da ölmüştür.Şah Abbas'ın torunu Şah Safi, Bağdat'ı Osmanlı'ya vermemek için savaşa devam etmiştir.Osmanlı Devleti, yeteneksiz serdarlar ve itaatsiz yeniçeriler yüzünden Bağdat'ı yıllar geçmesine rağmen alamamıştır. IV. Murad, otoritesini sağladıktan sonra Bağdat meselesiyle ilgilenmiştir. IV. Murad, 10 Mart 1635'te Revan(Şark) seferine karar vermiştir. ³²² Peçevi Tarihi'nde IV. Murad'ın 1634'te sefer için hazırlık yapmaya başladığı belirtilmiştir. IV. Murad, sefer kararına varınca Osmanlı kurallarına uygun bir şekilde törenle Üsküdar'a geçmiştir. Üsküdar'da birkaç gün kalan IV.Murad, sefer hazırlıklarını tamamlayarak Konya, Kayseri ve Sivas güzergahlarından geçmiştir. Silahtar Mustafa Paşa'ya ikinci vezirlik verilmiş ve sefere devam edilmiştir. Osmanlı ordusu Sütur çayırı denilen yere geldiğinde IV. Murad, kapı kulu ve yeniçerilere biner akçe dağıtmıştır.³²³

1635'te Üsküdar'dan yola çıkan Sultan Murad, yeniçerilerin isyana yatkınlığını bildiği için bazı tedbirler almıştır. Bu tedbirlerin en önemlisi, kendisinin izni olmaksızınseferden geri dönmeyi yasakladığı fermanıdır. Bu emre uymayıp geri

³²⁰Danışman, *a.g.e.*, IX, 103-108.

³²¹Kunt, *a.g.e.*, III, 27.

³²² Danışman, *a.g.e.*, IX, 136-145.

³²³ Peçevî, *a.g.e.*,II, 489.

dönen yeniçerileri yakalayıp idam ettirmiştir.Sultan Murad, daha önceki olaylarda ihmali bulunan kişileri, halka zülmedenleri hatta tütün içen Cevherizâde'yi bile idam ettirmiştir. 11 Temmuz 1635'te Erzurum'a ulaşan Sultan Murad, 26 Temmuz'da Revan(Erivan) önüne gelmiştir. Revan Kalesi'nin kumandanı Emir-Güne Han'dır. On iki bin kişiyle kaleyi korumaktadır.Revan kalesi top atışlarıyla günlerce dövülüp, gedikler açılmıştır. Osmanlı ordusunun taarruza geçmesinden korkan Safevi kumandanı 6 Ağustos 1635'te elçi göndermiştir. 8 Ağustos 1635'te Emir-Güne Han, kaleyi Sultan Murad'a teslim etmiştir. Sultan Murad, Emir-Güne Han'ı öldürmemiş hatta Halep valiliğiyle taltif etmiştir. Sultan Murad, iki ay Halep'te kaldıktan sonra Emir-Güne'ya yazletmiş, İstanbul'a getirtmiştir. İstanbul'da Boğaziçi'nde Emir-Güne'ye bir bahçe ve yalı vermiştir. Bundan sonra Emir-Güne'nin kaldığı semte Emirgân denmiştir.³²⁴ IV. Murad, Revan Kalesi'ni bir süre sonra Osmanlı'ya teslimedenEmir-Güne'ye Şah Safi'nin neden karşısına çıkmadığını sormuştur. Emir-Güne, IV. Murad'a; "Padişahım ömür ve devletin ziyade olsun. Sizin ata ve dededen kılıcınız keskin ve atınız yöğrüttür.Şâh'ın ne vücudu vardır ki sizin gibi nâmı ve talihi ulu bir kahramanın karşısına çıkabilsin." demiştir. Emir-Güne'nin sözleri IV.Murad'ın çok hoşuna gitmiş ve ona değerli hediyeler vermiştir.³²⁵ IV. Murad, Emir-Güne'ye sorguç ve hançer hediye etmiştir.³²⁶

Revan, alındıktan sonra ilerlemeye devam eden Sultan Murad 1 Eylül'de Hoy şehrinde de zaptetmiştir. 11 Eylül'de ise Tebriz muhasara altına alınmıştır. Sultan Murad'ın asıl isteği Safevi ordusuyla karşılaşmaktır. Ancak Çaldıran yenilgisinden beri Safeviler, doğrudan Osmanlı'nın karşısına çıkmamayı huy edinmişlerdir. Başında padişahın da bulunduğu Osmanlı ordusunun karşısına çıkmaları zaten imkansızdır. Karakterlerine uygun davranan Safeviler, Sultan Murad'ın karşısına çıkmamıştır.Bundan dolayı yaklaşan kış göz önünde bulundurularak Van'a dönülmüştür.1635'te Van'dan İstanbul'a hareket edilmiştir. Murtazâ Paşa, Revan'ı koruması için on iki bin kuvvetlik bir orduyla bırakılmıştır. Vezir-i Âzam Serdar

³²⁴ Danışman, *a.g.e.*, IX, 145-149.

³²⁵ Midhat Sertoğlu, *IV. Murad*, Ankara, 1987, 71.

³²⁶ Hayrullah Efendi, *Osmanlı Devleti Tarihi* (Haz.: Zuhuri Danışman), I-VII, İstanbul, 1972, VII, 166.

olarak Diyarbakır'da bırakılmış IV. Murad, 1635'de Tebriz'den İstanbul'a dönmüştür.³²⁷

Osmanlı'nın karşısına çıkmaya cesaret edemeyip onlar gittikten sonra saldırma geleneğini bozmayan Safeviler aynı şeyi yapmıştır.1635'te şarktaki kışın çok sert geçmesini fırsat bilen Şah Safi, Revan'a saldırmıştır. Revan Muhafızı Murteza Paşa, üç ay boyunca kuşatmaya direnmiştir. Diyarbakır Valisi yardım etmek için çabalamışsa da kış mevsiminden dolayı askeri toparlayamamıştır. Kethuda Zülfikar Ağa, 1Nisan 1636'da kaleyi teslim etmek zorunda kalmıştır.³²⁸

Bağdat'ın Osmanlı Devleti tarafından önem görmesinin pek çok sebebi bulunmaktadır. Dini sebeplerin yanısıra Bağdat'ın önemli bir ticaret ve seyahat merkezi olması da bunda etkili olmuştur.³²⁹ Osmanlı bu önemli şehri pekçok kez kuşatmış olmasına rağmen şehirden Osmanlı kuvvetleri ayrılınca Safeviler'in saldırmasından dolayı şehir Safeviler'in eline geçmiştir.

IV.Murad, Bağdat'ın tekrardan Safeviler'in eline geçmesinden dolayı yeniden seferhazırlığını başlatmıştır. 8 Mayıs 1638'de Şeyhülislam Yahya Efendi ve Kara Mustafa Paşa öncülüğünde Bağdat'a sefere çıkmıştır. 8 Mayıs'ta çıktıkları seferde 6 Kasım tarihinde Musul'a ulaşmışlardır. 15 Kasım tarihinde Ebu Hanife'nin türbesi yakınına otağını kurmuş, askerlerini bizzat kendisi teftiş etmiştir. Zorlu bir kuşatma sonucu Safevi kumandanı Bektaş Han 24 Aralık tarihinde Bağdat şehrini Osmanlı'ya teslim etmiştir. Bağdat'ın teslim edilmesinin akabinde bazı söylentiler çıkmış bundan dolayı iki kuvvet arasında çatışma çıkmıştır. Bu söylentiye göre Bağdat'ın bazı yerlerinde Osmanlı askerlerine tuzaklar kurulmuştur. IV.Murad, kaleyi kendisine teslim eden Bektaş Han'ı, çatışmadan önce gitmek-kalmak hususunda serbest bırakmıştır. Bektaş Han, IV. Murad'ın teklifini geri çevirince çatışma başlamıştır. Çatışmadan sonra ise Bektaş Han esir edilmiş birçok Safevi askeri öldürülmüştür. Bağdat alındıktan sonra Ebu Hanife ve Abdülkadir Geylâni gibi alimlerin türbeleri tamir edilmiş, kale surları sağlamlaştırılmıştır. IV.Murad, İstanbul'a dönmeden öncetedbir amacıyla, Sadrazam Mustafa Paşa ve sekiz bin yeniçeriyi Bağdat'ta

³²⁷ Hayrullah Efendi, *a.g.e.*, VII, 166, 167.

³²⁸ Danışman, *a.g.e.*, IX, 149, 150.

³²⁹Özer Şenödeyici, "IV.Murat'ın Bağdat Seferi Hakkında Yazılmış Bir Kaside:Tulû'î'nin Pesendide-Nâme'si", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*,2, Elazığ, 2014, 149, 150.

bırakmıştır. Sadaret kaymakamlığına ise Silahtar Mustafa Paşa'yı bırakmıştır.³³⁰ Bu gelişmelerden sonra Osmanlı-Safevi arasında barış görüşmeleri başlamıştır. Serdar Kara Mustafa Paşa'nın Safevi elçileriyle sulh görüşmeleri üç gün sürmüştür. Serdar'ın sert ve kararlı tutumu neticesinde 17 Mayıs 1639'da Kasr-ı Şîrin Antlaşması yapılmıştır. Bu anlaşmaya göre Bağdat, Basra ve Şehrizar Osmanlı'ya, Erivan Safeviler'e bırakılmıştır.³³¹ Safeviler, Kars, Ahıska, Irak ve Van taraflarına bir daha saldırmayacaktır. Anlaşma, onaylanması için önce Şah Safi'ye gönderilmiştir. Şah Safi onayladıktan sonra İstanbul'a gönderilmiştir. Sultan Murad'ın 1640'ta onaylamasıyla resmen anlaşma tamamlanmıştır. Aynı zamanda bu anlaşma günümüz Türk- İran sınırını belirleyen anlaşma olmuştur. Bağdat Fatih Sultan Murad, dönüş yolunda hastalanmıştır. İstanbul'a dönünce hastalığı iyileşmemiştir. 5 Şubat 1640'ta vefat etmiştir.³³²

3.6.II. Tahmasb Ve Nadir Şah Dönemleri Osmanlı-Safevi İlişkileri

IV. Murad döneminde imzalanan Kasr-ı Şîrin Antlaşması'yla Osmanlı-Safevi ilişkileri dostane bir hal almıştır. Bu dostane ilişkiler Avşar Türk boyundan olan Nadir'in Safevi kumandanı olmasıyla bozulmuştur. Nadir'in kumandanlık döneminde başlayan Osmanlı-Safevi savaşları, Şah olduğu dönemde de devam etmiştir. Şah I. Abbas, Safeviler'e en ihtişamlı dönemini yaşatmıştır. Onun ölümünden sonra Şah Safi ve Şah II. Abbas dönemleri Kasr-ı Şîrin'in sükûnetiyle geçmiştir. 1668'de Şah Süleyman'ın idareyi devralmasıyla sükûnet bozulmuştur. Şah Süleyman'dan sonra 1694'te Safevi tahtına oturan Şah Hüseyin döneminde isyanlar zuhur etmiştir. Şah Hüseyin, Şîî ümeranın etkisiyle ülkeyi yönetmiştir. Şah İsmail dönemindeki katı Şîî politikasını uygulamaya çalışmıştır. Bu uygulamayı yapmasının nedeni dini ve manevi duyguları uyandırıp ülke birliğini korumaktır. Bunu sağlamak için Şîîliği kabul etmeyenler tutuklanmış, eziyet görmüştür. Şah Hüseyin'in katı Şîî uygulamalarına ilk tepkiyi Afganlılar (Gılzaylar) vermiştir. Şah Hüseyin'in Afgan isyanını bastırması için Hristiyan olan Gürcü Beyi Gurgin Han'ı görevlendirmesi Afganlıları daha da öfkelenmiştir. Gurgin Han, isyanın elebaşlarından Mir Üveys'i yakalamayı başarmıştır. Mir Üveys, zekâsıyla Gurgin Han'ın elinden kurtulup

³³⁰Şenödeyici, a.g.m., 149.

³³¹Rhoads Murphy, "Kasr-ı Şîrin Antlaşması", *DİA*, İstanbul, 2001, XXIV, 575.

³³² Danişman, a.g.e., IX, 152-160.

Kandahar Kalesini ele geçirmiştir. Safeviler'in, Mir Üveys İsyanı'nı bastıramaması başka bir Afgan kabilesi olan Abdailere cesaret vermiş ve Abdailer de isyan etmiştir. Abdailer'in isyanını bastırmakla görevli olan Ustaclu Cafer Han, Herat'ta Abdullah Han'a yenilerek başarısız olmuştur. Safeviler'in Abdailer isyanını bastırması için gönderdiği bütün kuvvetler bozguna uğramıştır. Belüc kabileleri de karışıklıktan istifade edip bazı yerleri yağmalamışlardır. Batı Horasan'ı zabteden Sistanlı Melik Mahmud ise Meşhed'de şahlığını ilan etmiştir. Doğuda Gılzay ve Abdailerin isyanlarını bastıramayan Safeviler, kuzeybatıda Şirvan ve Dağıstan'ın Sünnî halkının isyanlarıyla daha da zor durumda kalmışlardır. Dağıstan ve Şirvan'ın Sünnî Hanları bir araya gelerek onbeş bin kişilik bir orduyla Şemahi'yi ele geçirmiştir. Ülkenin çeşitli yerlerinde çıkan isyanların yanında devlet ricali arasındaki entrikalar da Safeviler'i yıpratmıştır. Safeviler'i yakından takip eden Osmanlı Devleti, karışıklıklardan istifade edip kuzeybatıyı hâkimiyetine almıştır. XVI. yüz yılın ortalarından beri güneye inme hayalleri kuran Ruslar Safeviler'deki karışıklıklardan istifade etmişlerdir. Çar Deli Petro (1682-1725), Osmanlı'nın 1683'te Viyana yenilgisinden yararlanıp Kırım'ın önemli bir kısmını işgal etmiştir.³³³ Çar Deli Petro'nun bu başarısında Nemse çasarlığı, Venedik ve Lehistan'ın payı bulunmaktadır. Çar Deli Petrov, bu "Kutsal İttifak" sayesinde Osmanlı'ya karşı başarı göstermiştir.³³⁴ Osmanlı, 1711'de Rusları yenerek, Kırım'ı ve işgal ettikleri diğer yerleri geri almıştır. Çar Deli Petro, İran'ın önemli merkezlerine elçiler göndermiş, ticaret anlaşması bahanesiyle elçilere casusluk yaptırmıştır. Elçilerden gerekli bilgileri alıp saldırıya geçmeye hazırlanan Çar Deli Petro, Ermeni ve Gürcülerle de ittifak yapmıştır. Bilhassa Ermeniler, Hristiyan bir liderin hâkimiyetinde olma hayaline kapılmıştır. Temmuz 1722'de Çar Deli Petro, yüz bin kişiyle karadan ve denizden İran'a hareket etmiştir. Çar Petro, casuslarını ticaret anlaşması için yolladığı imajı çizerek, Safeviler'in savunmaya geçmesini engellemiştir. Safeviler'in niyetini anlamaması için yalan ve hilelere başvurmuştur. Bu amaçla Çar Petro, İran'ın düşmanlarının üzerine gittiğine dair beyannameler dağıtmıştır. Çar Petro 1722'de Demirkapı ve Bakü'yü almıştır. Kazvin'de şah ilan edilen Şah II. Tahmasb ise Çar Petro'nun işgallerine karşı koymamış aksine anlaşma yapmıştır. Bu anlaşmaya göre, Bakü ve Demirkapı (Derbend)'yü işgal etmiş

³³³ Abdurrahman Ateş, *Osmanlı-İran Siyasi İlişkileri (1720-1747)*, Ankara, 2012, 51-77.

³³⁴ Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Ankara, 1990, 24-27.

olmalarını tanımıştır. Gılzayları yenip kendisini Isfahan tahtına oturtursa, Gilan, Mâzenderan ve Esterâbâd Ruslara bırakılacaktır. Eylül 1723'te imzalanan bu anlaşma Safeviler'in içinde bulunduğu kötü durumun kanıtıdır.³³⁵

Osmanlı Devleti'nin durumu da Safeviler'den pek farksız sayılmamalıdır. Birçok cephede yaptığı savaşlar, isyanlar ve devlet ricali arasındaki entrikalar Osmanlı Devleti'ni yıpratmış durumdadır.

1683'te yaptığı II. Viyana kuşatmasından 1718'de yaptığı Pasarofça Anlaşması'na kadar geçen süre Osmanlı'nın en zor yılları olduğunu söyleyebiliriz. Bu yıllarda Osmanlı Avusturya ve Venedik gibi ülkelerle savaşırken bir yandan da Ruslarla uğraşmıştır. Sıcak denizlere inme ideali taşıyan Ruslar, Karadeniz üzerinden emellerini gerçekleştirmek istemiştir. Karadeniz'deki Türk beyliklerini tek tek ortadan kaldırmayı başararak bölgede çok güçlü bir konuma gelmiştir. Daha önce Rusya'yı nazar-ı dikkate almayan Osmanlı, Ruslarla mücadele etmeye başlamıştır. Bu dönem aynı zamanda Osmanlı'nın yayılcı politikadan savunmacı politikaya geçtiği dönemdir. Rusya, Osmanlı'nın II. Viyana kuşatması başarısızlığından sonra daha da saldırgan bir hale gelmiştir. Osmanlı'ya karşı Batı'dan da destek bulmak amacıyla Kutsal İttifak'a bile katılmıştır.³³⁶ 1716 yılında Rusya'yla savaşan Osmanlı Rusya'yı mağlup etmiş, Karlofça'da kaybettiği toprakları geri almıştır. Bu zafer Osmanlı'ya rahat bir nefes aldıracakken Avusturya ve Venedik'in Osmanlı'ya karşı ittifakı Osmanlı'yı zorlamıştır. Avusturya ve Venedik'in Kutsal İttifak halkasına başka devletlerin de eklenmesi Osmanlı Devleti'ni daha da zorlamıştır. Bu yıllarda Osmanlı devlet adamlarından bir kısmı bu devletlerle savaşılması bir kısmı ise barış yapılması görüşünü savunmuştur. Ancak Safeviler ve Batılı devletlerle yıllarca süren savaşlar Osmanlı'yı ekonomik ve askeri anlamda zayıflattığı için barış görüşmelerine başlanmıştır. 1718 Pasarofça Anlaşması'yla Osmanlı Avrupa'daki üstünlüğünü kaybetmiştir.³³⁷ Pasarofça Anlaşması Osmanlı'ya toprak kaybı yaşatmasına rağmen Batılı devletlerle olan savaşa son vermesi açısından daha önemlidir. Bu anlaşmayla Osmanlı, Safeviler ile olan mücadelesine yönelebilmştir. İran'da ticaret bahanesiyle güçlenen Rusya'nın ve Safeviler'in zulmünden bunalan Sünnî halk Osmanlı'dan

³³⁵ Ateş, *a.g.e.*, 72-77.

³³⁶ Selim Hilmi Özkan, "XVII. Yüzyılın Sonları İle XVIII. Yüzyılın Başlarında Osmanlı-Rus İlişkileri ve Karadeniz'in Güvenliği Meselesi", *Karadeniz Araştırmaları*, 14, Ankara, 2007, 2-12.

³³⁷ Abdülkadir Özcan, "Pasarofça Anlaşması", *DİA*, İstanbul, 2007, XXXIV, 178-181.

yardıma istemiştir. İran ve Kafkasya’da yaşanan gelişmeler Nevşehirli Damat İbrahim Paşa’yı Safeviler’le mücadele etmek zorunda bırakmıştır.

Osmanlı Devleti, İran’ın içinde bulunduğu vaziyeti görmek, Afgan ve Rus eziyetine maruz kalan Müslümanlara yardım etmek için 1720’de İran’a elçi göndermiştir. Bu elçi Divan-ı Hümayun Hocalığı, Anadolu Muhasebeciliği, Sipahi Kâtipliği, Süvari Mukabeleciliği, Cizye Muhasebeciliği gibi birçok görevde bulunmuş Vanlı Dürri Ahmed Efendi’dir. İdris-i Bitlisi’nin “Heşt Bihişt” adlı eserini Türkçe’ye çeviren Vanlı Abdülbaki Sadi Efendi’nin kardeşidir. Vanlı Dürri Ahmed Efendi, Farsça’ya oldukça vakıftır.³³⁸

Vanlı Dürri Ahmed Efendi başkanlığındaki elçi heyeti Osmanlı sınırlarından geçecek olan Avusturya-İran transit ticaret yolu ile ilgili meseleleri çözüme kavuşturmuştur. Vanlı Dürri Ahmed Efendi, bu görüşmeler esnasında İran’ın iç durumunu araştırmıştır. 5 Aralık 1721’de İstanbul’a döndüğünde III. Ahmed ve İbrahim Paşa’ya bir rapor sunmuştur. Bu raporda Safevilerin isyan eden Mir Üveys ve oğlu Mahmud karşısında zayıf olduğunu hatta Safevilerin yıkılmak üzere olduğunu da belirtmiştir. Dürri Ahmed Efendi’nin gelişinden şüphelenen Safeviler, Murtaza Kulu Han’ı İstanbul’a elçi olarak yollamıştır. Dürri Ahmed Efendi ve sınır valilerinden bilgi alan Damat İbrahim Paşa, 15 Mayıs 1722’de devlet adamlarıyla bir toplantı yapmıştır. Bu toplantıda Osmanlı ile sınırı olan İran şehirlerine müdahale kararı alınmıştır. Bu karardan sonra Bağdat, Basra, Musul, Van, Erzurum valilerine savaş hazırlığı yapmalarını emretmiştir. Üç koldan savaşma planı yapan Osmanlı, önemli başarılar elde etmiştir. Bağdat valisi Hasan Paşa, Erdelen, Merağa, Hemedan ve Nihavend’i almıştır. Van Valisi Köprülüzade Abdullah Paşa, Hoy ve Çors’u almıştır. III. Ahmed’in Tebriz’in alınmasına verdiği ehemmiyetten dolayı Köprülüzade 1725’te Tebriz’i de almıştır. Erzurum Valisi Silahtar İbrahim Paşa, Tiflis’i almıştır. Bakü’yü Ruslara kaptırdığı için suçlu bulunan Silahtar İbrahim Paşa’nın yerine Arifi Ahmed Paşa atanmıştır. Arifi Ahmed Paşa, Revan’ı almıştır. III. Ahmed, Revan’ın alınması haberine çok sevinmiştir. Paşalar savaşırken İstanbul’da Rus-Osmanlı delegeleri arasında görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler neticesinde 24 Haziran 1724’te İstanbul Anlaşması (İran mukaseme-namesi) imzalanmıştır. Bu

³³⁸ Faik Raşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri* (Haz.: Bekir Sıtkı Baykal), Ankara, 1968, 35,36.

anlaşma ile İran toprakları Osmanlı ve Ruslar arasında paylaşılmıştır. Derbend, Bakü ve Şirvan'ın bir kısmı Ruslara bırakılmıştır. Karabağ, Gence, Nahçıvan, Tebriz, Hoy, Revan, Çors, Urmiye, Merağa, Selmas, Sine, Hemedan, ve Kirmanşah Osmanlı'da kalmıştır.³³⁹ Osmanlı-Rusya arasında imzalanan bu anlaşmayı Şah II.Tahmasb kabul etmemiştir. Şah II. Tahmasb'ın bu tepkisi ne Rusya nede Osmanlı tarafından ehemmiyet görmüştür. Çünkü Safeviler, hem Rusya hem de Osmanlı'yla savaşacak güçte değildir.³⁴⁰

Gılzaylar'ın ilerleyişini engelleyemeyen Şah II. Tahmasb, Osmanlı'dan medet beklemiştir. Şah II. Tahmasb, Osmanlı'ya elçi yollamıştır. Elçi, Şah II. Tahmasb'ın şah olarak tanınmasını ve Gılzaylara karşı yardım etmelerini beyan etmiştir. Osmanlı Devleti Sünnî halkı koruma niyetinde olduğu için teklifi kabul etmemiştir. Safevi elçisini de alıkoymuşlar geri dönmesine izin vermemişlerdir.Şah II. Tahmasb, Osmanlı'dan yardım alamayınca Ruslar'dan yardım istemiştir. Bazı yerleri yardım karşılığında Ruslara vadetmiştir. Ruslar, vaat edilen yerleri almak için kale inşasına başlamış ancak Safeviler'e hiçbir yardımda bulunmamışlardır.Gılzaylara karşı yardım istediği Osmanlı ve Rusya'dan yardım alamayan Şah II. Tahmasb, çok zor durumda kalmıştır. Safevi Devlet'i yıkılma eşiğine gelmiştir. Şah II. Tahmasb, birkaç defa bulunduğu yeri Gılzaylar yüzünden değiştirmiştir. Şah Tahmasb, sonçare olarak, Horosan'da namı yayılan Nadir'e elçi yollamış, yardım istemiştir. Nadir, Şah Tahmasb'ın yardım isteğine olumlu cevap vermiştir. Eylül 1726'da Habuşan'da Şah II. Tahmasb'ın hizmetine girmiştir. Şah II. Tahmasb'ın hizmetine giren Nadir, Tahmasb Kulu Han lakabını almıştır.³⁴¹

Bu tarihten itibaren Nadir dönemi başlamış, Şah II. Tahmasb, zahiren Safevi hükümdarı olmuştur. Gerçek anlamda devleti yöneten Nadir'dir. Daha sonra Nadir, Şah II. Tahmasb'ın elinden Şahlığı almıştır. Nadir dönemi Osmanlı-Safevi savaşlarının yoğun bir şekilde yaşandığı bir dönem olmuştur. Nadir, çoğu defa Osmanlı'ya mağlubiyet yaşatmıştır. Nadir'in Osmanlı ordusuna karşı başarısında Osmanlı askerlerinin disiplinsiz ve itaatsiz davranışlarının da büyük payı bulunmaktadır. Kars Kalesi'ni kuşatmaya gelen Nadir ve kuvvetleri karşısında

---

³³⁹ Ateş, a.g.e., 80-90.

³⁴⁰ Saray, a.g.e., 67.

³⁴¹ Ateş, a.g.e., 94-113.

Osmanlı Paşa'sının geri çekilme emrine uymayan askerlerin durumunu anlattığı Sırrı Efendi'nin risalesinde bu durum görülmektedir: “Kızılbaş böyle tantana ile karşumuzdan geçerken biz yiğit değil miyiz gayretimiz yok mudur, niçin dururuz? Kendüler korkarlar ise çadırlarında otursunlar, biz döğüşürüz.” Osmanlı askerlerinin emre itaatsiz hallerinden dolayı Nadir Şah'ın ordusu Osmanlı'yı çoğu zaman mağlup etmeyi başarmıştır.³⁴²

Nadir, 1726'da Gılzay Emiri Melik Mahmut'u yenerek Meşhed'i almıştır. Gılzaylar'dan sonra Abdailerin üzerine sefer düzenlemiştir. 1729'da Abdai lideri Allahyar Han ile savaşmış ve yenmiştir. Allahyar Han, Nadir'den sulh istemiş, Nadir ise bütün Abdai kabilelerinin sulhu kabul edip Herat'tan çekilmesi karşılığında sulh yapmıştır. Amcası Mahmud'u boğdurup Gılzay liderliğine geçen Eşref Han, Hemedan'ın alındığını duyunca Nadir'in üzerine yürümüştür. 12 Kasım 1729'da Nadir'le yaptığı savaşı kaybedip kaçmıştır. 24 Aralık 1729'da Eşref Han'la Nadir tekrar savaşmıştır. Bu savaşta Nadir, Eşref Han'ı öldürerek yedi yıl süren Gılzay hâkimiyetini sonlandırmıştır. Böylece Nadir, Şah Tahmasb'a verdiği sözü tutmuş, Gılzay ve Abdailere son vermiştir. Şah II. Tahmasb, Safevi hükümdarlarının her zaman yaptığı gibi davranmıştır, iç problemleri halledip toparlanınca gözünü Osmanlı Devleti'ne dikmiştir.³⁴³

1731'de Safevi Devleti Osmanlı tahtına cülus eden I. Mahmud'u tebrik için İstanbul'a elçi göndermiştir. Safevi elçisi sulh yapmak istediklerini de beyan etmiştir. Ancak Safeviler'in asıl niyeti Osmanlı'yı oyalamaktır. Nadir'in Gılzay ve Abdai isyanlarını bastırmasıyla niyetleri Osmanlı Devleti'yle savaşmaktır. Osmanlı Devlet'i Safeviler'in amacını anlamış, valilere haber göndererek savaş hazırlığını başlatmıştır. Osmanlı Devleti'nin birçok şehrini alması Şah II. Tahmasb'ı sulh yapmak zorunda bırakmıştır. 1732'de yapılan anlaşmaya göre Revan, Gence, Nahçıvan, Tiflis, Şamahı ve Dağıstan Osmanlılarda kalmış, Tebriz, Kirmanşah, Hemedan, Luristan ve Erdelan Safevilerde kalmıştır. Nadir, Herat seferindeyken Şah Tahmasb'ın Osmanlı ile yaptığı anlaşmaya sinirlenmiştir. Nadir,1732'de yapılan Ahmed Paşa Anlaşması'yla önemli şehirlerin Osmanlı'ya verilmesini bahane etmiştir. Kazandığı zaferlerle devlet

³⁴²Sırrı Efendi, *Risâletü't-Târîh-i Nâdir-Şâh (Makâle-i Vâkı'a-ı Muhâsara-i Kars)* (Haz.: Mehmet Yaşar Ertaş), İstanbul, 2012, 26.

³⁴³Ateş, *a.g.e.*, 113-126.

idaresini eline almış olan Nadir, Şah II. Tahmasb'ı Meşhed'e göndermiştir. Kısa bir süre sonra Nadir, Şah II. Tahmasb'ın sekiz aylık oğlunu şah olarak ilan etmiştir. Sekiz aylık bebeği Şah III. Abbas olarak tahta çıkararak Nadir, kendisini de saltanat naibi ilan etmiştir.³⁴⁴

Şah II. Tahmasb'ı tahtan indirip sürgüne gönderen Nadir, saltanatnaibi olarak yönetimi ele almıştır. Abdai ve Gılzay hakimiyetine son vererek halkın sevgisini kazanmıştır. Osmanlı Devleti'ne karşı kazandığı zaferler ve Ruslarla sulh yapması cesaretini artırmıştır. Osmanlı'nın içinde bulunduğu durum Nadir'in Osmanlı topraklarına göz dikmesine sebep olmuştur. Osmanlı padişahı I. Mahmud, sükûneti sağlamış ancak önemli sorunlar devam etmektedir. Yıllarca süren savaşlar asker ve devlet adamlarında gevşekliğe sebep olmuştur. Eski ihtişamını kaybeden Osmanlı acil durumlarda sadece sınır valilerine emir verebilmektedir. Sınır valileri arasında düşmana direnmeden kaleyi ya da şehri teslim edenler çıkmaktadır. İstanbul'a danışmadan anlaşma yapan devlet ricali bile bulunmaktadır. Devlet ricali arasındaki güç savaşları devlet otoritesini parçalamaktadır. Osmanlı'nın bu durumu İran'ın doğu hâkimiyetini güçlendirmektedir. Nadir, Osmanlı'nın içinde bulunduğu şartları kendi lehine kullanmaya çalışmıştır. Bundan sonra, gücünü Osmanlı devleti üstünde kullanmaya başlamıştır.³⁴⁵

Ekim 1754'e kadar Osmanlı tahtını idare eden I. Mahmud döneminde de Nadir Şah ile ilişkiler devam etmiştir. Otuz beş yaşlarındayken tahta çıkan I. Mahmud yaklaşık yirmi beş yıl Osmanlı sultanlığı yapmıştır.³⁴⁶ I. Mahmud döneminde Osmanlı'yı Patrona Halil isyanı uğraştırmıştır. I. Mahmud'un Patrona Halil isyanı ve devlet adamlarının entrikalarına rağmen Nadir Şah karşısında başarılı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Özellikle Osmanlı Devleti'nin idaresini ele almadan önce yaklaşık yirmi yedi yıl kafeste kaldığı düşünüldüğünde başarılı bir siyaset yürüttüğü görülecektir.³⁴⁷

---

³⁴⁴ Aydoğmuşoğlu, *a.g.e.*, 132-134.

³⁴⁵ Ateş, *a.g.e.*, 126-150.

³⁴⁶ Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-Vukû'ât Kurumlarıyla Osmanlı Tarihi* (Haz.: Yılmaz Kurt), I-IV, Ankara, 2008, III, 336,337.

³⁴⁷ Alper Yıldırım, *I. Mahmut Devri Osmanlı-İran İlişkileri* (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 2017, 49,50.

Nadir, Şifilerin kutsal saydığı yerleri alıp onların desteğini sağlamak için 1732'de Irak üzerine sefer başlatmıştır. İlk önce Kirmanşah önlerine gelmiştir. Kirmanşah halkı Osmanlı muhafızlarına ihanet ederek şehrin kapılarını Nadir'e açmıştır. Bundan dolayı Nadir bu şehri çok rahat almıştır. Nadir'in hedefi Bağdat'tır. Ahmed Paşa'nın kuvvetlerinin bazı kapılarda kendini beklediğini öğrenen Nadir, dağ yolundan gece gitmeyi denemiştir. Derne Beyi Ahmed Paşa'nın kuvvetleriyle karşılaşan Nadir ve askerleri, Osmanlı kuvvetiyle çarpışmıştır. Bu çarpışmada Osmanlı kuvvetleri mağlup olmuş, Ahmed Paşa esir düşmüştür. Azerbaycan'dan destek isteyen Nadir, Bağdat için hazırlık yapmaktadır. Osmanlı, Nadir'e engel olmak için savaş hazırlığı başlatmıştır. Osmanlı'nın bu hazırlığını öğrenen Nadir, Ahmed Paşa'yı yanıltmak için Kerkük üzerine yürümüştür. Nadir, Kerkük seferinde başarı göstermemesi üzerine tekrar Bağdat'a yöneldi, Bağdat'ta Osmanlı ile yaptığı ilk mücadelede kesin zafer kazanamamış, ancak Osmanlı'ya ciddi zayıat yaşatmıştır. 1733'te Osmanlı ve Nadir'in kuvvetleri Dicle Nehri yakınında tekrar çarpışmış, Osmanlı mağlup olmuştur. Nadir, Samarra, Hille, Kerbela, Necef'i alarak Bağdat'ın çevresiyle iletişimini kesmiştir. Nadir, bütün çabalarına rağmen Bağdat'ı alamamıştır. Vezir-i Âzam Topal Osman Paşa, destek kuvvetleriyle Ducum mevkiine gelerek karargah kurmuştur. Osman Paşa'nın Ducum'da karargah kurduğunu öğrenen Nadir, on iki bin kişilik kuvveti Bağdat'ta bırakmıştır. 1733'te seksen bin kişilik askeriyle Topal Ahmed Paşa'yla savaşmış ve mağlup olmuştur. Bu yenilgiden sonra Bağdat kuşatması kaldırılmıştır. Bu mağlubiyetten sonra itibarı zedelenen Nadir, itibarını kazanmak için tekrar harekete geçmiş, yenilgiden iki ay sonra ordusunu toparlayıp Kerkük'e yürümüştür. Kasım 1733'te Osmanlı ile Nadir arasında yapılan savaşta Osmanlı yirmi bin kayıp vermiştir.³⁴⁸ Yüz bin kişilik ordusuyla 1734'te Gürcistan üzerine yürüyen Nadir, zorluk çekmeden Tiflis'i zapt ederek Şemahi'yi ele geçirmiştir. Osmanlı kuvvetleri Nadir'in bu ilerleyişine ciddi anlamda direniş gösterememiştir. 1735 yılında Nadir ile Osmanlı arasında barış anlaşması gündeme gelmiştir. Ancak Nadir, kabul edilemez bazı şartlarından dolayı sulh anlaşması gecikmiştir.³⁴⁹ 1736 yılında Nadir, Musul tarafından Osmanlı ordusuna tekrar saldırmış, Musul Valisi Mehmed Ali Paşa'nın kuvvetleri Nadir'in saldırısını bertaraf etmiştir. Topal Osman Paşa, rahatsızlığı sebebiyle I. Mahmud'tan azlını istemiş

³⁴⁸ Ateş, *a.g.e.*, 150-167.

³⁴⁹ Zinkeisen, *a.g.e.*, V, 452,453.

ancak Sultan Mahmud birçok önemli başarılar elde eden Osman Paşa'ya görevine devam etmesini emretmiştir. Nadir, Topal Osman Paşa'dan intikam almak ve Osmanlı ordusunu hezimete uğratmak için tekrar hazırlık yapmıştır. Hazırlıklarını tamamlayan Nadir, Kerkük'te tekrar Topal Osman Paşa'nın karşısına çıkmıştır. Osmanlı ordusunun kış koşullarından dolayı dağınık gruplar halinde bulunması ve önemli bir kısmının terhis edilmiş olmalarından dolayı Kerkük Kalesi önünde yapılan savaşı Nadir kazanmıştır. Topal Osman Paşa ise bu savaşta öldürülmüştür.³⁵⁰

Kerkük ve Derne'yi alan Nadir, Bağdat'a gelmiştir. Bağdat Valisi Ahmed Paşa ile sulh yapmıştır. Ahmed Paşa, İstanbul'a haber vermeden Nadir ile anlaşma yapmıştır. Ahmed Paşa Anlaşmasına göre; Osmanlı 1639'da yapılan anlaşmadaki sınır yerlerine çekilecek, İranlı hacılar kutsal yerleri ziyaret edebilecek, karşılıklı esirler serbest bırakılacaktır. Bu anlaşma Osmanlı Devleti tarafından onaylanmamıştır. Ahmed Paşa Nadir ile yaptığı anlaşmadan dolayı görevinden azledilmiştir. Ahmed Paşa'nın yerine Vezir İsmail Paşa görevlendirilmiştir. Osmanlı Devleti, Serasker Köprülüzade Abdullah Paşa'yı Nadir'in sulh teklif etmesi durumunda devletin lehine olursa sulh yapmasına izin vermiştir. Nadir, kuzeye yönelerek Kafkasya'da bazı yerleri işgal etmiştir. Nadir 1734'te Erbil'e girmiş, Erbil'den Şirvan'a hareket etmiştir. Şirvan Hakimi Surhay Han ve Gence Valisi Genç Ali Paşa, Nadir'e yenilmiştir. Nadir şehri tahrip etmiştir. Şirvan'dan sonra Gence'yi kuşatmıştır. Gence'deki kuşatma yaklaşık sekiz ay sürmüştür. Nadir'in Arpaçay galibiyetinden sonra Gence Valisi Genç Ali Paşa, şehri Nadir'e teslim etmiştir. Tiflis ve Revan da Nadir tarafından alınmıştır. Nadir, Kars çevresinden ayrıldıktan sonra sulh teklifi yapmıştır. Osmanlı Devleti, Avusturya ve Rusya ile savaşa hazırlanmaktadır. Nadir ise almak istediği yerleri almış, şahlığını ilan etmek istemektedir. Bu yüzden 1736'da taraflar sulh yapmıştır. Bu sulh IV. Murat zamanında yapılan Kasr-ı Şirin Anlaşması'nın maddeleriyle aynıdır. Yani Osmanlı-İran sınırı son olarak Kasr-ı Şirin'e göre belirlenmiştir.³⁵¹

Nadir 1736'da Mugan Ovası'nda İran'ın ileri gelenlerini toplamış ve onlara İran için yaptığı hizmetler ve kazandığı zaferleri hatırlatmıştır. Daha sonra İran'ın ileri gelenlerinden Şah II. Tahmasb, Şah III. Abbas ve kendisi arasında bir tercih

---

³⁵⁰Yıldırım, *a.g.e.*, 52-56.

³⁵¹Ateş, *a.g.e.*, 157-180.

yapmalarını istemiştir. Oradakilerin hepsi Nadir'in şah olmasını istemiştir. Nadir, birkaç gün düşünmeleri için zaman vermiş hemen karar vermelerini istememiştir. Daha sonra tekrar toplantı yapmış aynı şeyi tekrar sormuştur. Onların Nadir'in şah olmasını istemeleri üzerine bazı şartları olduğunu belirtmiştir. Şartlarının kabul olması durumunda şahlığı kabul edeceğini söylemiştir. Nadir, İran'ın ehl-i sünnet üzere olduğunu ancak Şah İsmail'in insanların itikadını bozduğunu belirtmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s)'den sonra Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali'nin halife olduğunu tüm İslam beldelelerinde yayacaklarına dair söz istemiştir. Bu konuda Nadir'e hak vermeleri üzerine, saltanatın kendi soyuna geçmesi ve Safeviler'e itibar edilmemesi, Şîi ve Sünnî ülemanın bir araya gelip aradaki ihtilafı çözmesi konularında şartlar koşmuştur. Nadir'in tüm şartlarını kabul etmişlerdir.³⁵² Bu tarihten sonra Nadir, İran'ın yeni Şahı olmuştur. Daha sonra gerekli belgeleri hazırlatıp Osmanlı Devleti'ne Şah olduğunu ilan ettirmiştir. Daha önce askıya alınan barış görüşmeleri tekrar gündeme gelmiş ancak dini meselelerde anlaşılmasından dolayı görüşmeler tekrar askıya alınmıştır.³⁵³

Nadir Şah, Şîi inancındaki katı ve uç noktaları kaldırmış, ezandaki "aliyyu veliyullah" ifadesini kaldırıp yerine "Muhammedun Resulullah ifadesini" koydurtmuştur. Nadir Şah, 1736'da Osmanlı ile barış görüşmelerine başlamıştır. Nadir Şah'ın Caferilik mezhebini beşinci mezhep olarak kabul edilmesini istemesi yüzünden görüşmeler uzamıştır. Diğer maddeler Osmanlı tarafından kabul edilmiş ancak Caferilikle ilgili iki madde kabul edilmemiştir. Caferilik'teki ikinci şart şudur; Caferilere de Kabe'de hac yapma izni. Nadir Şah'ın amacı İran'ı aşırı Şîi düşüncelerden ve uygulamalardan arındırıp Sünnî-Şîi ayrımını ortadan kaldırmaktır. Bunun için en uygun mezhebin Caferilik olduğu görüşündedir. Osmanlı'nın Caferiliği beşinci mezhep olarak kabul etmemesi ve Nadir Şah'ın bu konudaki ısrarı iki tarafı tekrar karşı karşıya getirmiştir. İki tarafın bu konuda bir türlü uzlaşamaması 1743-1746 yılları arasında tekrar savaşmalarına sebep olmuştur. Nadir Şah, Şehrizer ve Kerkük'ü ele geçirmiş, Bağdat, Kars ve Musul'u işgal etmiştir. Osmanlı Devleti, Nadir Şah karşısında askeri olarak başarılı olamayınca Safi Mirza'ya şahlık tacı takıp Erzurum taraflarına göndermiştir. Safi Mirza, Şah Hüseyin'in oğlu olduğu

³⁵² Mugan kurultayı için Bkz.: Mehman Süleymanov, *Nadir Şah*, Bakü, 2005, 292-310.

³⁵³ Zinkeisen, *a.g.e.*, V,455.

iddiasındadır. Osmanlı'nın bu hamlesi neticesinde İran'da iç karışıklıklar yaşanmış, isyanlar çıkmıştır. Nadir Şah, ülkesindeki isyanlara rağmen Revan'da Osmanlı'ya karşı galip gelmiştir. Yıllarca süren mücadelelerden sonra iki taraf tekrar barış görüşmelerine başlamıştır. 4 Eylül 1746'da anlaşmaya varılmıştır. Bu anlaşma IV. Murat dönemindeki sınırların aynı kalması hususundadır. Taraflar üç senede bir değiştirmek şartıyla elçi bulundurmaya kararlaşmışlardır. Anlaşmanın diğer maddesi ise İranlı hacıların yol güvenliğinin sağlanması hususundadır.³⁵⁴ 1746'da yapılan bu anlaşmanın olmaması için bazı entrikalar çevrilmiştir. Hindistan'ın Gurkanlı pâdişahı Muhammed Şah, elçisi Seyyid Ataullah'ı İstanbul'a göndermiştir. Seyyid Ataullah'ın Muhammed Şah'tan getirdiği mektupta Nadir Şah'la ilgili bazı bilgiler bulunmaktadır. Mektupta; Nadir Şah'ın Osmanlı'ya karşı kullanmak için Gurkanlı'lardan gemi aldıkları hatta Nadir'in Osmanlı ülkesini fethetmek istediği gibi Osmanlı aleyhine birçok şey yazılmıştır.³⁵⁵ Muhammed Şah'ın entrikası başarılı olamamış Osmanlı-Safevi barışını engelleyememiştir.

Nadir Şah, uzun yıllar boyunca Osmanlı Devleti'yle savaşarak zaman zaman ağır kayıplar verdimiştir. Nadir Şah, hangi amaç için olursa olsun Safeviler'in aşırı Şîî politikasını yumuşatması açısından İran'da ikinci bir devir başlatmıştır. Rusların, Osmanlı'ya karşı ittifak teklifini kabul etmemiş; ayrıca Rusların güneye inmesini de engellemiştir.

Nadir Şah, Caferiliği beşinci mezhep olarak Osmanlı'ya kabul ettirmeye çalışması ve Şîîliği törpüleyerek Sünnî inanca yaklaştırmaya çalışmasındaki amaç İran'ın İslam devleti olarak görülmesini istemesindedir. Şah İsmail dönemindeki katı Şîî politikandan dolayı İslamî çizgiden uzaklaşıp yalnızlaşan İran'ı İslam devleti olarak özüne dönmesini istemesinden dolayıdır. Buna karşı Osmanlı'nın Caferilik'i beşinci mezhep olarak kabul etmemesinde haklı sebepleri bulunmaktadır. Osmanlı Sultanı I. Mahmud'un Nadir Şah'a gönderdiği mektubunda Osmanlı'nın Caferilik mezhebi konusunda ciddi endişelerinin olduğu görülmektedir. Mektupta şu ifadelerle yer verilmiştir; "Dört mezhebin usulü daha evvel yazıya dökülmüştü. Bu mezhepler arasındaki farklılıklar fûrûattandı. Oysa tasdik edilmesi istenen Caferî mezhebinin

---

³⁵⁴ Ateş, *a.g.e.*, 187-249.

³⁵⁵ Y. Hikmet Bayur, Osmanlı Devletinin Nadir Şah Afşar'la Barış Yapmasını Önlemek Amacını Güden Bir Gurkanlı Denemesi, XIII-49, *Bellekten*, Ankara, 2003, 91, 92.

usulü yazıya dökülmediğinden, mezhep olarak kabul edilemezdi. Kâbe’de Caferî mezhebine bir rûkn tahsisi ise, Caferî mezhebinin usulü diğer dört mezhebin uleması arasında sahih kabul edilmediği için, mümkün değildi. Kâbe’de sahih olan fıkıh mezheplerine göre namaz kılınması zorunlu idi. Onun dışındaki sahih ve yazılı olmayan fıkıh mezheplerine göre namaz kılınmazdı.”³⁵⁶ I. Mahmud’un mektubunda Osmanlı’nın Caferilik mezhebi hususundaki çekincelerinde haklı olduğu görülmektedir.

3.7. Kaçarlar Dönemi Osmanlı-İran İlişkileri

Türkmen oymağı olan Kaçarlar’ın İran’a yerleşmesi XV. yüzyılda olmuştur. Anadolunun Bozok yöresinden Azerbaycan’ın Gence yöresine göç ederek İran’a yerleşmişlerdir. Şah Abbas, Türk oymaklarını İran’ın içlerine dağıtmış ve devşirme sistemine dayalı askeri teşkilat kurmuştur. Kaçar oymağında bu devşirme sisteminde Safeviler’in hizmetinde bulunmuştur.³⁵⁷

1747’de Nadir Şah ölünce II. Tahmasb’ın saltanat naibi Feth Ali Han’ın oğlu Muhammed Hasan Han, Esterâbâd’a gelmiştir. Beylerbeyi olan Kaçar Kara Musanlı Muhammed Hüseyin Han, Esterâbâd’a gelmesine olumsuz bir tepki vermemiştir.1749’da II. Süleyman Şah, Muhammed Hasan Han’ı Esterâbâd Beylerbeyi ve bütün Kaçarların başı tayin etmiştir.1750’de II. Süleyman Şah’ın tahttan indirilmesiyle Muhammed Hasan Han, bağımsızlığını ilan etmiştir. Muhammed Hasan Han, otoritesini kurmak için mücadeleye girişmiş, 1756’da Irâk-ı Acem’i ele geçirmiştir. Karabağ ve Gence yöresindeki Kaçarlar, Muhammed Hasan Han’a bağlılıklarını bildirmiştir. Muhammed Hasan Han, Ziyadlu Kaçar Beyi’nin on beş yaşındaki oğlu Ağa Muhammed’i Azerbaycan Beylerbeyliği’ne tayin etmiştir. Muhammed Hüseyin Han Esterâbâd’ı kuşatınca Muhammed Hasan Han şehri almak için harekete geçmiştir. 1759 Damgan Kalesi’nde yapılan savaşta Muhammed Hasan ölmüştür. Muhammed Hasan’ın ölmesinden sonra Kaçarlardan Muhammed Hüseyin Han ve Ağa Muhammed Han, kontrolü ele geçirmiştir. Ağa Muhammed Han, Azerbaycan ve Gürcistan’ı ele geçirince kendisini “şehinşah” ilan etmiştir. Adına

³⁵⁶ Seda Çolakoğlu, “Nadir Şah ve Şii-Sünni Dünyasını Yakınlaştırma Girişimi”, *İran Araştırmaları Dergisi Journal of Iran Etütleri*, I-2, Ankara, 2017, 20-29.

³⁵⁷ Faruk Sümer, “Kaçarlar”, *DİA*, İstanbul, 2001, XXIV, 51-53.

hutbe okutmuş ve para bastırmıştır. 1796'da Ağa Muhammed Han ile İran'da Kaçarlar dönemi resmen başlamıştır.³⁵⁸

XIX. yüzyılda yaklaşık bir buçuk asır İran'ı yöneten Kaçarlar, Safeviler Dönemindeki Şîi anlayışı benimsemiş, kendilerini Şîi inancının ve Kur'an'ın muhafızları olarak nitelemişler, böylelikle yönetimlerini meşrulaştırmaya çalışmışlardır.³⁵⁹ Nadir Şah, Şîi inancının katı yönlerini yumuşatıp Şîi-Sünnî kaynaşmasına önemli katkılar sağlamıştır. Kaçarlar döneminde ise İran'da Safeviler'den kalan katı Şîi inancı tekrar başlamıştır.

Kaçarlar kurdukları yeni devlette, XIX. yüzyılın şartlarına uygun davranamamışlar, devlet sistemi Safeviler'den kalan sistemle yürütülmeye çalışılmış, bu da merkezi otoritenin sağlanmasında sıkıntılara sebep olmuştur.³⁶⁰

Kaçarlar döneminde, 1800'lü yılların başında Rusya ve Fransa arasında dostane ilişkiler başlamıştır. Ermeni ve Gürcü prensleri İran'a karşı Rusya'dan yardım istemiştir. Kaçar Şahı Feth Ali, 1809'da Ermeni ve Gürcüler'e karşı savaşarak bazı başarılar elde etmiştir. 1813'te Ruslar, Kafkaslara girerek İran'ı mağlup etmiştir. Ağır yenilgi alan İran, Gülistan Anlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır. 1826'ta Kaçarlar, Rusya'ya saldırmış fakat yenilmişlerdir. Kaçarlar, Gülistan Anlaşması'nı kapsayan hatta daha ağır bir anlaşma olan Türkmençay Anlaşması'nı kabul etmişlerdir. Bu anlaşmalarla Kaçarlar büyük toprak kayıpları yaşamıştır. Ruslar, Osmanlı'nın Yunanistan ve Sırbistan'la savaşmasını fırsat bilip 1828-1829'da saldırarak Kafkasları tamamen almıştır. Kaçarlar ve Osmanlılar ortak düşmanları Rusya'ya karşı birleşecekleri yerde birbirleriyle sürtüşmüşlerdir. Bir müddet Van ve Bağdat valilikleri arasında sürtüşme olmuş ancak iki taraf da daha azılı düşmanlarla uğraştığı için aralarında savaş olmamıştır. Osmanlı'nın Avusturya ile savaşta olması; Kaçarların ise Rus, Ermeni ve Gürcü tehdidi altında olması savaştan kaçınmalarının sebeplerindedir.³⁶¹ Nadir Şah'ın ölümünden sonra Hanlık'lara ayrılan İran bir türlü toparlanamamıştır. Türkmençay Anlaşması'yla

³⁵⁸ Sümer, "Kaçarlar", XXIV, 51, 52.

³⁵⁹ Abdulcebbar Kavak, "Kaçar Hanedanı Döneminde (1795-1925) İran'da İrşad Faaliyeti Yürüten Nakşebendi Hâlidî Şeyhleri", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Şırnak, 2015, VI, 80, 81.

³⁶⁰ Ervand Abrahamian, *Modern İran Tarihi* (Çev.: Dilek Şendil), İstanbul, 2008, 37-40.

³⁶¹ Saray, *a.g.e.*, 75-81.

sadece büyük toprak kayıpları yaşanmamış, Azerbaycan toprakları ikiye bölünmüştür. Rusya kendine kalan bu topraklara Ermenileri yerleştirme politikası gütmüştür. Kaçarlar, İran'ı toparlamak için çabalamasına rağmen isyanlardan dolayı bölünmekten kurtulamamıştır.³⁶² İran'ı ve Osmanlı'yı dış devletlere karşı mağlup eden içteki bölünmüşlük ve gruplaşmalardır demek yanlış olmaz. II. Katarina'nın; "Kuvetle alamayacağım memleketleri önce içlerinden inhilâl ettirim." sözü bunun bir kanıtıdır.³⁶³ Türkmençay Anlaşması İran'a sakinlik getirmemiş, birçok isyan vuku bulmuştur. Kirman ve Horasan'da çıkan isyanlar bastırıldıktan sonra Terekeme³⁶⁴ isyanları baş göstermiştir. 1831'de başlayan isyanların tam anlamıyla bastırılması 1833 yılını bulmuştur.³⁶⁵

Ruslar'ın acımasız ve parçalayıcı siyasetine karşı Osmanlı'nın Kaçarlar'a daha müşfik bir siyaset yürüttüğünü söyleyebiliriz. Sultan II. Mahmut döneminde, Necip Efendi başkanlığında bir elçi heyeti Tahran'a gönderilmiştir. Görüşmeler neticesinde Erzurum Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmayla İranlı hacılar Kerbela, Mekke ve Medineyi ziyaret edebilecek, karşılıklı olarak tüccarların can ve mal güvenliğine önem verilecek, hudutlarda yaşayan boylar arasında çıkan kavgalar sulh ile çözülecektir. Kaçarlar Devleti, İran'ın kadim geleneğini sürdürmeye devam etmiş; belini doğrultur doğrultmaz Osmanlı topraklarına gözünü dikmiştir. Nasireddin Şah döneminde, Rus-İngiliz mücadelesi meydana gelmiştir. Bu mücadelelerin uzun yıllar sürmesi en çok İran'a yaramıştır. İran, bu fırsattan faydalanıp Osmanlı'nın Bağdat cephesinden istifade etmeye çalışmıştır. İki devlet arasında hudut ihlalleri yüzünden savaşın eşliğinden dönülmüştür. Osmanlı Devleti, sulhtan yana davranarak 1852'de İran'a elçi göndermiş, görüşmeler neticesinde Avrupalı devletler gibi sınırlara bayrak

³⁶²Okan Yeşilot, "Türkmençay Anlaşması ve Sonuçları", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 36, Erzurum, 2008, 188-196.

³⁶³Cafer Seydahmed Kırimer, *Rus Yayılmacılığının Tarihi Kökenleri*, Ankara, 1997,20.

³⁶⁴Terekeme'nin anlamı hakkında üç görüş bulunmaktadır. Birincisi, Türkmen kelimesinden türemiş Türkler anlamındadır. Yukarıdaki bilgide de bu anlamda kullanılmıştır. İkinci olarak, Anadolu'da İslamiyet'in yayıldığı ilk dönemlerde muhacir Araplara, Terk-i Mekke yani Mekke'yi terkedenler anlamında söylene gelen bir kelimedir. Üçüncüsü ise Kuzey Kafkasya'da bulunan Terek Irmağı çevresinden gelenler anlamına da gelmektedir. Bkz., Muhammet Kemaloğlu, "Terekeme-Karapapak Türkleri Yerleşim Alanları", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Dergisi*, 1/2, Türkiye, 2012, 56, 57.

³⁶⁵Yeşilot, a.g.m., 194.

çekilmesi kararı alınmış, fakat bayrak uygulaması da sınır ihlallerine çözüm olmamıştır.³⁶⁶

Osmanlı Devleti'nin 1854-1856 Kırım Harbinden başarı ile çıkmasından sonra Bağdat cephesinde İran ile tekrar gerginlik yaşanmıştır. İran, 1747'de imzalanan Erzurum Anlaşması'na uymamış, Osmanlı hududundaki boylara rahatsızlık vermiştir. İran'ın bu hareketleri Osmanlı'yı İran'a karşı bazı tedbirler almaya zorlamıştır. Osmanlı aldığı kararlarla İran'ın rahat hareket etmesini engellemiştir. İran, Osmanlı'nın kararlarını redde hazırlanırken kendi içindeki bazı entrikalarla uğraşmak zorunda kalmıştır. Nasıreddin Şah, 1870 yılında Şiîlerce kutsal olan yerleri ziyaret etmek istemiş ancak İran'a güvenemeyen Osmanlı izin vermemiştir. Nasıreddin Şah'ın ısrarları üzerine Sultan Abdülaziz, izin vermiştir. Bu ziyaret Nasıreddin Şah'ı oldukça memnun etmiştir. İran'da ölenlerin, Mekke, Medine ve Necef gibi kutsal yerlere gömülme arzularından dolayı veba salgını çıkmıştır. Ölüler, uzak mesafedeki yerlere götürülmeye çalışılınca sıcak iklim ve uzun mesafede çürüyüp kokuşmaya başlamıştır. Bunun neticesinde hastalıklar vuku bulmuştur. Osmanlı Devleti 1871'de İranla bir anlaşma yaparak bu konuya çözüm getirmiştir. Bu anlaşmaya göre İran'da ölen öldüğü yerde gömülecek ancak yakınlarının isteği üzerine üç yıl sonra başka bir yere nakledilebilecektir. Bu anlaşmada sınır ihlalleri ve Osmanlı tüccarlarının haklarının korunması ile ilgili maddeler de bulunmaktadır. Osmanlı-İran arasında oluşturulan bu ılımlı hava 93 Harbi'nde Rusların kışkırtmaları ve Nakşibendilik tarikatının şeyhleri yüzünden tekrar bozulmuştur.³⁶⁷ 93 Harbi'nden sonra Balkan ülkelerindeki dağlımlar Osmanlı Devleti'ni olumsuz etkilemiştir.³⁶⁸ Milliyetçi söylemler Müslüman milletleri ayırtmıştır. Osmanlı Devleti'nin farklı millet ve dinlerden müteşekkil olması dönemin Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid'i duruma bir çözüm bulmaya itmiştir.

Sultan II. Abdülhamid, milliyetçi söylemler neticesinde Osmanlı topraklarında yaşayan diğer ırkların isyanını engellemek için bir fikir akımı başlatmıştır. Zira Ruslar, Pan-Slavizm fikriyle, Almanlar Pan-Germenizm fikriyle kendilerine yarar sağlamıştır. Sultan II. Abdülhamid, Pan-İslamizm fikri akımıyla

---

³⁶⁶ Saray, *a.g.e.*, 80-84.

³⁶⁷ Saray, *a.g.e.*, 86-89.

³⁶⁸ Feridun Emecen, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi* (Edit.: Ekemeleddin İhsanoğlu), I-II, İstanbul, 1994, I, 81-91.

Osmanlı'daki Türk olmayan Müslümanların birliğini sağlamaya çalışmıştır. Şah Nasıreddin ise Şîî inancının eriyip yok olmasından korktuğu için buna karşı çıkmıştır. Cemalettin Efgani, II. Abdülhamid'in fikri akımını İran'da yaymaya çalışmış ancak Nasıreddin Şah ona engel olmuştur. İngiliz ve Ruslar Pan-İslamizm akımından oldukça endişelenmiştir. Nasıreddin Şah'ı Osmanlı'ya karşı kışkırtmaları neticesinde fikir akımı amacına ulaşamamıştır. Şîî kimliğini korumak için Şîî propagandası yapan Şah Nasıreddin, Şîî-Sünnî çatışmasına sebebiyet vermiştir. Ahmed Cevdet Paşa'nın Sünnî-Şîî çatışmasına engel olmak için önerdiği fikirler Ermeniler'in saldırılarıyla uğraşıldığı için uygulanamamıştır. Nasıreddin Şah'ın, Cemaleddin Efgani'nin müridi tarafından öldürülmesiyle Şîî propagandası sekteye uğramıştır. Nasıreddin Şah'ın oğlu Muzaffereddin Şah(1896-1906), Şîîlik konusunda babası gibi baskı yapmamıştır.³⁶⁹ Muzaffereddin Şah, eğlenceye ve gezmeye düşkün olduğu için sürekli Rusya'dan borç almıştır. Aldığı borçlar neticesinde İran'da Rus, hâkimiyeti hissedilmeye başlanmıştır. İran, I. Dünya savaşıyla Rus ve İngiliz işgalinden 1920'li yıllarda kurtulabilmiştir. 1920'li yıllarda ise Osmanlı Devleti rejim değişikliği ile uğraşmaktadır. Özellikle Sevr Anlaşması ile Osmanlı hatta günümüz Türkiye'si bile tarihten silinmeye çalışılmıştır.³⁷⁰

Şah İsmail dönemiyle başlayan Osmanlı-Safevi çekişmesi XX. yüzyıla kadar sürmüştür. İki devletin bölgede hakimiyet kurma isteği yıllarca savaşmalarına sebep olmuştur. Savaşlar maddi anlamda iki tarafa da büyük zarar vermiştir. Osmanlı Devleti, Safeviler'in saldırılarına karşı koyarken Avrupa'daki üstünlüğünü kaybetmiştir. Safeviler ise İran üzerindeki hakimiyetini kaybetmiş, ilk önce Avşar sonra da Kaçarlar, hakimiyeti eline almıştır. Osmanlı ve Safevi savaşmakla ve ülkelerindeki isyanlarla uğraşmakla çağın değişen koşullarına ayak uyduramamışlardır. Bütün bunların sonucunda iki tarafta da toprak kayıpları ve rejim değişiklikleri yaşanmıştır.

---

³⁶⁹ Saray, *a.g.e.*, 89-101.

³⁷⁰ Saray, *a.g.e.*, 100-106.

SONUÇ

Safeviler ve Osmanlı ile ilgili yapılan bazı çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmada ise ana hatlarıyla üç dönemde Osmanlı-Safevi ilişkileri incelenmiştir; II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Şah İsmail'den sonraki ilişkilerdir. Siyasi tarih olarak II. Bayezid döneminden başlanılmış ana hatlarıyla Kaçarlar Hanedanlığının yıkılmasına kadar olan Osmanlı-Safevi ilişkileri ele alınmıştır. II. Bayezid'in karakteri ve Cem meselesinden dolayı bu dönemde Safevilerle pasif olarak mücadeleye girilmiştir. Yavuz Sultan Selim'in Safevi tehlikesinin farkında olması onun önceliğini Safeviler'e vermesine sebep olmuştur. Yavuz Sultan Selim, savaş ilan etmeden önce Safevilerin etnik ve dini yapısından dolayı kamuoyunun desteğini sağlamaya çalışmış, bu amaçla birkaç alimden fetvalar almıştır. Kendisi seferdeyken isyan ya da ihanetle karşılaşmamak için Anadolu'daki Kızılbaşları tespit ettirip etkisiz hale getirmiştir. Şah İsmail, kendisini Osmanlı ile savaşacak kadar güçlü görmediği için savaştan kaçınmış ancak Yavuz Sultan Selim tahrikleriyle onu savaşa teşvik etmiştir. 1514'te Çaldıran'da yapılan savaş oldukça kanlı olmuş; fakat Şah İsmail'in savaştan sağ olarak kurtulması Safevilerin varlığına son verememiştir. Osmanlı- Safevi savaşlarının en büyüğü ve en kanlısı Çaldıran Savaşı olmuştur. Bu savaştan sonra Safeviler bir nevi çete gibi Osmanlı birliklerine saldırıp geri çekilme metodunu kullanmıştır. Kanuni Sultan Süleyman, Safevilerle mücadeleye babası kadar önem vermemiş; Kanuni'nin önceliği Batı olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman, babasının Çaldıran'da ağır yenilgi yaşattığı Safeviler'e gereken önemi vermemesi Safeviler'in toparlanmasını sağlamıştır. Kanuni Sultan Süleyman, dedesi II. Bayezid gibi tehlikenin ciddiyetini farkedememiş ve bu durum Safeviler'in işine yaramıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın, babasının başlatmış olduğu mücadeleyi devam ettirmiş olsaydı Safeviler, Osmanlı'nın Batı'da genişlemesinde ayak bağı olamayacaktı. Safeviler, Kaçarlar döneminde meydana gelen rejim değişikliğine kadar çete saldırılarıyla Osmanlı'ya büyük zararlar vermiştir.

Şah İsmail'in ölümünden sonra Safeviler taht kavgaları ve birtakım isyanlarla sarsılmıştır. Nadir Şah döneminde, katı Şii inancı yumuşatılmaya çalışılmıştır. Nadir Şah, Caferiliği beşinci mezhep olarak Osmanlı'ya kabul ettirmek isteyerek Şii-Sünnî çatışmalarına son vermeye çalışmıştır. Nadir Şah, Caferiliği beşinci mezhep olarak kabul ettirememiş ancak katı Şii uygulamalar da bulunmamıştır.

Osmanlı-Safevi ilişkilerine baktığımız zamanyedi husus dikkatimizi çekmektedir. Birincisi: Safeviler'in tarih sahnesine çıkışı tarikat yoluyla olmuştur. İkincisi: Tarikat, bir dönemden sonra silahlanmaya başlayıp devlet olmak için çabalamıştır. Üçüncüsü: Faydalı işler yaptığı tarikat döneminde Osmanlı Devleti,Safeviler'e maddi olarak yardım etmiştir. Dördüncüsü: İki devlet komşu olmaları sebebiyle birbirlerini tehlikeli bir rakip olarak görmüştür. Birinin varlığı diğerinin toprak bütünlüğü için tehdit oluşturmuştur. Bundan dolayı Şah İsmail Osmanlıya karşı çıkabilecek güce erişince Osmanlı topraklarını almaya çalışmıştır. Beşincisi: Osmanlı-Safevi arasındaki mezhep çatışması özellikle Safeviler'in kendilerine taraftar toplamak için tercih ettiği bir yoldur. İki tarafında öncelikli amacı topraklarını korumak ve toprak almaktır. Şiilik ya da Sünniliğin korunması iki devlet için de esas amaç değildir. Altıncısı: Yıllarca süren Osmanlı-Safevi mücadelesi iki tarafı da yıpratmış. Osmanlı'nın Avrupa'ya yönelmesinezaman zaman engel olmuştur.Şah İsmail'den sonra Safeviler de Osmanlı ile mücadelelerinde güç kaybına uğradığı için isyanlarla karşılaşmışlardır. Gerek Osmanlı gerek Safeviler birbirleriyle uğraştıkları için dünyadaki gelişmelere ayak uyduramamış ve yıkılmışlardır.

KAYNAKLAR

- Arşiv Belgeleri: *Topkapı Sarayı Müzesi Saray Arşivi*, TSMA.E 276-40,
Topkapı Sarayı Müzesi Saray Arşivi, TSMA.E. 592-15,
Topkapı Sarayı Müzesi Saray Arşivi, TSMA.E. 746-63,
Topkapı Sarayı Müzesi Saray Arşivi, TSMA.E. 6401,
Topkapı Sarayı Müzesi Saray Arşivi, TSMA.E. 558-30,
Topkapı Sarayı Müzesi Saray Arşivi, TSMA.E. 746-82.
- ABBASLI, Mirza, “Safevîlerin Kökenine Dair”, *Bellekten*, XL-158, Ankara, 1976,
287-329.
- ABRAHAMIAN, Ervand, *Modern İran Tarihi* (Çev.: Dilek Şendil), İstanbul, 2008.
- AKBARİNOSHAD, Maryam, *Şah İsmail ve Osmanlı ile İlişkileri*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslâm Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi), Ankara, 2011.
- AKINCI, Tunç, *1560 Cerbe Deniz Savaşının Türk ve İspanyol Tarihindeki Yeri*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Dilleri ve Edebiyatları İspanyol Dili ve Edebiyatı) Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.
- AKSUN, Ziya Nur, *Osmanlı Tarihi*, I-VI, İstanbul, 1994.
- ALLOUCHE, Adel, *Osmanlı-Safevî İlişkileri Kökenleri ve Gelişimi* (Çev.: Ahmet Emin Dağ), İstanbul, 1983.
- ARMAĞAN, Mustafa, *Osmanlı'nın Mahrem Tarihi (Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Padişahları)*, İstanbul, 2008.
- AŞIKPAŞAZADE, *Osmanoğulları'nın Tarihi* (Haz.: Kemal Yavuz-M.A. Yekta Saraç), İstanbul, 2003.
- AŞURBEYLİ, Sara, “Şirvanşahlar”, *DİA*, İstanbul, XXXIX, 211-213.
- ATEŞ, Abdurrahman, *Osmanlı-İran Siyasi İlişkileri (1720-1747)*, Ankara, 2012.
- AYDOĞMUŞOĞLU, Cihat, *Safevi Devleti Tarihi (1501-1736)*, Ankara, 2017.
- BAYUR, Y. Hikmet, “Osmanlı Devletinin Nadir Şah Afşar’la Barış Yapmasını Önlemek Amacı Güden Bir Gurkanlı Denemesi”, *Bellekten*, XIII-49, Ankara, 2003, 91-95.

- BÜYÜKYILDIRIM, Yalçın, *Çaldıran Savaşı ve Anadolu Alevileri Üzerindeki Etkileri*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2012,
- CELALZADE, Mustafa *Çelebi, Tabakatülmemalik ve Derecatülmesalik (Osmanlı İmparatorluğunun Yükselme Devrinde Türk Ordusunun Savaşları ve Devletin Kurumu İç ve Dış Siyaset)* (Terc.: Sadettin Tokdemir), İstanbul, 1937.
- CELAL-ZADE, Mustafa, *Selim-Nâme*(Haz.: Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar), Ankara, 1990.
- ÇELENK, Mehmet, *16. Ve 17. Yüzyıllarda Safevî Şiiliği*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Bursa, 2005.
- ÇOLAKOĞLU, Seda, “Nadir Şah ve Şii-Sünni Dünyasını Yakınlaştırma Girişimi”, *İran Araştırmaları Dergisi Journal of İran Etütleri*,I-2, Ankara, 2017, 5-33.
- DALKIRAN, Sayın, *Osmanlı Devleti'nde Ehl-i Sünnet'in Şii Akidesine Tenkitleri*, İstanbul, 2000.
- _____, “İran Safevî Devleti'nin Kuruluşuna Şiî İnançların Etkisi ve Osmanlı'nın İran'a Bakışı”, *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum, 2002, 55-102.
- DANIŞMAN, Zuhuri, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*,I-XIV, İstanbul, 1965.
- DANIŞMEND, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Kronolojisi*, I-V, İstanbul, 1971.
- EKİNCİ, Mustafa, “Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde Osmanlı- Safevî İlişkileri”, *Türkler*,Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, IX,817-845.
- EKİNCİ, Ekrem Buğra, “Padişah Olana Hazine Gerektir”,*ekrembuğraekinci.com*, 08/07/2018, 22:44
- EMECEN, Feridun, “Selim I”, *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVI, 407-414.
- _____,“ “İhtilalci BirMedilik” Hareketi mi? Şahkulu Baba Tekeli İsyanı Üzerine Yeni Yaklaşımlar” *Ötekilerin Peşinde Ahmet Yaşar Ocak'a Armağan* (Haz.: Mehmet Öz-Fatih Yeşil), İstanbul, 2015, 521-534.
- _____,*Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*(Edit.: Ekmeleddin İhsanoğlu), İstanbul, 1994, I-II.

- _____, “Sultan Süleyman Çağı ve Cihan Devleti”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, IX, 501-520.
- ERCAN, Yavuz, “Yavuz Sultan Selim Dönemi”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, IX, 766-830.
- ERDOĞAN, Kutluay, *Alevilik Bektâşilik*, İstanbul, 1993.
- ERÖZ, Mehmet, *Türkiye’de Alevilik ve Bektâşilik*, Ankara, 1990.
- EVLİYA ÇELEBİ, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (Haz.: Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman), I-IV, İstanbul, 2008.
- GENÇ, Vural, “İdris-i Bidlîsî’nin II. Bayezid ve I. Selim’e Mektupları”, *Osmanlı Araştırmaları The Journal Of Ottoman Studies*, 47, İstanbul, 2016, 147-207.
- GOODWIN, Godfrey, *Yeniçeriler* (Çev.: Derin Türkömer), İstanbul, 2001.
- GÖKBİLGİN, Tayyip, “Süleyman I”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, IX, 954-1006.
- GÜNDÜZ, Tufan, “Safeviler”, *DİA*, İstanbul, 2008, XXXV, 451-457.
- _____, “Şah İsmail”, *DİA*, İstanbul, 2010, XXXVIII, 253-255.
- GÜNDÜZ, Şinasi, “Başkaldırı Geleneği ve Heterodoksi”, *Bilimname*, 4, İstanbul, 2004, 75-85.
- HAKYEMEZ, Cemil, *Osmanlı-İran İlişkileri ve Sünni-Şii İttifakı*, İstanbul, 2014.
- HAMMER, Joseph Von, *Büyük Osmanlı Tarihi* (Terc.: Mümin Çevik), I-XVIII, Üçdal Hikmet Neşriyat, t.s.
- HAYRULLAH EFENDİ, *Osmanlı Devleti Tarihi* (Haz.: Zuhuri Danışman), I-VIII, İstanbul, 1972.
- HOCA SADETTİN EFENDİ, *Tâcü’t-Tevârih* (Çev.: İsmet Parmaksızoğlu), I-V, İstanbul, 1979.
- İDRÎS-İ BİDLÎSÎ, *Selim Şah-Nâme* (Haz.: Hicabi Kırlangıç), Ankara, 2016.
- İNAN, Kenan, “II. Bayezid Dönemi”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, IX, 383-392.
- İNALCIK, Halil, *Devlet-i ‘Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar - I*, İstanbul, 2009.
- İLGÜREL, Mücteba, “Zirveden Dönüş: II. Selim’den III. Mehmed’e”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, IX, 643-666.

İZGİ, Cevat, “Canı Bek Han Devrinde (1342-1357) Altınordu Hanlığında Bilim Hayatı”, *Divan Dergisi*, 2, İstanbul, 1996, 147-172.

JORGA, Nicolae, *Kanunî Sultan Süleyman Yenilmez Türk* (Çev.: Nilüfer Epçeli), İstanbul, 2011.

KANTEMİR, Dimitri, *Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, (Çev.: Özdemir Çobanoğlu), I-II, İstanbul, 1998.

KAPANŞAHİN, Muhittin, *Kanunî Sultan Süleyman'ın Avrupa'ya Karşı Takip Ettiği Fetih Politikası* (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kayseri, 2007

KARACA, Behset, “Safevî Devletinin Ortaya Çıkışı ve II. Bayezid Dönemi Osmanlı-Safevî İlişkileri”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, IX , 745-779.

KAVAK, Abdulcebbar, “Kaçar Hanedanı Döneminde (1795-1925) İran'da İrşad Faaliyeti Yürüten Nakşebendî Hâlidî Şeyhleri”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VI-12, Şırnak, 2015, 78-102.

KEMALOĞLU, Muhammet Kemaloğlu, “Terekeme-Karapapak Türkleri Yerleşim Alanları”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Dergisi*, 1/2, Türkiye, 2012, 55-81.

KEVSERÂNÎ, Vecih, *Osmanlı ve Safevilerde Din-Devlet İlişkisi*, İstanbul, 1992.

KILIÇ, Remzi, *Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Seferi ve Sonrası Gelişmeler* (1514-1517), y.y, “tarihsiz”, 1-50.

KIRIMER, Cafer Seydahmed, *Rus Yayılmacılığının Tarihî Kökenleri*, Ankara, 1997.

KÖKOĞLU, Ali, *Kemal Paşa- Zâde'nin Selim-Nâmesi*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 1994.

KUNT, Metin ve bşk., *Türkiye Tarihi*, I-IV, Ankara, 1987.

KURAT, Akdes Nimet, *Türkiye ve Rusya*, Ankara, 1990.

KÜÇÜKKAYA, Abdürrahim, *Yavuz Sultan Selim'in Doğu Politikası*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van, 2000.

- KÜTÜKOĞLU, Bekir, *Osmanlı-İran Siyâsî Münasebetleri I (1578-1590)*, İstanbul, 1962.
- _____, *Vekayi'nüvis Makaleler*, İstanbul, 1994.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat, *Anadolu'da İslamiyet*, İstanbul, 1996.
- LAMARTİNE, Alphonse de, *Osmanlı Tarihi Cihan Hakimiyeti* (Çev.: Reşat Uzmen), I-III, İstanbul, 2005.
- LÜTFİ PAŞA, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, İstanbul : Matbaa-i Amire, 1341.
- MOHAMMEDNEJAD, Hamidreza, *Osmanlı-Safevi İlişkileri (1501 - 1576)*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2015.
- MURPHY, Rhoads, "Kasırsîrin", *DİA*, İstanbul, 2001, XXIV, 575.
- Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-Vukû'ât Kurumlarıyla Osmanlı Tarihi* (Haz.: Yılmaz Kurt), I-IV, Ankara, 2008.
- Müneccimbaşı Ahmet Dede, *Sahaif-ül -Ahbar fi Vekayi-ül a'sar*, (Çev.: İsmail Erünsal), I-II, "tarihsiz", <http://www.eskikitaplarim.com/> Erişim tarihi: 22.01.2018.
- Nâima Mustafa Efendi, *Târih-i Naîmâ* (Haz.: Mehmet İpşirli), I-II, Ankara, 2007.
- NAMIK KEMAL, *Osmanlı Tarihi* (Türkçesi: Ulviye Ilgar-İhsan Ilgar), İstanbul, 1974.
- NEJAD, Nader, *XVI. Asırda İran Kaynaklarına Göre Osmanlı-Safevi Münasebetleri (1502-1590, 1620)*, (Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1986,
- OCAK, Ahmet Yaşar, *Alevi-Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İstanbul, 1983.
- ÖNGÖREN, Reşat, "Safeviyye", *DİA*, İstanbul, 2008, XXXV, 460-462.
- ÖZ, Baki, *Osmanlı'da Alevi Ayaklanmaları*, İstanbul, 1992.
- ÖZCAN, Abdülkadir, "Pasarofça Anlaşması", *DİA*, İstanbul, 2007, 177-181.
- ÖZKAN, Selim Hilmi, "XVII. Yüzyılın Sonları İle XVIII. Yüzyılın Başlarında Osmanlı-Rus İlişkileri ve Karadeniz'in Güvenliği Meselesi", *Karadeniz Araştırmaları*, Ankara, sayı14, 2007, 47-62.
- ÖZTUNA, T. Yılmaz, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi XVII. Asır*, İstanbul, 1965, I-XII.

- ÖZTUNA, Yılmaz, *Yavuz Sultan Selim*, İstanbul, 2007.
- PEÇEVÎ, İbrahim, *Peçevî Tarihi* (Çev.: Murat Uraz), 1-II, İstanbul, 1968.
- RUMLU HASAN, (*Ahsenü't Tevarih*) *Şah İsmail Tarihi* (Çev.: Cevat Cevan), Ankara, 2004.
- SARAY, Mehmet, *Türk-İran İlişkileri*, Ankara, 1999.
- SEHÎ BEY, *Tezkire "Heşt Behişt"*, İstanbul, 1980.
- SERTOĞLU, Midhat, *IV.Murad*, Ankara, 1987.
- SEVİM, Ali-YÜCEL, Yaşar, *Osmanlı Klâsik Döneminin Üç Hükümdarı (Fatih - Yavuz - Kanuni)*, Ankara, 1991.
- SEZEN, Tahir, *Osmanlı Yer Adları*, Ankara, 2017.
- SOYYER, Yılmaz, *Sosyolojik Açıdan Alevî-Bektaşî Geleneği*, İstanbul, 1996.
- SÜLEYMANOV, Mehman, *Nadir Şah*, Bakü, 2005.
- SÜMER, Faruk, *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara, 1976.
- _____, *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları I*, İstanbul, 1999.
- _____, "Kaçarlar", *DİA*, İstanbul, 2001, XXIV, 51-53.
- SIRRI EFENDİ, *Risâletü't-Târîh-i NâdirŞâh (Makâle-i Vâkı'a-ı Muhâsara-i Kars)* (Haz.: Mehmet Yaşar Ertaş), İstanbul, 2012.
- ŞAHİN, Bekir, *Osmanlı Ansiklopedisi Tarih/Medeniyet/Kültür*, I-VII, İstanbul, 1999.
- ŞENÖDEYİCİ, Özer, "IV. Murat'ın Bağdat Seferi Hakkında Yazılmış Bir Kaside: Tulû'î'nin Pesendîde-Nâmes'si", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, sayı2, Elazığ, 2014, 133-150.
- ŞEREF HAN, *Şerefname Osmanlı-İran Tarihi* (Çev.: Mehmet Emin Bozarslan), İstanbul, 1971
- ŞÜKRÎ – İ BİTLİSÎ, *Selim-Nâme* (Haz.: Ahmet Uğur ve diğerleri), İstanbul, 1995.
- TAFLIOĞLU, Serkan, "İran Türk Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Türk Tarihine Stratejik Etkisi" *Turan Stratejik Araştırmalar Dergisi*, IV-13, www.turansam.org, Erişim tarihi: 11.12.2017, 2012, 105-115.
- TANSEL, Selâhattin, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara, 1969.
- _____, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyetleri*, Ankara, 1953.

- _____, *Sultan II. Bâyezid'in Siyasî Hayatı*, İstanbul, 1966.
- TURAN, Şerafettin, "Bayezid II ", *DİA*, İstanbul, 1992, V, 234-238.
- TÜRKMANİ, Kutbeddin, *Alevilik*, Ankara, 1948.
- UĞUR, Ahmet, "Kemal Paşa-Zade ve Şah İsmail (Safeviler)" *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4, Kayseri, 1987, 13-27.
- UNAT, Faik Reşit, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri* (Haz.: Bekir Sıtkı Baykal), Ankara, 1968.
- ULUÇAY, M. Çağatay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu", *Sancaktan Saraya Seçme Yazılar* (Haz.: Sabri Koz-Haşim Şahin), İstanbul, 2012, 39-100.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, I-VI, Ankara, 1988.
- _____, *Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilatı*, Ankara, 1988.
- VARLIK, Mustafa Çetin, "Çaldıran Savaşı", *DİA*, İstanbul, 1993, VIII, 193-195.
- YANS, Kerim, *IV. Murad Devrinde Osmanlı-Safevî Münâsebetleri*, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyet Tarihi Kürsüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1977.
- YAZICI, Tahsin, "Cüneyd-i Safevî", *DİA*, İstanbul, 1993, VIII, 123-124.
- YEŞİLOT, Okan, "Türkmençay Anlaşması ve Sonuçları", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2008, sayı36, 187-199.
- YILDIRIM, Alper, *I. Mahmut Devri Osmanlı-İran İlişkileri*(Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 2017.
- YİĞİT, İsmail, *Memlûkler (648-923/1250-1517)*, İstanbul, 1991.
- YİNANÇ, Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara, 1989.
- YURDAYDIN, Hüseyin G., *Kanunî'nin Cülûsu ve İlk Seferleri*, Ankara, 1961.
- ZINKEISEN, Johann Wihelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, (Çev.: Nilüfer Epçeli) I-VII, İstanbul, 2011.

636

لذالك ظلاله لعدله الشريفة على مفارق العالمين لي يوم الحشر والحساب

كس
 آتية سعادت شيان يوز غير آء عموقي وتذلل له اورب عمن بند كان افعر لولدره كونيذ افعر وفي سنجاني
 لولوب قتل في حيا به ايله سابقا قزلباش سفرتا بيله اولدر كنده لاري كنيور ويولي تا جلوفاتونو لسانيه لثا
 لوتحق لعدونمخ ابيره عاليه سار ايله سفر سفورده بيله اولدر لهدر حسن نام كنده ليه كنيورده خنورده قاتونو اسيايه
 نقتيش اولند قن خنورده قاتونو عو قن كنيورده كنده بر جفت صالحو وطاسايه بو كوي بيله اولونوز لتيهانه لمره ويه باه
 لجنور بيله ويكجه فرورده وزيه كقطعه قول كنجور بيله ويكجه فرورده وزيه كقطعه قول كنجور بيله كجه افضاه التي
 ولد لجنوا لور و برورده لنتوه قابلو و لنتوه زنجير لوزر نشانه يتيم مقبوله و بر النوه بانو بيله و بر النوه قهرون طاشلو
 يوز كجه و بر النوه لعا طاشلو يوز كجه و بر النوه مرله و بر ذرياقه قضاة ايله كجه و بر كجه بيش وانه دو كجه و بر اريدي
 لعا قضاة و كجه و بر اريدي كجه بيله كنيورده سار ايله تسليم ايله و بر يوز خاتونو قوتوب كنيورده كنده ليه كنيورده
 سار ايله يوزورده وزيه كقطعه تسليم و لفي ويوي فكر اولنا لاسيايه بي قصور سار ايله كجه با تا جلوفاتونو لور
 و يينه بيله كنيورده و يه يوز بيله و يه يوز سار ايله كنيورده و لور قاتونو قضاة عاليه مقضاة كجه سابقا تا جلوفاتونو
 لسا يه طلب اولند قن بعض اسباب كجه تسليم ايلين و رنده كونه كنده لرا و اسباب بعضي ناقص كونه بيلور و ذر اولنا
 كونيورده و لفي طاشايه و و سنجي غير اوتحق و يوز عله ماز ايله و عاليه خنورده كنيورده و لور با تا جلوفاتونو محمد بن ابراهيم و لفي
 قوت اولين قاتونو خنورده كنيورده و لور بيله بايه امور رزي لوزر مقوضدر عمو رده ظلاله عاليه
 بر مفارق لسا قن و لعا كجه مروه و لور ايله باه بخت العباد

الحمد لله
 على ما هدانا
 لهذا
 بل كنا
 للاحق
 للاحق
 للاحق

TSMA-E 276/40

TSMA.E.0276

EK-5 Şah İsmail'in Çaldıran'da esir düşen zevcesi Taçlı Hatun'un Mesih Bey tarafından alınan mücevharatı hakkında Piri Mehmed Paşa ve Mustafa Paşa'nın padişaha arzı.

EK-7 Çaldıran Ovası'ndan bir görünüm. kaynak: Google. <https://img-s1.onedio.com/id-5728e41fa110ab377f876008/rev-0/w-500/s-988db847c235d3ce4ec2503c0fadb5f0f6345f9f.jpg>,Erişim Tarihi: 23/12/2017,01:04

EK-8 Çaldıran Ovası'ndan bir görünüm. kaynak: Google., <https://mw2.google.com/mw-panoramio/photos/medium/99863599.jpg>,Erişim Tarihi: 23/12/2017,01:05

EK-9 Çaldıran Ovası'dan bir görünüm.

<https://i.pining.com/736x/1a/ec/08/1aec087decfb19f59de10b58603b25a--vans-search.jpg>, Erişim Tarihi: 23/12/2017,01:00

EK-10 Çaldıran Ovası harita.

https://www.turkcebilgi.com/uploads/media/resim/yavuzselim1514_1516.png, Erişim Tarihi: 25/12/2017,00:55

EK-11 Çaldıran Ovası

haritası.http://www.vitaminegitim.com/EXTERNAL/BASE_URL/VIT_LO/UPLOADS/4fc8dfe20e86ed545ca342992e12ccb1/images/f0f1cb70b9bef919c9fe644d749ef059.jpg?x=670&y=-1, Erişim Tarihi:25/12/2017,00:51

EK-12 Çaldıran Ovasının günümüzdeki görünümü. Kaynak: Çaldıran Kaymakamlığı Web Sayfası, Erişim Tarihi08/07/2018, 23:21.

EK-13 Çaldıran Kaymakamlığı tarafından Türk-iran dostluğu kapsamında 2014 yılında yapılması planlanan "Çaldıran Barış Anıtı", emlakkulisi.com, Erişim Tarihi: 09/07/2018, 14:30.